

กรอบวาทวิพากษ์ตะวันตก (ค.ศ. 1925 - 2000)
กับประเทศไทย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๖๗.
808.51
๑ 372 1

กรอบวาทวิพากษ์ตะวันตก (ค.ศ.1925-2000) กับบริบทไทย
Western Rhetorical Criticism Frameworks
(1925-2000 A.D.) and Thai Contexts

15857

ห้องสมุดคณะศึกษาศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท

15857

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน

2543

คณะศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ไทยได้รับอิทธิพลจากการศึกษาแบบตะวันตกมาเป็นเวลาช้านาน คนไทยในกิ่งพุทธศตวรรษที่ 26 พยายามอย่างยิ่งที่จะรักษาภูมิปัญญาของไทยไว้และในขณะเดียวกันก็พยายามเพิ่มเอาสิ่งที่ดีจากภูมิปัญญาตะวันตกซึ่งหลั่งไหลเข้ามาในประเทศไทยในตอนต้นของยุครัตนโกสินทร์และมีที่ทำว่าจะเป็นการกระแสนแรงในยุคโลกาภิวัตน์ในสหัสวรรษที่ 21 นี้ หนึ่งในภูมิปัญญาดังกล่าวคือการศึกษาด้านวาทวิทยา ซึ่งถือเป็น “ของใหม่” ในประวัติศาสตร์การศึกษาของไทย ในทางตะวันตกเอง ทั้งในยุโรปและอเมริกา วาทวิทยาหรือ Rhetoric เพิ่งแยกตัวมาจากการเป็นวิชาในสังกัดของภาษาอังกฤษเมื่อตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นี้เอง ครั้งเมื่อยังสังกัดอยู่ในภาษาอังกฤษ คำว่า Rhetoric ซึ่งตรงกับความหมายว่า “วาทวิทยา” หรือ “วาทศาสตร์” ซึ่งกำลังกล่าวถึงนี้หมายถึง การเขียนหรือการพูดให้ดังงาม หรือเต็มไปด้วยศิลปะ ครั้นเมื่อมาในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เมื่อมีการแยก Rhetoric ออกจากสาขา English มีการก่อตั้ง Department of Speech Communication แยกออกจาก Department of English ขึ้นในสหรัฐอเมริกา Rhetoric ก็เข้าอยู่ภายใต้ Department of Speech Communication และเติบโตเป็นวิชาเอกวิชาหนึ่งเช่นเดียวกับวิชาเอกอื่น ๆ เช่น Interpersonal Communication, Intercultural Communication, Organization Communication เป็นต้น

วาทวิพากษ์ตะวันตกยุคใหม่ในสหรัฐอเมริกาเรียกได้ว่าเริ่มอย่างเป็นทางการใน ค.ศ.1925 พร้อมกับบทความของศาสตราจารย์เฮอ์เบิร์ต เอ. วิเชลน์ส (Herbert A. Wichelns) แห่งมหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย ชื่อ “Literary Criticism of Oratory” ซึ่งตีพิมพ์ในวารสารชื่อ Quarterly Journal of Speech ในปี ค.ศ.1925 สิ่งที่วิเชลน์สกล่าวอ้างและถือว่าเป็นก้าวใหม่ของทางวิพากษ์คือ เขากล่าวว่า วาทวิพากษ์หรือวาทวิจารณ์ต่างจากวรรณคดีวิจารณ์ (literary criticism) ตรงที่ว่าวรรณคดีวิจารณ์เน้นความเป็นอมตะของงานในขณะที่วาทวิพากษ์เน้นผล (effects) ที่เกิดขึ้นแก่ผู้ฟัง (Wichelns, 1925)

หลังจากบทความของเฮอ์เบิร์ตวิเชลน์สเป็นต้นมา ศาสตร์ทางด้านวาทวิพากษ์ก็เริ่มเป็นที่สนใจและพัฒนาอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา ผลงานเด่น ๆ ทางด้านนี้ได้แก่หนังสือชื่อ Speech Criticism พิมพ์ในปี 1948 โดยศาสตราจารย์ Lester Thonssen และศาสตราจารย์ A. Craig Baird เล่มที่สำคัญในอีก 2 ทศวรรษต่อมา คือ Rhetorical Criticism : A Study in Method โดย Edwin Black พิมพ์ในปี 1965 อีกประมาณ 10 ปีต่อมา หนังสือที่สำคัญอีกเล่มหนึ่งทางวาทวิพากษ์คือ Methods of Rhetorical Criticism : A Twentieth-Century

Perspective โดยศาสตราจารย์ Robert L. Scott และศาสตราจารย์ Bernard L. Brock พิมพ์ครั้งแรกในปี 1972 และพิมพ์ต่อ ๆ มาอีกหลายครั้ง ในฉบับปรับปรุงใหม่ในปี 1983 James Andrew ตีพิมพ์หนังสือชื่อ The Practice of Rhetorical Criticism

ในปี 1989 มีหนังสือด้านวาทวิทยาที่น่าสนใจออกมาอีกเล่มหนึ่งคือ Rhetorical Criticism : Exploration and Practice ของ Sonja Foss และในปี 1990 Roderick P. Hart ได้เขียนตำราชื่อ Moderate Rhetorical Criticism ในปี 1997 มีตำราที่น่าสนใจด้านวาทวิทยาคือ Critiques of Contemporary Rhetoric โดย Karlyn Kohrs Campbell และ Thomas R. Burkholder ซึ่งพิมพ์เป็นครั้งที่ 2 (ตีพิมพ์ครั้งแรก ปี ค.ศ.1972) และได้มีวาทะของประเทศในโลกที่สามคือจีน เวียดนาม และสหภาพอัฟริกาใต้ มารวมอยู่ในการวิจารณ์ของแคมป์เบลล์และเบิร์กโฮลเดอร์ด้วย นับเป็นก้าวใหม่ของวาทวิทยา

สำหรับงานด้านวาทวิทยาของไทยยังมีน้อยมากเท่าที่ปรากฏอยู่ขณะนี้ มีเพียง 2 เล่ม คือ ตำราเรื่องวาทะสำคัญของไทยและการวิเคราะห์ โดยอรพรรณ ปิณฑน์โอวาท พิมพ์ในปี พ.ศ.2526 และงานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์และวิจารณ์วาทะ” โดยพยุรี ชาญณรงค์ ตีพิมพ์ในปี พ.ศ.2530

ฉะนั้น งานวิจัย “กรอบวาทวิทยาตะวันตกยุคใหม่ (ค.ศ.1925-2000) กับบริบทไทย” จึงเป็นการศึกษาแนวคิด หลักการ ทฤษฎี และกระบวนการของวาทวิทยาตะวันตกเพื่อแสวงหาและประมวลข้อสรุปออกมาเป็นองค์ความรู้และเป็นกรอบแนวคิดการทำงานเพื่อใช้วิพากษ์การสื่อสารของคนไทยในสภาพการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่ออธิบายถึงลักษณะและกระบวนการของวาทวิทยา ซึ่งถือได้ว่าเป็นศาสตร์ใหม่ และได้เคลื่อนขยายจากโลกตะวันตกเข้าสู่การวาทนิเทศ
2. เพื่ออธิบายถึงวาทวิทยาตะวันตกสำคัญ ๆ ที่เข้ามาในบริบทไทย ทั้งที่มาจากสหรัฐอเมริกาและภาคพื้นยุโรป โดยมีจุดเน้นที่แตกต่างกัน
3. เพื่อทดสอบการนำกรอบวาทวิทยาเหล่านี้เข้ามาใช้กับบริบทการสื่อสารของไทย และวิเคราะห์การคัดสรรกรอบที่เหมาะสมเพื่อประยุกต์และเพิ่มพูนองค์ความรู้ทางวาทวิทยาของไทย

เลขเรียกหนังสือ	808.51/๑
เลขหนังสือ	15857
รับ เดือน ปี	20/๓.๑./44

คำถามนำ

1. ลักษณะและขอบข่ายของการวิพากษ์เป็นอย่างไร
2. เราจะมีวิธีพิจารณาวาทศิลป์ในฐานะสิ่งที่เราจะวิพากษ์อย่างไรบ้าง
3. ขั้นตอนหรือกระบวนการในการทำวาทวิพากษ์นี้เป็นอย่างไร
4. ประเภทต่าง ๆ ของวาทวิพากษ์ตะวันตกซึ่งเป็นกรอบการทำงานของการวิพากษ์มีการประยุกต์ใช้ในบริบทไทยอย่างไรบ้าง

นิยามศัพท์

-วาทวิพากษ์ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า rhetorical criticism ซึ่งหมายถึงการพรรณนา ติความและประเมินสารขึ้นหนึ่งว่ามีศักยภาพในการสื่อให้ตรงกับความตั้งใจของผู้รับสารเพียงใด criticism หมายถึงการวิพากษ์ ซึ่งรวมการพรรณนา การตีความ และการประเมินไว้ด้วยกัน rhetorical หมายถึง ความเป็นศิลปะที่ปรากฏในสารที่มุ่งจะโน้มน้าวใจ โดยการใช้สัญลักษณ์ (การพูด การเขียน และอวัจนภาษา) การที่ใช้คำไทยว่า “วาทวิพากษ์” นี้มิใช่มุ่งแต่จะวิพากษ์วาทะเท่านั้น แต่อาจจะวิพากษ์สารหลากหลายชนิด อาทิ วาทะ บทบรรณาธิการ การรณรงค์ทางการเมือง การอภิปรายไม่ไว้วางใจในรัฐสภา บทละคร จดหมาย บทเพลง การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ ฯลฯ

-ตะวันตก หมายถึง สหรัฐอเมริกาและยุโรป แต่จะเน้นที่สหรัฐอเมริกาเป็นส่วนใหญ่

-บริบทไทย หมายถึง สภาพการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไทยที่ส่งผลต่อการสื่อสาร ซึ่งกระทำโดยคนไทย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 นิยามคำว่า “วิพากษ์” ว่า “พิจารณาตัดสิน” และนิยามคำว่า “วิจารณ์” ว่า ให้คำตัดสินสิ่งที่เป็นศิลปกรรมหรือวรรณกรรม โดยผู้มีความรู้ควรเชื่อถือได้ ว่ามีค่าความงาม ความไพเราะคืออย่างไร หรือมีข้อขาดตกบกพร่องอย่างไรบ้าง ตีชม มักใช้คำเต็มว่า วิพากษ์วิจารณ์ ในที่นี้ผู้วิจัยใช้คำว่า วิพากษ์ คำเดียว เพื่อให้คงเส้นคงวา

ระเบียบวิธีวิจัย ใช้วิธีวิจัยหลัก ๆ 3 วิธีคือ

1. ใช้การวิจัยเอกสาร (documentary research) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ วาฬวิพากษ์ตะวันตก เพื่อนำมาสรุปเป็นกรอบแนวคิดสำหรับการวิพากษ์วาฬหรือการสื่อสาร ชนิดอื่น ๆ ในประเทศไทย
2. ใช้การวิเคราะห์ปริบท (contextual analysis) ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis) เพื่อพิจารณา บรรยาย ตีความ วิเคราะห์ และประเมินวาทะ หรือการสื่อสาร ชนิดอื่น ๆ ในประเทศไทย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยทางด้านวาทวิเคราะห์และวาทวิทยาในประเทศไทย กล่าวได้ว่ามีน้อย ในปี พ.ศ.2526 หนังสือ วาทะสำคัญของไทยและการวิเคราะห์ โดยอรวรรณ ปิลาธนโอบาท จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ออกวางตลาด ในหนังสือเล่มนี้ ผู้แต่งได้แบ่งเนื้อหาให้ครอบคลุมความหมายของวาทะสำคัญ การวิเคราะห์วาทะ การวิเคราะห์และการวิจารณ์วาทะ การวิเคราะห์วาทะกับการทำตามแบบแผนที่กำหนด จุดเริ่มต้นของการวิเคราะห์วาทะ หลังจากนั้นเป็นการวิเคราะห์วาทะในแบบจำลองต่างๆ โดยมีตัวอย่างเป็นวาทะสำคัญของคนไทย อันได้แก่การวิเคราะห์โดยอิงหลักอริสโตเติลเน้นบุคลิกของผู้พูด หลักอริสโตเติลเน้นอารมณ์ของผู้ฟัง หลักอริสโตเติลเน้นเหตุผลที่ผู้พูดนำมาเสนอ หลักอริสโตเติลเน้นลีลาของผู้พูด การวิเคราะห์โดยอิงหลักการโน้มน้าวใจสมัยใหม่ การวิเคราะห์โดยอิงหลักองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก การวิเคราะห์โดยอิงหลักแรงจูงใจ การวิเคราะห์โดยอิงหลักความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของกริฟฟิน การวิเคราะห์โดยอิงหลักการตอบโต้ต่อสถานการณ์ของบิทเซอร์ และการวิเคราะห์โดยอิงหลักรวมทฤษฎี หนังสือวาทะสำคัญของไทยและการวิเคราะห์ นี้มีข้อน่าสังเกตว่า ผู้แต่งเพียงแต่วิเคราะห์วาทะสำคัญๆ โดยดูว่าสอดคล้องกับแบบจำลองที่นำมาใช้หรือไม่โดยไม่ได้ทำการประเมินวาทะสำคัญแต่ละชิ้นอย่างเป็นทางการ

งานวิจัยของพยุรี ชาญณรงค์ เรื่อง “การวิเคราะห์และวิจารณ์วาทะ” ได้รับการสนับสนุนจากโครงการวิจัยเสริมหลักสูตรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.2530 ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้นิยามคำว่า rhetoric ว่าหมายถึง (1) การศึกษาเกี่ยวกับการพูด รวมทั้งกิริยาท่าทางที่มุ่งจะโน้มน้าวใจหรือมีอิทธิพลต่อความคิดเป็นหลัก (2) ศิลปะแห่งการใช้ภาษา ทั้งในการพูดและการเขียน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการสื่อสาร (3) ความพยายามของมนุษย์ที่จะโน้มน้าวหรือชักชวนให้เกิดการยอมตามโดยใช้สัญลักษณ์ (4) การศึกษาเกี่ยวกับถ้อยคำ เนื่องจากถ้อยคำนั้นเป็นส่วนสำคัญของความหมาย และผู้วิจัยได้นิยามการวิเคราะห์และวิจารณ์วาทะว่าเป็นการให้อรรถาธิบาย การวิเคราะห์ การตีความ การลงความเห็นหรือประเมินตัดสินวาทะชิ้นหนึ่งๆ ในเรื่องเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของวาทวิจารณ์นั้น พยุรี ได้อ้างแนวคิดของศาสตราจารย์เจมส์ แอนดรูส์ว่ามี 4 ประเภทคือ วาทวิจารณ์มีหน้าที่ค้นหาผลของวาทะที่มีต่อผู้ฟัง มีหน้าที่สะท้อนเหตุการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ปรีบท และผู้พูด มีหน้าที่พัฒนาทฤษฎี และมีหน้าที่ทางการศึกษา หลังจากนั้นงานวิจัยเล่มนี้ได้เสนอแบบแผนในการวิเคราะห์วาทะ 3 แบบคือ แบบนีโออริสโตเติลเลียน แบบเคนเนธเบิร์ก และแบบรวมทฤษฎี (eclectic)

หลังจากได้สำรวจวรรณคดีที่เกี่ยวข้องดังกล่าวแล้ว 2 ชิ้น ผู้วิจัยขอเสนอกรอบแนวคิด (conceptual framework) ในการวิจัยครั้งนี้คือ

ลักษณะและขอบข่ายของการวิพากษ์

คำจำกัดความของวาทวิพากษ์และวาทศิลป์ในฐานะสิ่งที่เราจะวิพากษ์

ขั้นตอนของการวิพากษ์โดยประยุกต์กรอบของตะวันตก

1. การพรรณนาความ
2. การวิเคราะห์ปริบทและวัฒนธรรม
3. การเลือกมุมมองหรือแบบจำลองในการวิพากษ์
4. การประเมิน

การเลือกมุมมองหรือแบบจำลองในการวิพากษ์ในทศวรรษ 1960 ถึงปัจจุบัน

- การวิพากษ์แนวเหตุผล
- การวิพากษ์แนวจิตวิทยาสังคม
- การวิพากษ์แนวละคร
- การประเมินโดยดูผลของวาทกรรม
- การประเมินโดยดูจริยธรรมของวาทกรรม
- การประเมินโดยดูสุนทรียะของวาทกรรม

การเลือกมุมมองหรือแบบจำลองในการวิพากษ์ในช่วงทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา

- การวิพากษ์แนวเรื่องเล่า
- การวิพากษ์แนวจิตสสาร
- การวิพากษ์แนวโพสต์โมเดิร์น

บทที่ 3

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้จะแยกพิจารณาประเด็นต่อไปนี้

1. ลักษณะและขอบข่ายของการวิพากษ์
2. วาทศิลป์ในฐานะสิ่งที่เราจะวิพากษ์
3. ขั้นตอนของการประยุกต์กรอบวาทวิพากษ์ตะวันตกกับปรริบทไทย : การพรรณนาความ การวิเคราะห์ที่ปรริบทและวัฒนธรรม การเลือกทฤษฎีที่จะนำมาวิพากษ์และการประเมิน

4. กรอบวิพากษ์ตะวันตกกับปรริบทไทย

-ช่วงแรก : ยุคทศวรรษ 1960 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

-ช่วงหลัง : ยุคทศวรรษ 1980 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

1. ลักษณะและขอบข่ายของการวิพากษ์

Brock Scott และ Chesebro ใน Methods of Rhetorical Criticism ได้อธิบายถึงลักษณะและขอบข่ายของวาทวิพากษ์ (the province of criticism) ว่า

“การที่เราวิพากษ์เพราะเราต้องการข้อมูลมากขึ้น ต้องการความเข้าใจมากขึ้น การรู้บางอย่าง การตระหนักว่าสิ่งที่อยู่ในความสนใจนั้นมีจุดประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ที่สร้างงานขึ้นมาเพื่อมนุษย์คนอื่นๆ จะนำไปสู่การวิพากษ์”

นักวิพากษ์และนักวิทยาศาสตร์ต่างมีความอยากรู้อยากเห็นเหมือนกัน แต่ทั้ง 2 ฝ่ายต่างกันในแง่ที่ความสนใจในวัตถุไม่เหมือนกัน นักวิพากษ์จะไม่ตัดสินสิ่งที่เกิดโดยธรรมชาติ (เสียง ก้อนดิน ไม้ ผึ้ง ฯลฯ) แต่นักวิพากษ์จะวิพากษ์สิ่งที่มนุษย์ทำขึ้น เช่น ดนตรี ในสิ่งที่มนุษย์ทำขึ้น เราแยกศิลปะออกเป็น 2 อย่าง

1) ศิลปกรรม (fine arts) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการวิพากษ์ เช่น การละคร วรรณคดี ประติมากรรม ดนตรี ภาพยนตร์ นาฏศิลป์

2) ศิลปปฏิบัติ (practical arts) ได้แก่ ศิลปะการปกครอง ศิลปะการแต่งงาน ถึงแม้เราจะวิพากษ์ศิลปะทั้งข้อ 1 และ 2 ได้ แต่ศิลปะในข้อ 2 เรามักจะไม่วิพากษ์มันในแง่ที่เราวิพากษ์ศิลปะข้อ 1 ศิลปะในข้อ 2 เป็นเครื่องมือที่ช่วยความเป็นอยู่ของมนุษย์ ศิลปะในข้อ 1

แสดงความเป็นมนุษยชาติ (humanity) ของมนุษย์ เวลาเราทำการวิพากษ์ในข้อ 2 มันจะไม่เหมือนกับที่เราวิพากษ์ในข้อ 1 อย่างไรก็ตามเส้นแบ่งระหว่างข้อ 1 และ 2 ยิ่งคลุมเครือหนักขึ้นถ้านักวิพากษ์พยายามตอบคำถามว่า ชีวิตที่ดีเป็นอย่างไร (what is the good life?) แต่ประเด็นก็คือมนุษย์ไม่ใช่สักแต่ว่าอยู่ในสิ่งแวดล้อม มนุษย์สร้างเครื่องมือและสถาบันสำหรับการอยู่อาศัย มนุษย์ประเมินค่าในสิ่งที่ตนเองทำ มนุษย์ตอบสนองอย่างวิพากษ์วิจารณ์ในสิ่งที่เป็นผลผลิตของจินตนาการของมนุษย์โดยสรุปแล้ว ลักษณะของวาทวิพากษ์คือ

1. เราจะเรียกปฏิบัติการตอบโต้ต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดว่าเป็นการวิพากษ์ก็ต่อเมื่อมันก่อให้เกิด "การพูดถึงอย่างเฉพะเจาะจง" ถ้าเราเพียงแต่แสดงความสนใจต่อสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา การแสดงความสนใจนั้นก็ไม่ใช่การวิพากษ์

2. นักวิพากษ์มีแนวโน้มที่จะมองการกระทำของมนุษย์ว่าเป็นผลผลิตจากแรงจูงใจ ความต้องการ หรือแรงขับอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าเรารู้ว่าเหตุใดคนจึงทำอย่างที่เขาทำจะทำให้เราประเมินการกระทำของเขาแตกต่างกันไป จุดประสงค์ที่ต้องการทำให้นักวิพากษ์เปลี่ยนการวิพากษ์ของเขาได้ เช่น รายการทีวีที่ออกแบบให้เป็นเรื่องตลกขบขันก็จะต้องมีการวิพากษ์จากมุมมองหนึ่ง และรายการทีวีที่ออกแบบให้เป็นโศกนาฏกรรมก็จะต้องมีการวิพากษ์อีกมุมมองหนึ่ง

เวลาที่จะดูแรงจูงใจของผู้สร้างหรือผู้ผลิตรายการ เรามักจะดูแรงจูงใจที่อ้างออกมาเรื่อยแปดพันเก้าและบางทีก็หลงทางไป เราเรียกกระบวนการนี้ว่า intentional fallacy เพื่อที่จะให้มี intentional fallacy นี้น้อยที่สุด นักวิพากษ์ก็จะพยายามประเมินจากพฤติกรรมภายนอกที่แสดงออก วิธีการที่ผู้ผลิต/ผู้สร้างใช้ สภาพการณ์ที่มีการกระทำเกิดขึ้น และผลลัพธ์ด้านสังคมที่เกิดขึ้น แต่ถึงแม้จะใช้ความพยายามเพียงใดก็ตาม เราก็ยังจับได้แค่เพียงตัวที่แสดงออกมาต่อสังคมอย่างผิวเผินที่เรียกว่า persona (Black, 1970) เท่านั้น แรงจูงใจที่แท้จริงจะเป็นเรื่องที่คาดคะเนได้ยาก แต่อย่างไรก็ตาม นักวิพากษ์ก็ไม่ละความพยายาม และประเด็นที่เป็นหัวใจของการวิพากษ์คือการพยายามเข้าใจแรงจูงใจและความตั้งใจของมนุษย์

3. นอกเหนือจากความตั้งใจ การวิพากษ์หมายถึงการประเมินค่า ทุกชีวิตที่เกิดมาต้องประเมินสภาพแวดล้อมของตัวเองและตัดสินใจว่าพลังใดเป็นพลังเกื้อหนุนต่อการอยู่รอดของมัน และพลังใดเป็นปรปักษ์ต่อการอยู่รอดของมัน Kenneth Burke กล่าวว่า เราต้องให้ชื่อหน้าที่และสัมพันธภาพที่แสดงทั้งความเป็นมิตรและศัตรูต่อเราจนมันแจ่มชัดพอที่เราจะทำอะไรกับมันได้ และในการที่ให้ชื่อเรียกเหล่านี้ เราสร้างบุคลิกของเราขึ้นมา เพราะการเรียกชื่อสิ่งต่างๆ บ่งบอกถึงทัศนคติของเรา และที่แฝงอยู่ในทัศนคติของเราคือนัยยะแห่งพฤติกรรมที่มีตามมา" (Burke, 1959)

อย่างไรก็ตาม การวิพากษ์งานคนอื่นมักก่อให้เกิดความคับข้องใจอยู่เสมอ ในสหรัฐอเมริกา ความเป็นที่นิยมของ "nonjudgmental" school ของจิตวิทยา การเคลื่อนไหวของชบวน

การฝึกความไวต่อความรู้สึกคนอื่น (human sensisivity) และที่เราเห็นการสื่อสารระหว่างบุคคลล้วนเป็นตัวบ่งชี้ถึงประเด็นต่างๆ ทางสังคมเวลาที่เราริพากษ์คนอื่น ในการวิพากษ์เราไม่ควรทำลายความเชื่อมั่นในตนเองของบุคคลอื่นและทำลายความสามารถของผู้ที่ผลิตชิ้นงานออกมา อย่างไรก็ตาม การตัดสินหรือการประเมิณก็ยังเป็นสิ่งจำเป็นเพราะงานแต่ละชิ้นมีส่วนอิทธิพลต่อชีวิตของเรา ฉะนั้นเมื่อเป็นประเด็นทางด้านการเมือง ศาสนา สุนทรียศาสตร์ โครงการทางด้านสังคม เศรษฐกิจ ฯลฯ เราควรจะต้องแสดงความคิดเห็นและประเมินค่า

4. มิติทางด้าน การประเมินค่าเป็นมิติที่ต้องการการให้เหตุผล (reason-giving activity) เราอาจจะพูดว่า ฉันทเกลียดงานชิ้นนี้ อันนี้เป็นการแสดงแคร์สนิยมและความชอบ แต่ประโยชน์ที่แสดงรสนิยมและความชอบไม่ใช่การวิพากษ์วิจารณ์ (Priestley, 1965) ต้องมีเหตุผลประกอบด้วยจึงจะเป็นการวิพากษ์วิจารณ์และต้องมีหลักฐานประกอบด้วย ฉะนั้น การวิพากษ์คือการประเมินค่าด้วยความรู้และความเหมาะสม (knowledge and propriety)

5. การวิพากษ์จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายทางสังคม (social objective or end) การวิพากษ์เป็นสิ่งที่มุ่งการกระทำ นั่นคือ มันทพยายามเปลี่ยนสภาพของมนุษย์ เช่น สำหรับนักวิพากษ์ศิลปะและงานบันเทิง การวิพากษ์จะออกแบบเพื่อให้มีการกระทำหรือไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การไปดูรายการภาพยนตร์ ทีวี การแสดง คอนเสิร์ต สำหรับนักวิพากษ์ด้านการเมือง การวิพากษ์จะส่งผลต่อการลงคะแนนเสียง Scott เคยกล่าวไว้ว่า สิ่งที่มีคุณค่าทางวาทวิพากษ์คือ มันช่วยทำคุณค่าหรือค่านิยมในวาทกรรมให้กระจ่างขึ้นมา และโยนค่านิยมเหล่านี้เข้ากับแนวโน้มของสังคม (Scott, 1984) เพราะฉะนั้นการวิพากษ์จึงเป็นกิจกรรมที่แฝงจริยธรรมได้ด้วย เพราะการกระทำในอนาคตก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากงานของนักวิพากษ์ ฉะนั้นเราจะมาคิดว่าวาทศิลป์เป็นสิ่งที่ต้องวิพากษ์อย่างไร นั่นคือ เราวิเคราะห์และประเมินอะไรในวาทศิลป์

คำว่า วาทศิลป์ หรือ rhetoric อาจให้นิยามหลวมๆ ได้ว่าเป็นความพยายามของมนุษย์ที่จะก่อให้เกิดความร่วมมือโดยการใช้อยู่ลักษณะ เวลาให้ค่านิยมมักจะเกิดปัญหา การให้ค่านิยมครั้งนี้ก็เช่นกัน

ประการแรก ขอบเขตของวาทศิลป์ไม่แน่นอน คำขอร้องธรรมดา เช่น ช่วยส่งน้ำปลาให้หน่อย เป็นตัวอย่างของการใช้อยู่ลักษณะ เพื่อขอความร่วมมือ ในทางกลับกัน คำขอร้องนั้นถ้าได้รับการเมินเฉยก็จะทำให้เกิดอาการโกรธเคืองได้ ปกติเรามักจะแยกตัวอย่างที่ธรรมดาๆ เช่นนี้หรือการข่มขู่ออกจากวาทศิลป์ แต่ถึงกระนั้น เส้นแบ่งก็จะไม่แน่นอน เวลาที่กลุ่มสื่อสารกันกลุ่มก็ทำตามชนบประเพณี(เหมือนการส่งน้ำปลา) อย่างนี้เรียกว่าให้ความร่วมมือจริงหรือไม่หรือถ้ามีการข่มขู่กัน อย่างนี้เรียกว่าให้ความร่วมมือจริงหรือไม่

ประการที่สอง ความคลุมเครือเกิดขึ้นในประโยคคำถามว่าวาทศิลป์หมายถึงกระบวนการที่ก่อให้เกิดความร่วมมือหรือหมายถึงผลผลิตของกระบวนการนั้น คำตอบคือ มันหมายถึงทั้งสองอย่าง

ตามธรรมเนียมประเพณีนิยมแล้ว เราคิดถึงการวิพากษ์ในแง่เป็นผลผลิตของการสร้างสรรค์ของมนุษย์ พวกเราค้นเคยกับการมองการวิพากษ์ว่ามันเกี่ยวข้องกับภพวาท นิยาย และวาทะ จริงๆ แล้ว ในอดีตคำว่า วาทศิลป์วิจารณ์ (rhetorical criticism) และวาทวิพากษ์ (speech criticism) เป็นคำที่มีความหมายอย่างเดียวกันเมื่อการใช้เสียงที่ต้องฟังกันสดๆ เป็นวิธีการที่จะขอความร่วมมือจากมวลชน ในสาธารณะได้อย่างดีเยี่ยม แต่การพิมพ์ได้ยุติข้อจำกัดนั้น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงสถานการณ์มากยิ่งขึ้น เครือข่ายของข้อมูลการสื่อสารทั่วโลกผนวกกับระบบการสื่อสารที่ใช้คอมพิวเตอร์ทำให้สถานการณ์สลับซับซ้อน โดยสรุปเราใช้ความหมายของ rhetoric ว่าหมายถึงวิธีการต่างๆ เหล่านี้ที่สามารถดึงความร่วมมือให้เกิดขึ้นได้ (วิธีการต่างๆ ที่สามารถใช้นั้นหัวใจได้)

ผลผลิตของวาทศิลป์จึงมีเป็นจำนวนมาก งานของการวิเคราะห์วิพากษ์เชิงวาทศิลป์คือการหาผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมแก่การวิพากษ์ แต่เรื่องผลผลิต (product) ก็เป็นเรื่องที่ต้องใคร่ครวญให้ดี เช่น สมมติว่า เราต้องการวิพากษ์วาทะสักชิ้นหนึ่ง คำถามที่ว่า วาทะเริ่มต้นที่ไหน และจบลงที่ไหน มันเริ่มขึ้นในสมองของคนพูดในขณะที่เขามีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมใช่หรือไม่ (สภาพแวดล้อมทั้งทางสังคมและกายภาพ) เราเริ่มรู้ถึงความสำคัญของปริบททันที นักวิพากษ์อาจจะพบว่าตัวเองสนใจในการวิพากษ์วาทะในฐานะเป็นวาทะ (คูโวหาร ลีลา ฯลฯ) น้อยกว่าที่สนใจจะวิพากษ์วิจนะและอวัจนภาษาที่แฝงเร้นในวาทะและก่อให้เกิดชนบประเพณีหลายอย่างทางสังคม (Haiman, 1967; Scott and Smith, 1969; Burgess, 1969) ประเด็นที่ต้องการเน้นในที่นี้คือเราสามารถย้ายจุดเน้นจากผลผลิต (product) เป็นกระบวนการ (process) ซึ่งทำให้ผลผลิตนั้นเกิดขึ้นมาได้

นักวิพากษ์วาทะอาจจะสนใจในการวิพากษ์ผลผลิตซึ่งเป็นที่คุ้นเคย เช่น วาทะ บทบรรณาธิการ หรืออาจจะสนใจในสิ่งที่เป็นที่นิยมน้อยกว่า เช่น นิยาย ละคร หรือบทละคร เขาอาจจะสนใจการรณรงค์หรือการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง สำหรับบางคน ช่องทางของการสื่อสารอาจเป็นตัวแปรสำคัญที่กำหนดความหมายของสัญลักษณ์ของเราและสัญลักษณ์เหล่านี้สามารถดึงความร่วมมือให้เกิดขึ้นได้อย่างไร (Haynes, 1988; Ong, 1982) หรือกิจกรรมที่เป็นอวัจนภาษา เช่น กิจกรรมการร่วมเพศ อาจจะมีการวิพากษ์วิเคราะห์ให้เห็นว่า เป็นกิจกรรมที่เต็มไปด้วยวาทกรรมที่หลากหลาย (Foucault, 1980) ประเด็นที่นักวิพากษ์วาทะต้องการศึกษาก็คือ ความสำคัญของความพยายามของมนุษย์ในการที่จะดึงความร่วมมือให้เกิดขึ้นโดยผ่านทางการใช้สัญลักษณ์

ถึงขั้นนี้ เราอาจต้องทำการสรุปคำนิยามว่า วาทวิพากษ์คืออะไร หรือหมายถึงอะไร เพื่อดำเนินการในขั้นต่อไปได้ นั่นคือขั้นตอนหรือกระบวนการในการทำวาทวิพากษ์ และการพิจารณาว่า กรอบวาทวิพากษ์ตะวันตกสามารถนำมาใช้กับบริบทไทยได้หรือไม่ อย่างไร และมี การประยุกต์ใช้ไปอย่างไรแล้วบ้าง

คำนิยามของ “วาทวิพากษ์” และขั้นตอนในการทำวาทวิพากษ์

จากการศึกษาของนักวิชาการตะวันตกหลายท่าน พอสรุปได้ว่า วาทวิพากษ์หมายถึง การพรรณนา การวิเคราะห์ การตีความและการประเมินสารที่โน้มน้าวใจ (Hart 1990, Campbell, 1997; Hart 1990; Scott, Brock and Chesebro, 1990) เมื่อเอ่ยถึงคำจำกัดความของวาทวิพากษ์เช่นนี้ สิ่งที่ตามมาคือ ขั้นตอนในการทำวาทวิพากษ์ ซึ่งสอดคล้องกับคำจำกัดความ

ขั้นตอนหรือกระบวนการในการทำวาทวิพากษ์ปกติประกอบด้วย 4 ขั้นตอนคือ

1. การวิเคราะห์เชิงพรรณนาของกิจกรรมทางวาทะ (rhetorical act) ในลักษณะที่ว่า เราสามารถระบุหรือศึกษาวิธีการต่างๆ ที่ใช้ในการโน้มน้าวใจหรือก่อให้เกิดอิทธิพลในหมู่คนฟัง
2. การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์-บริบทระหว่างวาทกรรมและสภาพแวดล้อม เพื่อจะระบุให้ได้ถึงพลังต่างๆ ที่สนับสนุนหรือยับยั้งไม่ให่วาทกรรมนั้นบรรลุเป้าหมาย
3. การพัฒนามุมมองหรือชนิดของวาทวิพากษ์ที่จะนำไปสู่การวิพากษ์วาทกรรม
4. การประเมินหรือการตัดสินวาทกรรมโดยใช้เกณฑ์ที่ชัดเจนจนคนอ่านสามารถเข้าใจ เหตุผลที่รองรับการประเมินได้

การประยุกต์วาทวิพากษ์ตะวันตกกับบริบทไทย

ถึงแม้นักวิชาการสหรัฐอเมริกาอย่างศาสตราจารย์วิลสันสจ๊วตได้ชื่อว่าเป็นผู้ริเริ่มวาทวิพากษ์ ในปี ค.ศ.1925 แต่กระแสดังกล่าวก็มิได้เกิดขึ้นในประเทศไทยในช่วงนั้น สำหรับในประเทศไทยเอง การประยุกต์ใช้วาทวิพากษ์ตะวันตกกับบริบทไทยอาจกล่าวได้ว่า เพิ่งเริ่มต้นในทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา เมื่อนักวิชาการอย่าง สวนิต ยมาภักย์ และ อรวรรณ ปิณฑธนโอวาท สำเร็จ การศึกษาจากสหรัฐอเมริกา และกลับมาสอนนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย ผลงานที่ปรากฏออกมาคือ วาทสำคัญของไทยและการวิเคราะห์ โดยอรวรรณ ปิณฑธนโอวาท ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใน พ.ศ.2526 หลังจากนั้น หนังสือในทำนองนี้ก็มีได้มีการจัดพิมพ์อีก คงอยู่ในเอกสารคำสอนประปราย อย่างไรก็ตาม นิสิตระดับ

มหาบัณฑิตในภาควิชาวาทวิทยาและสื่อสารการแสดงก็ได้มีการนำกรอบวาทวิพากษ์ตะวันตกไปใช้ในงานวิทยานิพนธ์ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

เพื่อให้ผู้ศึกษาได้เห็นภาพของวิวัฒนาการของกรอบวาทวิพากษ์ตะวันตกที่เข้ามาในประเทศไทย ผู้วิจัยได้แบ่งช่วงระยะเวลาออกเป็น 2 ช่วงคือ

1. ช่วงทศวรรษตั้งแต่ 1960 เป็นต้นมาจนถึงทศวรรษ 1980 เป็นระยะเวลาที่กรอบวาทวิพากษ์ของอเมริกามีอิทธิพลต่อนักวิชาการไทยในสาขาวาทวิทยา วาทวิพากษ์ที่รวมอยู่ในกลุ่มนี้ที่สำคัญๆ ได้แก่ วาทวิพากษ์แนวนีโออริสโตเติลหรือแนวเหตุผล (rationalistic criticism) วาทวิพากษ์แนวจิตวิทยาสังคม (psychosocial criticism) วาทวิพากษ์แนวเคนเนธ เบิร์ก ที่เรียกว่าวาทวิพากษ์แนวละครหรือวาทวิพากษ์ที่เน้นองค์ห้า (dramatistic or pentadic criticism) วาทวิพากษ์แนวรูปแบบหรือสุนทรียะ (formal or artistic or aesthetic criticism) วาทวิพากษ์เน้นความจริง (truth criticism) วาทวิพากษ์แนวจริยธรรม (ethical criticism) ซึ่งผู้วิจัยจะได้แสดงให้เห็นถึงการประยุกต์กรอบวาทวิพากษ์เหล่านี้เข้ากับบริบทไทย

2. ช่วงทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา เป็นเวลาที่นักวิพากษ์ไทยได้รับอิทธิพลจากพวกยุโรป อันได้แก่กระแสวิพากษ์ที่เรียกว่าดีคอนสตรัคชัน แต่ในขณะเดียวกัน นักวาทวิพากษ์ของไทยก็ได้สนใจศึกษาวาทวิพากษ์จากสหรัฐอเมริกาเช่นกัน วาทวิพากษ์ที่สำคัญในยุค 1980 เป็นต้นมา ได้แก่ วาทวิพากษ์แนวการเล่าเรื่อง (narrative criticism) วาทวิพากษ์แนวจินตสสาร (fantasy theme criticism) วาทวิพากษ์แนวดีคอนสตรัคชัน (deconstruction or postmodern criticism) แท้ที่จริง วาทวิพากษ์จากโลกตะวันตกทั้งฝั่งยุโรปและอเมริกายังมีอีกมาก แต่ผู้วิจัยได้จำกัดขอบเขตไว้เพียง 3 ชนิด เพราะจะได้ให้ผู้สนใจศึกษาถึงวิวัฒนาการของกรอบวาทวิพากษ์เหล่านี้ซึ่งค่อยๆ หลั่งไหลเข้ามาในประเทศไทยเสมือนเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งประจักษ์พยานที่จะแสดงให้เห็นคือตำราเรียนและงานวิทยานิพนธ์ซึ่งจะค่อยๆ พัฒนาและแพร่หลาย

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า กรอบวาทวิพากษ์ตะวันตกได้เข้ามาสู่ไทยเป็น 2 ช่วง ดังนั้นงานวิจัยจะแสดงและสำรวจการประยุกต์ใช้กรอบวาทวิพากษ์ดังกล่าวแล้ว โดยแบ่งเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงแรกในยุคทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา และช่วงหลังในยุคทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา

ช่วงแรก : ยุคทศวรรษ 1960 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน

วาทวิพากษ์ในยุคนี้ นักวิชาการบางคน เช่น Sillars (1990) ให้สมญานามว่าเป็น "สำนักสามัญสำนึก" (common sense school) ซึ่งหมายถึง เป็นการศึกษาการวิพากษ์ในแนวปฏิฐานนิยม (positivism) นั่นคือศึกษาความจริงอย่างที่มีนปรากฏแก่ประสาทรับรู้ทั้งห้า โดยให้ความสำคัญแก่การตีความ วัฒนธรรม และสัญลักษณ์ที่ปรากฏในบริบทหนึ่งๆ น้อยกว่าการศึกษาในแนวดีคอนสตรัคชันโดยเปรียบเทียบ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การตั้งชื่อว่า

สามัญสำนึก ซึ่งหมายความว่าแนวทวิภาคีที่จะนำเสนอต่อไปนี้ให้ความสำคัญน้อยกับวัฒนธรรมหรือการใช้สัญลักษณ์นั้นเป็นสิ่งที่ต้องอธิบายเหตุผล(justify) กันอีกมาก ผู้วิจัยมีความเห็นว่าทวิภาคีวาทะเป็นสิ่งที่ต้องเน้นวัฒนธรรมและสัญลักษณ์ที่ปรากฏในปริบทหนึ่งๆ เสมอจึงมิได้ใช้ชื่อว่ากลุ่ม “สามัญสำนึก” เช่น ซิลลาร์ส คงใช้เป็นยุคทศวรรษ 1960 แทน และจะเสนอการประยุกต์ทวิภาคีตะวันตกยุคนี้กับปริบทไทย

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า กระบวนการทวิภาคีประกอบด้วย 4 ขั้นตอนคือ การพรรณนาการศึกษาปริบทและวัฒนธรรม การเลือกวิธีการที่จะวิพากษ์ และการประเมินกระบวนการต่างๆ สามารถอธิบายได้ดังนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง: การวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ในการวิเคราะห์ทั้ง 4 ขั้นตอนที่ได้กล่าวมาแล้วคือขั้นตอนที่ 1 นักวิพากษ์วิเคราะห์วาทกรรมหรือกลุ่มของวาทกรรมเพื่อจะหาลักษณะที่เด่นๆ ขั้นตอนที่ 2 นักวิพากษ์พยายามอธิบายวาทกรรมโดยสัมพันธ์กับปริบท ขั้นตอนที่ 3 นักทวิภาคีตีความโดยเลือกหรือสร้างมุมมองหรือระบบหรือแนวคิดที่จะทำการวิพากษ์ และ ขั้นตอนที่ 4 นักวิพากษ์ประเมินคุณภาพ ผลของวาทกรรมซึ่งมีเกณฑ์ที่ชัดเจนและเหมาะสม ขั้นตอนทั้ง 4 ขั้นนี้ไม่แยกออกจากกันเวลาทำการวิพากษ์ แต่นักวิพากษ์ต้องทำงานทั้ง 4 ขั้นตอนนี้ให้เสร็จสิ้นก่อนที่จะลงมือเขียนคำวิจารณ์ ในบทวิจารณ์ที่เสร็จสิ้นแล้ว ขั้นตอนทั้ง 4 ขั้นตอนจะบูรณาการกันเป็นหนึ่งเดียว

ในขั้นตอนการพรรณนานี้ แคมพ์เบลและเบิร์กโฮลเดอร์ ได้เสนอการวิพากษ์ที่เรียกว่าการวิพากษ์จากแก่นของวาทะหรือจากตัววาทะเอง (organic criticism) ซึ่งตอบสนองต่อลักษณะพิเศษของวจนกรรม (rhetorical act) นั้นๆ การวิพากษ์แบบนี้แตกต่างไปจากการวิพากษ์แบบสูตรสำเร็จ (formulaic or prescriptive criticism) การวิพากษ์แบบสูตรสำเร็จนี้หมายความว่า มีกฎเกณฑ์อยู่ชุดหนึ่งซึ่งใช้วิเคราะห์วาทกรรมทุกชิ้น (Campbell and Burkholder, 1997) ตัวอย่าง เช่น ไนอิติต ทฤษฎีวาทวิพากษ์ที่เชื่อว่านิโอริสโตตีเลียนใช้สำหรับวิเคราะห์วาทกรรมในประเด็นเรื่องประดิษฐกรรม การเรียบเรียงเนื้อหา ลีลา และการนำเสนอวาทะสู่ผู้ฟังผนวกวิธีวิเคราะห์ข้อพิสูจน์ตามหลักคลาสสิกที่เรียกว่า logos ซึ่งใช้พิสูจน์หลักฐานข้อโต้แย้งต่างๆ pathos หรือการปรับตัวให้เข้ากับคนฟังหรือการปรับให้คนฟังอยู่ในสภาพจิตใจที่เหมาะสม และ ethos คือวิธีการที่ผู้พูดทำตัวให้น่าเชื่อถือ ยิ่งกว่านั้น นักวิพากษ์ที่ใช้การวิพากษ์แบบสูตรสำเร็จจะประเมินประสิทธิผลของวาทกรรมต่อผู้ฟังซึ่งอยู่ ณ ที่นั้น (immediate audience) โดยดูจากวัตถุประสงค์ของผู้พูด โดยสรุปการวิพากษ์แบบสูตรสำเร็จคือ การถือว่ววจนกรรมทั้งหมดต้องใช้ได้กับเกณฑ์แบบเหตุผลนิยมนี้ (rationalistic criteria) เกณฑ์นี้มีรากฐานมาจากยุคคลาสสิกและเชื่อในเรื่องเหตุผล ระบบระเบียบและกฎเกณฑ์ ค่านิยมเหล่านี้ในยุคปัจจุบันจะถูกทำลายเพราะผู้มีอำนาจในยุคนี้อ้างเหตุผลและระบบระเบียบและกฎเกณฑ์เพื่อสร้างความชอบธรรมแก่การกดขี่ข่มเหง นักวิพากษ์ในยุคปัจจุบันต้องสำรวจตรวจตราและพัฒนาวิธีการวิพากษ์เพื่อจะ

บรรยายและประเมินวาทศิลป์ในลักษณะที่ว่าระบบวิพากษ์ที่เขาใช้เหมาะสมกับวาทศิลป์ มีสิ่ง
ที่บังคับเป็นสูตรสำเร็จ ในที่สุดแล้วอันตรรกะของการทำวาทวิพากษ์อยู่ที่ว่าคิดไปว่า วิธีการชนิด
หนึ่งชนิดใดเหมาะสมกับทุก ๆ กรณี

การวิพากษ์จากตัวของของวาทะเอง (organic approach to criticism) ขอให้นักวิพากษ์
พิจารณาวิจารณ์กรรม (rhetorical act) ในตัวของมันเอง อย่าได้มีการประเมินหรือมีสมมติฐาน
ใดๆ ไว้ในใจล่วงหน้า ชั้นแรกของการทำการวิจารณ์คือการรวบรวมข้อมูลเพื่อให้นักวิจารณ์
เข้าใจว่าวิจารณ์กรรมได้ทำหน้าที่อย่างไร เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของมัน การวิพากษ์จากแก่นของวาท
ะมีจุดเน้นที่เป้าหมายโดยเฉพาะของผู้โน้มน้าวใจในบริบทเฉพาะ การวิพากษ์ชนิดนี้มองวิจารณ์
กรรมเหมือนกับเป็นระบบที่สร้างความชอบธรรมและระบบปฏิสัมพันธ์ ซึ่งเกิดขึ้นมาจากเงื่อนไข
ที่เฉพาะเจาะจง ในลักษณะเช่นนี้ นักวาทวิพากษ์จะสร้างระบบวิพากษ์ขึ้นมาเพื่อวิเคราะห์
วิจารณ์ลักษณะต่างๆ ของวาทกรรม ระบบนี้จะรวมวาทวิพากษ์หลายๆ แบบ (eclectic) เข้าด้วย
กัน

ข้อขัดแย้งระหว่างการวิพากษ์แบบสูตรสำเร็จและการวิพากษ์จากตัวของวาทะเองไม่ใช่ว่าจะ
หาข้อยุติไม่ได้ วาทวิพากษ์ที่ดีมาจากการประยุกต์กันหลายๆ มุมมอง มุมมองทั้งหลายเหล่านี้ก็
คือสูตรสำเร็จในนัยยะหนึ่งสำหรับนักวิพากษ์นั่นเอง แต่สำหรับวาทกรรมหลายๆ ชิ้นแล้ว บางที
นักวิพากษ์ก็ต้อง “ประดิษฐ์” มันขึ้นมาเอง

ถ้าเราจะใช้วิธีวิพากษ์จากตัวของวาทะเอง เราจะเริ่มด้วยการพิจารณาวาทะอย่าง
ละเอียด วิธีการเช่นนี้เรียกว่า การวิเคราะห์เชิงพรรณนา นักวิชาการหลายคนมีความเห็นขัดแย้ง
กันว่า ควรจะเริ่มการวิเคราะห์ด้วยการพิจารณาตัววาทะหรือวาทกรรมก่อนหรือจะเริ่มด้วยการ
วิเคราะห์บริบทก่อน (Hart 1991; Foss 1987; Brock, Scott and Chesebro 1990) ในกรณี
นี้ ผู้วิจัยมีจุดยืนคล้ายคลึงกับศาสตราจารย์ Campbell และ Burkholder (1997) ที่ว่า ควรจะ
เริ่มด้วย การพิจารณาวาทะให้ถ่วงถี่เสียก่อนจะลงมือวิเคราะห์บริบท ศาสตราจารย์ทั้งสองให้
เหตุผลว่า ประการแรก การลงมือวิเคราะห์บริบทก่อนจะทำให้บริบทเด่นกว่าวาทะ การเห็น
ประวัติศาสตร์เช่นนั้นเป็นเรื่องของการเขียนประวัติศาสตร์ (historiography) ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้อง
ศึกษาแยกออกไปในวาทวิพากษ์ สิ่งที่ต้องเด่นคือตัววาทกรรม ประการที่สอง การเริ่มต้น
วิเคราะห์บริบทอาจทำให้เกิดอคติขึ้นในกระบวนการวิพากษ์ นั่นคือ นักวิพากษ์เริ่มคิดไว้ก่อน
แล้วว่า ผู้พูดหรือผู้ส่งสารควรจะได้เสนอแบบใดซึ่งการคิดเรื่องนี้ทำให้การวิเคราะห์มีอคติได้
สำหรับผู้วิจัยเองมองว่าการเริ่มวิเคราะห์ด้วยบริบทหรือประวัติศาสตร์เป็นเสมือนหนึ่งการตี
ความว่า สารหรือวาทกรรมที่เกิดขึ้นเป็นการตอบโต้ (respond) ต่อสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นและดู
ว่าการตอบโต้ั้นเหมาะสมอย่างไร ในสภาพที่เป็นจริง บางครั้งผู้พูดหรือผู้ส่งสารอาจมีสารที่
อยากจะสื่อกับผู้ฟังภายใต้สภาพการณ์ปกติก็ได้ แต่ผู้พูดอาจจะอยากจะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด
(proactive) ภายใต้สภาพการณ์ปกติ เช่นนี้การวิเคราะห์บริบทหรือประวัติศาสตร์ก่อนการ

วิเคราะห์วาทกรรม อาจเป็นปัญหาได้ (เช่น ให้ความสำคัญน้อยลงกับความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้พูด)

ในกระบวนการวิเคราะห์เชิงพรรณนา นักวิพากษ์จะมองหาว่าลักษณะเช่นใดของวาทกรรมทำให้วาทกรรมชิ้นนั้นหรือกลุ่มนั้นเด่นเป็นพิเศษ เมื่อขั้นตอนนี้จบแล้ว นักวิพากษ์ควรจะค้นเคยกับงานชิ้นนี้ ค้นเคยในลักษณะที่ว่า ผู้พูดเลือกใช้ภาษาอย่างไร โครงสร้างของวาทะเป็นอย่างไร หลักฐานและข้อโต้แย้งเป็นอย่างไร จากข้อมูลเหล่านี้ นักวิพากษ์จะสรุปได้ว่า จุดประสงค์ของผู้พูดเป็นอย่างไร และผู้พูดต้องการปฏิกริยาตอบโต้จากผู้รับสารอย่างไร และนักวิพากษ์ก็สามารถสรุปได้ว่า ผู้พูดมีบทบาทอย่างไร ผู้พูดเลือกผู้ฟังอย่างไร และผู้พูดได้เลือกกลยุทธ์ในการโน้มน้าวใจอย่างไร แคมป์เบลและเบิร์กโฮลเตอร์ตั้งข้อสังเกตว่า ในช่วงที่ทำการวิเคราะห์แบบพรรณานี้ นักวิพากษ์ควรทำการวิเคราะห์แบบภายใน (intrinsic) เท่านั้น คือการวิเคราะห์จะดูเฉพาะเนื้อหาที่ปรากฏในวาทกรรม เขาจะทำการวิเคราะห์ภายนอก (extrinsic) เมื่อจำเป็นเท่านั้น เช่น เวลาจะตัดสินว่า วาทกรรมหรือสารชิ้นนี้ชานแท้ดั้งเดิม (authentic) หรือไม่ หรือมีอะไรรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ผู้อ่านบทวิพากษ์อาจจะไม่ค้นเคย เช่น ชื่อบุคคล สถานที่หรือเหตุการณ์ ฉะนั้นเราควรจะทำวิเคราะห์ภายในเท่านั้นในชั้นพรรณนาความ คือดูเฉพาะเนื้อหาของวาทกรรมอย่างเดียว

องค์ประกอบของการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Campbell and Burkholder, 1997; Scott, Brock and Chesebro, 1991) การวิเคราะห์แบบนี้พยายามตอบ 2 คำถาม (1) จุดประสงค์ของวาทกรรมชิ้นนั้นๆ คืออะไร หรือผู้พูดมีเป้าหมายอย่างไรจึงพูดอย่างนั้น (2) วาทกรรมชิ้นนั้นๆ พยายามให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้นโดยวิธีใด ผู้พูดใช้กลยุทธ์ใดในการพยายามให้บรรลุเป้าหมาย กลยุทธ์ทางวาทศิลป์มีหลากหลายเพื่อตอบคำถาม 2 ข้อนี้และแคมป์เบลและเบิร์กโฮลเตอร์ได้เสนอกลยุทธ์ 7 อย่างที่จะบรรลุในการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

หนึ่ง เป้าหมาย (purpose) หมายถึงบทสรุปต่างๆ ที่ได้จากการโต้แย้งโดยเฉพาะบทสรุปที่สำคัญที่สุด และปฏิกริยาโต้ตอบจากผู้รับสารที่ผู้ส่งสารต้องการ เป้าหมายนี้อาจจะเป็นเป้าหมายตามประเพณีนิยม เช่น การยอมรับหรือความเข้าใจของผู้ฟัง หรือเป้าหมายประเภท "กบฏต่อจารีต" (radical) เช่น ผู้ฟังรู้สึกอับอาย ผู้ฟังมีการเผชิญหน้า แบ่งแยกเป็นพรรคพวกหรือรู้สึกแปลกแยก

สอง ผู้ฟัง (audience) ผู้ฟังที่แท้จริง เห็นได้ หนีได้ (empirical audience) คือผู้ฟังที่ได้รับสารของผู้ส่งสาร ณ สถานที่นั้น เวลานั้น (ในกรณีที่เป็นวาทะ) หรือผู้ฟังที่อ่านต้นฉบับของวาทะหรือฟังเทปหรือวีดิทัศน์ ผู้ฟังชนิดที่ฟังวาทะในทันทีเรียกว่า ผู้ฟัง ณ ที่นั้น (immediate audience) และผู้ฟังที่ดูหรือฟังวาทะในเวลาต่อมา เรียกว่าผู้ฟังผ่านสื่อ (mediated audience)

เมื่อทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนา นักวิพากษ์ต้องสรุปออกมาให้ได้ว่า วาทกรรมนี้มุ่งสู่ผู้ฟังกลุ่มใดซึ่งอาจจะมีผู้ฟังเป้าหมายหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งกลุ่มก็ได้ และในขณะเดียวกัน นักวิพากษ์ก็พยายามค้นหาด้วยว่า ผู้ฟังกลุ่มใดถูก “แยก” ออกจากวาทกรรมนั้น (alienated) ที่วานเดอร์เรียกว่า “The Third Persona” (Wander, 1984)

ผู้พูดพยายามจะค้นหาผู้ฟังซึ่งมีบทบาทเป็น “ผู้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงด้วย” (agents of change) นั่นคือเป็นบุคคล ซึ่งมีความสามารถที่จะทำอะไรก็ได้ที่ผู้พูดต้องการ เช่น ถ้าเราจะตัดสินใจโฆษณาสินค้าเครื่องหนึ่งต่างประเทศราคาแพง เราก็ต้องเลือกลงโฆษณาในนิตยสารสตรีซึ่งมีผู้อ่านเป้าหมายเป็นสตรีในวงสังคมชั้นสูง เป็นต้น

ดังที่กล่าวแล้วว่า ผู้พูดนั้นจัดว่าเป็น first persona ในขณะที่ผู้ฟังนั้นถูกจัดเป็น second persona เพราะฉะนั้นถ้าเราสามารถระบุได้ว่า ผู้ฟังเป็นใคร หรือเป็นผู้ที่ผู้พูดปรารถนาให้เป็นใคร เราสามารถวิพากษ์จริยธรรมหรือค่านิยมหรือค่านิยมของงานวาทกรรมชิ้นนั้นได้ เช่น ผู้พูดหรืองานวาทกรรมที่ส่งเสริมลัทธิบริโภคนิยมในหมู่ผู้รับสารหรือส่งเสริมเศรษฐกิจแบบพอเพียงในหมู่ผู้รับสารดังนี้ เป็นต้น

สาม ลักษณะผู้พูด (persona) หมายถึงบทบาทเดียวหรือหลายๆ บทบาทที่ผู้พูดสวมอยู่ บทบาทนี้สังเกตได้จากภาษาที่ผู้พูดใช้ในวาทกรรม คำว่า persona นี้เป็นที่ใช้นิยมแพร่หลายเมื่อศาสตราจารย์แบล็คได้ใช้มันในบทความที่มีชื่อมากคือ “The Second Persona” (Black 1970) บทบาทที่ผู้พูดสวมอยู่จะส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของผู้พูด เช่น นายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ เป็นสามีที่ไม่สามารถจดทะเบียนสมรสกับหญิงที่มีบุตรด้วยกัน เราสามารถจะสรุปบทบาทของผู้พูดได้จากทรรศนะของเขาเกี่ยวกับมนุษยชาติ สัจจะ หรือสังคม จากมุมมองเชิงปรัชญาของเขา นั่นเอง

สี่ สีลา (tone) ปกติหมายถึงภาษาที่ใช้ในการสื่อสารซึ่งทำให้เราทราบว่าผู้พูดมีทัศนคติอย่างไร ซึ่งเราจะสามารถทราบได้จากนัยประหวัด (connotative meaning) ในภาษานั้นๆ ด้วย ตัวอย่างของสีลาหรือภาษาในชั้นสาร เช่น น้ำเสียงสนิทสนมเป็นส่วนตัว (personal) พูดตรงไม่อ้อมค้อม (direct) เยาะเย้ย (ironic) ประชดประชัน (satirical) เห็นอกเห็นใจ (sympathetic) โกรธชิ่ง (angry) ขมขื่น (bitter) เข้ม (intense) นักวิชาการ (scholarly) ยึดมั่นหัวชนฝา (dogmatic) ห่างเหิน (distant) เหยียดหยามคนอื่น (condescending) เข้มงวด (tough) เป็นจริงเป็นจัง (realistic) อ่อนหวาน (sweet) พูดคำหวาน (euphemistic) เฉียบคม (incisive) สง่างาม (elegant) สีลานั้นยังรวมว่าภาษาเป็นนามธรรมรูปธรรมมากน้อยเพียงใด ใช้ภาษาเทคนิคหรือภาษาชาวบ้านธรรมดา

หน้า โครงสร้าง (structure) คือการตอบคำถามว่า บทบาทของคำนำไว้ทำอะไร เช่น วัตถุประสงค์ความสนใจของผู้รับสาร แนะนำมุมมองของผู้พูด ชี้ตเส้นขอบเขตของวาทะ และไว้ใช้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง หน้าของบทนำนี้จะไม่มีครบในทุกๆ คำนำ

ในส่วนที่บรรยายถึงโครงสร้างนี้ เมื่อพิจารณาถึงตัวเนื้อเรื่อง (body) เราอาจจะดูว่างานวาทกรรมใช้โครงสร้างแบบไหน อาทิ แบบเรียงตามลำดับเวลา (chronological) แบบเรียงตามหัวข้อ (topical) แบบเรียงตามตรรกะคือ สาเหตุ-ผลลัพธ์หรือปัญหา-ทางแก้ (logical) แบบลำดับตามเรื่อง (narrative dramatic) แบบเกาะเกี่ยวเป็นกระบวนการสัมพันธ์กัน (taxonomical)

ส่วนที่เป็นบทสรุปมีหน้าที่ทำอะไรบ้าง เช่น ย่อใจความสำคัญที่กล่าวมาแล้ว ย้ำวัตถุประสงค์หรือใจความหลักของสารอีกครั้งหนึ่ง

และที่สำคัญคือ ในการวิเคราะห์โครงสร้าง สิ่งที่ยังโยยประเด็นต่างๆ คือ การสรุปประเด็นต่างๆ เป็นระยะๆ เพื่อจะ “เปลี่ยน” ช่วงหักมุม (transition) ระหว่างย่อหน้า ทำให้แนวความคิดต่างๆ ราบเรียบเป็นหนึ่งเดียวกันตลอด

ศาสตราจารย์ฮาร์ท (Hart, 1990) ได้สรุปว่าโครงสร้างของสาร (วาทะ บทความ บทบรรณาธิการ ฯลฯ) อาจจำแนกได้เป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

1. ลักษณะโครงสร้าง	เรียงตามลำดับเหตุการณ์ (Chronological Sequence)
หน้าที่ทางวาทศิลป์	เน้นจุดเด่นที่เวลาซึ่งทำให้การบรรยายเหตุการณ์ชัดเจน
ตัวอย่าง	ในช่วงทศวรรษ 1970 เราทดลองใช้ภาชนะชามและนั่นรู้สึกไม่พอเพียง ในทศวรรษ 1980 เราเก็บภาชนะสิ่งซึ่งเป็นอบายมุข ในทศวรรษ 1990 เราต้องการสิ่งใหม่ๆ นั่นคือการเก็บภาชนะจากงานบริการทางวิชาชีพ
ข้อดี	สร้างการร้อยคอยจากผู้ฟังจากการบอกเล่าเหตุการณ์ในอดีตมาปัจจุบัน(จนไปถึงอนาคต)
ข้อเสีย	ข้อเสนอที่ผู้พูดบางทีจมหายไปใน “เรื่องราว” (ปริบท/ประวัติศาสตร์) ที่ผู้พูดพูด
2. ลักษณะโครงสร้าง	เรียงลำดับพื้นที่ (Spatial Sequence)

หน้าที่ทางวาทศิลป์	แสดงสัมพันธ์ภาพระหว่างส่วนต่างๆ กับส่วนต่างๆ หรือระหว่างส่วนต่างๆ กันทั้งหมด
ตัวอย่าง	โอกาสในจังหวัดนี้เปิดกว้างมหาศาลแก่ผู้สนใจจะไขว่คว้า บริเวณทะเลสาบมีการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยว บริเวณสามเหลี่ยมรอบเมืองเป็นอุตสาหกรรมไฮเทค และบริเวณที่ราบมีศูนย์การศึกษาทางไกลข้ามทวีป
ข้อดี	ทำให้ความคิดของเราเกิดภาพแก่ผู้ฟัง
ข้อเสีย	รายละเอียดมากเกินไปอาจบดบังความคิดได้
3. ลักษณะโครงสร้าง	เรียงขึ้นลงตามลำดับความสำคัญ (Ascending-Descending Sequence)
หน้าที่ทางวาทศิลป์	ประเด็นมีการจัดเรียงตามลำดับความสำคัญ ตามความคุ้นเคยต่อประเด็นและตามความสลับซับซ้อนของประเด็น
ตัวอย่าง	ผมเห็นด้วยกับท่าน สส.พรรคชาติพัฒนาว่า เราต้องพิจารณาระเบียบของเคเบิลทีวีและเห็นด้วยกับ สส.พรรคชาติไทยว่า เราต้องพิจารณาโครงการดาวเทียมสื่อสาร แต่ผมคิดว่าปัญหาเฉพาะหน้าตอนนี้คือท่านจะแก้ไขปัญหาการจราจรติดขัด 6 ทางแยกดังที่มีผู้เสนอขณะนั้นอย่างไร
ข้อดี	ทำให้รู้สึกว่าจะแต่ละประเด็นสำคัญและสำคัญอย่างไรเมื่อเปรียบเทียบกับอันอื่น
ข้อเสีย	ถ้าเริ่มประเด็นแล้ว ต้องทำตามลำดับขั้นให้สมบูรณ์แต่ละขั้นตอน ต้องอภิปรายให้ครบถ้วน
4. ลักษณะโครงสร้าง	ลำดับแบบเหตุ-ผล(Causal Sequence)
หน้าที่ทางวาทศิลป์	เชื่อมโยงสิ่งที่สังเกตได้ปัจจัยต่างๆ ซึ่งคาดว่าเป็นสาเหตุของผลเหล่านั้น
ตัวอย่าง	ท่านสมาชิกผู้ทรงเกียรติ ผมอยากขอให้ท่านได้พิจารณาการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมในภาคนี้ อะไรเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการพัฒนาดังขนาดนี้ กระผมขอเน้นว่ามันคือระบบการ

	บริหารสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์อย่างมีประสิทธิภาพในภาคนี้
ข้อดี	ผู้ฟังชาวตะวันตกส่วนใหญ่ชอบวิธีการโยงเหตุ-ผล
ข้อเสีย	แต่ผู้ฟังโดยทั่วไปมักได้รับการอบรมมาไม่ให้เชื่อข้ออ้างแบบโยงเหตุ-ผล
5. ลักษณะโครงสร้าง	ลำดับแบบปัญหาทางแก้ไข (Problem-Solution Sequence)
หน้าที่ทางวาทศิลป์	มาตรการต่างๆ มีการเสนอแนะบนพื้นฐานที่ว่ามีจะแก้ไข ปัญหาได้
ตัวอย่าง	ท่านสมาชิกผู้ทรงเกียรติและกระผมทราบดีว่า เราต้องการ กฎหมายเกี่ยวกับรายได้ที่มีคุณลักษณะ 3 อย่างคือ หนึ่งใช้ในรัฐบาล บาลชุดนี้ ยุติธรรมต่อทุกคน และเพียงพอต่อความจำเป็น ข้อ เสนอแนะจากโครงการของกระผมคาดว่าจะตอบสนองคุณสมบัติ เหล่านี้ได้
ข้อดี	ลำดับแบบนี้อาศัยหลักจิตวิทยาของผู้ฟังว่าต้องการจะเอาชนะ อุปสรรคทั้งปวง
ข้อเสีย	ถ้าผู้ฟังไม่รู้สึกถึงความรุนแรงของปัญหาของผู้ฟังจะรู้สึกเบื่อ
6. ลักษณะโครงสร้าง	ลำดับแบบดูแรงจูงใจ (Motivational Sequence)
หน้าที่ทางวาทศิลป์	ผู้พูดใช้ลำดับของการเรียงความสนใจการเสนอความจำเป็น/ ความต้องการ การตอบสนองความจำเป็น ความต้องการนั้นการ พูดให้เห็นภาพและการจูงใจให้ปฏิบัติ
ตัวอย่าง	สองแสนล้านบาท นั่นคือบที่กระทรวงคมนาคมเสนอมาสำหรับ โครงการพัฒนาสนามบินหนองงูเห่า ผมคิดว่าเมื่อพิจารณาดู สภาพการณ์เศรษฐกิจในปัจจุบัน เราคงใช้เงินประมาณ 10,000 ล้านบาท เพื่อขยายสนามบินดอนเมืองในปัจจุบันให้รองรับผู้ โดยสารอีกประมาณ 15 ปีข้างหน้า และขอให้กองทัพอากาศย้าย บางส่วนออกไป ทั้งนี้เพื่อให้เศรษฐกิจของชาติไม่ทรุดไปกว่านี้ และมีโอกาสฟื้นตัวได้ในอีก 2-3 ปีข้างหน้า

ข้อดี วิธีการนี้เชื่อกันว่าเป็นวิธีการที่คนทั่วไปคิดและได้ผลทางจิตวิทยา

ข้อเสีย แต่ละขั้นตอนค่อนข้างคลุมเครือมักจะคาบเกี่ยวซึ่งกันและกัน

7. ลักษณะโครงสร้าง แบบเรียงหัวข้อ (Topical Sequence)

หน้าที่ทางวาทศิลป์ แยกแยะเนื้อเรื่องทั้งหมดให้เป็นหัวข้อย่อยๆ และเรียงลำดับโดยไม่มียึดหลักเกณฑ์ใด

ตัวอย่าง การประชุมคณะกรรมการคราวนี้นับว่าต้องการความร่วมมืออย่างยิ่งจากพวกท่านเพราะมีประเด็นปัญหาต่างๆ เข้ามามากมายได้แก่

1. ปัญหาโรงไฟฟ้าปรมาณู
2. ปัญหาโสเภณีเด็ก
3. ปัญหาที่ดินทำกินและการบุกรุกของราษฎร
4. ปัญหาสิทธิของคนต่างชาติในการซื้ออาคารชุด
5. ปัญหาในการคืนภาษี VAT ทุกอย่างต้องการข้อแก้ไขอย่างรีบเร่งทั้งนั้น

ข้อดี วิธีนี้เป็นวิธีง่ายที่สุดในการจัดประเด็น

ข้อเสีย ผู้พูดมักจะจัดลำดับหัวข้อปนกัน บางทีหัวข้อใหญ่ปนกับหัวข้อย่อย

หก หลักฐานที่ใช้สนับสนุน (supporting materials) ปกติแล้ว หลักฐานที่ใช้บรรยายพรรณนา พิสูจน์ในวัจนกรรมชิ้นหนึ่งๆ มักจะได้แก่ตัวอย่าง สถิติ ผู้ทรงคุณวุฒิ การเปรียบเทียบ กลยุทธ์อื่นๆ เช่น การพิสูจน์ผิด (refutation) การฉีดภูมิคุ้มกันให้คนฟัง (inoculation) เพื่อที่ว่า

คนฟังจะได้ไม่วันไหนไปกับข้อโต้แย้งของฝ่ายตรงข้าม การตั้งฉายานาม การย้าคำหรือวลีหรือประโยค เอนธีมีมี

กล่าวในภาพรวมแล้ว ขั้นตอนของการวิเคราะห์เชิงพรรณนาเป็นขั้นตอนที่ค้นหาประเด็นในตัวสารเองและเป็นส่วนหนึ่งของสาร (intrinsic and organic) ในการวิเคราะห์ที่ตัวบทเราใส่ใจในวจนกรรม (rhetorical act) ในขั้นตอนพื้นฐานคือการวิเคราะห์เชิงพรรณนา นักวิพากษ์จะรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเพื่อการวิเคราะห์และตีความในลำดับต่อไป หนึ่งข้อมูลพื้นฐานดังกล่าวแล้วนั้นได้แก่ การวิเคราะห์เป้าหมายของวจนกรรม ลักษณะผู้พูด ผู้ฟัง ลีลา โครงสร้าง เนื้อหาที่ใช้สนับสนุน ขั้นตอนต่อไป เราจะพิจารณาบทวาทะตัวอย่างและดูขั้นตอนการวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์-ปริบท

วาทะตัวอย่าง “คณิตศาสตร์ปากมุล” จากบทความของ ดร.เกษียร เตชะพีระ ใน มติชนรายวัน 17 มิถุนายน 2543

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ได้เริ่มโฆษณาปฏิเสธ “อัตราความเสียหายเฉลี่ยต่อวันอันเกิดจากมือบสมีชชาคนจนยึดเชื้อนปากมุล” มาตั้งแต่ปลายเดือนพฤษภาคม โดยผ่านปากผู้บริหาร กฟผ.และนายตำรวจระดับรองผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ก่อนจะขงเรื่องส่งลูกต่อให้นายสาวิตต์ โพธิวิหค รมว.ประจำสำนักนายกฯ ผู้กำกับดูแล กฟผ.แกลงปาวๆ ตามว่า:

“ตนได้รับรายงานว่า เราสูญเสียประมาณ 50 ล้านบาทต่อเดือนหรือ 1.5-2 ล้านบาทต่อวัน เนื่องจากไม่สามารถผลิตกระแสไฟฟ้าได้ คิดว่าน่าเสียดายที่ต้องสูญเสียเงินไปเปล่าๆ” (มติชนรายวัน, 9 มิย. 43. น.27)

นับเป็นตัวเลขความเสียหายสูงมาก น่าตกใจ ท่ามกลางอาการไม่ทรงก็ทรุดทางเศรษฐกิจและหนี้สาธารณะท่วมหู่ท่วมหัวไทยทั้งชาติ ภายใต้ฝีมือบริหารของทีมเศรษฐกิจประชาธิปไตยในขณะนี้

แต่อย่าเพิ่งตกใจตื่นตามคุณสาวิตต์ จนพยักพยิตให้เจ้าหน้าที่ กฟผ.หัวอีสานทั้ง 500 ลุยเคลียร์มือบ หรือกดดันให้คณะกรรมการกลางแก้ไขปัญหาลงมติปิดเครื่องปั่นไฟต่อโดยไม่ฟังให้รอบด้าน ตรอง

เอนธีมีมีคือซิลลोजิสซิมที่ลดรูป เช่น “ประเทศเกษตรกรรมยากจนทุกประเทศ ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม” ผู้พูดพูดแค่สองข้อเสนอ ผู้ฟังก็ทำข้อสรุปได้ในใจว่า “ประเทศไทยยากจน” และการที่ผู้พูดพูดละไว้ให้ผู้ฟังทำข้อสรุป ผู้ฟังจะถูกโน้มน้าวใจโดยไม่รู้ตัวเพราะเขาได้โน้มน้าวใจตัวเองแล้ว

ให้ถ้วนถี่ และขังหน้าหนักเปรียบเทียบตัวเลข “ความเสียหาย” ข้างต้น กับตัวเลขอื่น ๆ ที่ กฟผ. ไม่ยกบอกให้เสียหายก่อน

มิฉะนั้นประเทศชาติอาจขาดทุนเสียหายเพราะเชื่อนปากมุลมากกว่านี้หลายเท่า

ก่อนอื่นตัวเลขที่ กฟผ. ไม่ได้รายงานคุณสาวิตต์และไม่เคยบอกให้สาธารณชนทราบเลยก็คือ

เชื่อนปากมุลทำให้ กฟผ. ขาดทุนไปแล้วถึง 177 ล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือ 6,726 ล้านบาท (ตามอัตราแลกเปลี่ยนปัจจุบันที่ประมาณ 38 บาท/ดอลลาร์)

(ข้อมูลและการวิเคราะห์ประยุกต์ดัดแปลงจาก Grainne Ryder and Wayne White. “Pak Mool Cost more than it's worth,” *The Nation*, 10 June 2000, A5)

อะฮ้า! มันขาดทุนบานตะไทขนาดนั้นเข้าไปได้อย่างไรกัน? อย่างนี้ครับ ผมจะพยายามแจกแจงคณิตศาสตร์ปากมุลที่ กฟผ. ไม่อยากให้เราารู้สักหนึ่ง

ต้นทุนการสร้างเชื่อนปากมุลเบ็ดเสร็จทั้งสิ้นตอนนี้อยู่ที่ 233 ล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือประมาณ 8,850 ล้านบาท

เพื่อให้คุ้มทุน รายงานธนาคารโลกปี พ.ศ. 2539 คำนวณว่าเชื่อนปากมุลควรจะผลิตไฟฟ้าให้ได้เป็นมูลค่าปีละ 28 ล้านดอลลาร์ หรือราว 12% ของต้นทุนการสร้างเชื่อน 233 ล้านดอลลาร์

ถ้าทำได้ตามนี้ เชื่อนปากมุลก็จะคุ้มทุนใน 8 ปี กฟผ. ก็จะได้เฮ และชาติไทยก็จะได้ไฮไฮ

แต่อดใจจากรายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ของทีดีอาร์ไอที่นำเสนอคณะกรรมการเชื่อนโลกระบุว่า เอาเข้าจริงเชื่อนปากมุลผลิตไฟฟ้าได้เฉลี่ยเป็นมูลค่าปีละ 7 ล้านดอลลาร์เท่านั้นในสองปีหลังจากที่ผ่านมา

แปลว่าเมื่อครบกำหนดคุ้มทุน 8 ปี ในปี พ.ศ. 2545 เชื่อนปากมุลก็จะปั่นไฟได้เป็นมูลค่าเบ็ดเสร็จทั้งสิ้นเพียง (7x8) 56 ล้านดอลลาร์เท่านั้น

56 ล้านดอลลาร์นี่แหละครับคือคุณค่าทางเศรษฐกิจของเชื่อนปากมุลในปัจจุบัน

ลงทุนสร้างไป 233 ล้าน กระว่าปั่นไฟ 8 ปี ก็คุ้ม แต่พอปั่นไป 8 ปีจริงได้คืนมาเพียง 56 ล้าน นั่นหมายความว่าขาดทุนไปถึง (233-56) 177 ล้านดอลลาร์ หรือ 6,726 ล้านบาท ใน 8 ปี ทหารเฉลี่ยแล้วตกวันละ (6,726 ทหารด้วย [365 x 8] + 2 หรือ 2922) 2.3 ล้าน

บาท

ทุกวันที่เดินเครื่องปั่นไฟที่เขื่อนปากมูล กฟผ.จึงขาดทุนวันละ 2 ล้าน 3 แสนบาท หรือเดือนละ 69 ล้านบาท หรือปีละ 840 ล้านบาท ต่างหาก!

และจ้ะ.....พ่อแม่พี่น้องไม่ต้องท้วงครับ หน่วยงานฉลาดๆ อย่าง กฟผ.เขาไม่ผูกขาดความขาดทุนนี้ไว้คนเดียวให้โง่ทรอก เขาย่อมค่อยๆ บรรจงผลึกภาระขาดทุนวันละ 2.3 ล้านบาท นี่มาใส่ไหล่บ่าพวกเรา ประชาชนชาวไทยผู้ใช้ไฟฟ้าทั้ง 61 ล้านคน ให้ช่วยกันแบงเบาแบกรับไว้คนละนิดละหน่อยอย่างนุ่มนวลแนบเนียน ไม่กระโตกกระตากแค่คนละ 3 สตางค์กว่าๆ ต่อวันหรือบาทเศษๆ ต่อเดือน หรือ 13 บาท สามสลึงต่อปีเท่านั้น

ไม่เท่าไรร์ ชี้โก้ชดๆ กะอีเศษเงินแค่นี้เพื่อเห็นแก่ชาติและการพัฒนาอย่างยั่งยืนของ กฟผ.คนไทยจะทนไม่ไหวก็ให้มันรู้ไปสิ ไซ้ไหมครับ? แหะ?

ฉะนั้น กฟผ. เจ้าของโครงการ ธนาคารโลกผู้ปล่อยกู้โครงการ รัฐบาลเปรมผู้ริเริ่มโครงการ รัฐบาลหน้าชาติผู้อนุมัติโครงการ รัฐบาลอานันท์ผู้ไม่สั่งยกเลิกโครงการ รัฐบาลชวนผู้ก่อสร้างโครงการจนแล้วเสร็จ ล้วนไม่ต้องรับผิดชอบแต่อย่างใดทั้งสิ้น เราคนไทยผู้รักชาติและใจใหญ่เท่าแม่น้ำโขง-ชี-มูล รวมกันขอยึดดอกจ่ายเอง

กฟผ.ยอมได้ เฮ! ธนาคารโลกยอมได้ฮ่า! และรัฐบาลทุกชุดได้ไชโย! ยกเว้นสมัชชาคนจนดิ้อร์ันไม่รักชาติเท่านั้นที่โห่ประท้วงเขื่อนปากมูล ไม่ยอมเลิก เข้อยอ.....

กฟผ.อาจแก้ตัวว่าเขื่อนปากมูลน่าจะใช้งานได้นาน 25 ปี ก่อนถึงอายุขัย.....

(ครับ เชื่อนก็ตายเป็นเหมือนกัน เนื่องจากการสะสมตัวของตะกอนหน้าเขื่อนจนมันเต็มตันขึ้นมากกระทั่งผลิตไฟฟ้าหรือทำชลประทานไม่ได้อีกต่อไป ความจริงเขื่อนในบ้านเราก็เท่งทิ้งกันไปบ้างแล้ว เพียงแต่ทางราชการทำนปิดไว้ เพราะกลัวพวกเราแตกตื่นตกใจเดี๋ยวจะเสยเล็กคิดสร้างเขื่อนหมด ทำนจึงไม่รื้อเขื่อนตั้งแต่ปล่อยซากไว้ให้เราดูเล่นเฉยๆ แบบพีระมิดหรือสุสานของ “การพัฒนา” แบบไม่ยั่งยืนอะไรทำนองนั้น)

....และใน 25 ปี นั้นก็เดินเครื่องปั่นไฟไปเรื่อยๆ ก็จะได้ไฟฟ้าเป็นมูลค่าค่าตั้ง (7x25) 175 ล้านดอลลาร์ หนูนไม้ใช่แค่ 56 ล้านดอลลาร์ ใน 8 ปี อย่างที่ว่าสักหน่อย

ถ้าจะเอาสี่ข้างเข้าถูกแบบนี้มันก็พูดได้ แต่มองข้ามอะไรที่สำคัญไปบางอย่างเช่น

1) ต้นทุนค่าสร้างเขื่อนปากมูล 233 ล้านบาทนั้นมันมีค่าเสียโอกาส (opportunity cost) ของมันอยู่ ถ้าไม่เอามาสร้างเขื่อนประโยชน์ต่ำแบบนี้ เงินมหาศาลตั้งหลายพันล้านบาทดังกล่าวประเทศไทยเราก็เอาไปใช้อย่างอื่นได้ เช่น ลงทุนสร้างโรงไฟฟ้ากังหันก๊าซขนาดกำลังผลิตเต็มพิกัด 150 เมกะวัตต์ เปิดใช้ไป 8 ปี ก็คุ้มทุนแล้วเป็นต้น แต่เขื่อนปากมูลนี้เปิดใช้ไป 8 ปี แล้วก็ยังขาดทุน ส่วนอีก 17 ปีที่เหลือนั้นต่อให้เดินเครื่องปั่นไฟต่อเราก็จะไม่ขาดทุนน้อยลงกว่า 177 ล้านบาท แม้สักแดงเดียวแต่อย่างใด เพราะอย่าลืมว่าถ้าไม่สร้างเขื่อนเรามี "โอกาส" จะนำเงิน 233 ล้านบาทไปฝากธนาคารกินดอกเบี้ย 12% ต่อปีแทนได้ปีละ 28 ล้านบาท สบายใจเฉิบ อัตราความเสียหายใน 17 ปีหลังจึงจะคิดจากต้นทุนแรกสร้างคงที่แค่ 233 ล้านบาทไม่ได้ แต่ต้องคิดเปรียบเทียบกับประโยชน์ทั้งหมดที่ประเทศเราพึงมีพึงได้หากนำเงินก้อนนี้ไปใช้อย่างอื่น

ซึ่งรวมเบ็ดเสร็จแล้วค่าเสียโอกาสใน 17 ปีหลังจะสูงถึง (17×28) ล้านบาท 476 ล้านบาท หรือ 18.088 ล้านบาท

2) ฉะนั้นต้นทุนของไฟฟ้าที่เขื่อนปากมูลจะผลิตได้ใน 17 ปี หลังจึงเท่ากับค่าเสียโอกาสที่จะใช้เงิน 233 ล้านบาท ไปทำประโยชน์อย่างอื่นได้ใน 17 ปี คือ 476 ล้านบาทด้วย

และต่อให้ใช้เขื่อนปากมูลเดินเครื่องปั่นไฟไปอีก 17 ปี ก็จะได้ไฟฟ้ามาเป็นมูลค่าเพียง (17×7) ล้านบาท 119 ล้านบาทเท่านั้น

แปลว่าขาดทุนค่าเสียโอกาสไปอีก $476 - 119 = 357$ ล้านบาท หรือนัยหนึ่งทุก ๆ 4 ดอลลาร์ ที่ กฟผ.เสียไปเพราะเขื่อนปากมูล(8 ปีแรกในรูปเงินค่าก่อสร้างจริง ส่วน 17 ปีหลังในรูปค่าเสียโอกาสที่จะใช้เงินก้อนเดียวกันไปทำอย่างอื่น)

กฟผ.ได้ไฟฟ้าคืนจากเขื่อนปากมูลมาเป็นมูลค่าเพียง 1 ดอลลาร์เท่านั้น

จ่าย 476 ได้ 119 หรือจ่าย 4 ได้ 1 นี่แหละครับพี่น้องคือสัดส่วน cost-efficiency หรือประสิทธิภาพการลงทุนของเขื่อนปากมูลที่เจ้าหน้าที่ กฟผ.พร้อมจะรักษาไว้สุดชีวิต แม้ต้องหลยเลือดเนื้อเพื่อนคนไทยร่วมชาติ ชาวบ้านแม่มน่มั่นยืนเข้าไปก็ตาม

ลงทุนสูตรวิบัติแบบนี้ ถ้าบริษัทประเทศไทยไม่ขาดทุนฉิบหายวันนี้ ก็ไม่รู้จะไปขาดทุนฉิบหายวันไหนแล้วละครับ

ทำใจเกิดครึบว่าเงินค่าก่อสร้างเขื่อนปากมูลที่ขาดทุนไป 177 ล้านบาท
ดอลลารนั้นถึงใจชาวไทยเราก็ไม่ได้คืนไม่ว่าจะใช้เขื่อนผลิตไฟฟ้าต่อ
หรือไม่ก็ตาม

ทางบัญชีรายได้ประชาชาติศูนย์ไปได้เลย แล้วหัวรอสมหน้าหน้าตัว
เองซะที่เชื่อ กฟผ.

แต่เรายังมีทางฟื้นฟูบูรณะทะเลสาบหนองหานอมริกษ์ผลประโยชน์แห่งชาติของ
เราที่หลงเหลืออยู่ได้บ้าง หากคิดพิจารณาอย่างรอบคอบและตัดสินใจ
ด้วยปัญญา มิใช่ด้วยโลภะ โทสะ โมหะ

ข้อแรกสุด อย่าลืยชาวบ้าน กฟผ.มิใช่หน่วยงานรับผิดชอบด้าน
ความมั่นคงและปราบปรามของรัฐ ไม่มีความชำนาญด้านนี้ มีหน้าซ้ำ
ยังเป็นคู่กรณี จึงมิใช่ธุระกองการและไม่เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง
สิ้นลยเข้าไปมีแต่เสียหาย อาจถึงบาดเจ็บล้มตาย พวกเราก็ค้นไทยด้วย
กันทั้งนั้น ธนาकारโลกและนานาชาติอารยประเทศ เจ้าหน้ก็จะประณาม
กฟผ.อาจได้หน้า แต่ชาติไทยชาวไทยมิได้อะไรขึ้นมานอกจากขาด
ผลซ้ำเติม

ข้อสอง เปลี่ยนขาดทุนเป็นกำไร โดยเปลี่ยนเขื่อนปากมูลเป็นห้อง
ทดลองเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อความสมานฉันท์และการฟื้นฟูเศรษฐกิจ
ชาติ โดยหยุดผลิตไฟฟ้าและเปิดประตูเขื่อนให้น้ำมูลได้ไหลและปลา
นานาพันธุ์ได้อพยพเคลื่อนย้ายไปวางไข่ฟักตัวหากินตามธรรมชาติ

ทั้งนี้ให้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการพิเศษในสังกัด
วุฒิสภาเพื่อศึกษาติดตามและเสนอมาตรการฟื้นฟูบูรณะธรรมชาติและ
วิถีชีวิตชุมชนแม่น้ำมูลในระยะยาว ที่มีวุฒิสมาชิกตัวแทนชาวบ้าน นัก
วิชาการ กฟผ.หน่วยราชการอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมประมงเป็นสมาชิก

ส่วนกรณีจะใช้เขื่อนเดินเครื่องผลิตไฟฟ้าอีกใส่ตหนึ่งด้วยสลบบ้าง
หรือไม่ ในช่วงไหนของปีนานเท่าใดในลักษณะเงื่อนไขอย่างไร ให้เป็น
ไปตามนโยบายและระเบียบหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการธิการกำหนดโดย
รัฐบาลและหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องมีหน้าที่รับไปปฏิบัติ

ด้วยวิธีการดังกล่าวนี้ เราจะประหยัดค่าบำรุงรักษาและเดินเครื่อง
กำเนิดไฟฟ้าเขื่อนปากมูลลง และประหยัดค่าชดเชยความเสียหายซึ่ง
เหลือที่จะประมาณได้แก่ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบนับพันๆ ครัวเรือน

ในทางกลับกันธรรมชาติของแม่น้ำและพันธุ์ปลาจะค่อยๆ ได้รับการ
ฟื้นฟู ชาวบ้านจะเปลี่ยนสภาพจากมือบผู้ประท้วงและผู้คอยรับค่าชด
เชยช่วยเหลือจากรัฐไปเป็นชาวประมงรายย่อยผู้สามารถพึ่งตนเอง
อย่างพอเพียง สร้างผลผลิตเพิ่มรายได้ระบบเศรษฐกิจ แทนที่จะเป็น

ภาระแก่ผู้อื่นเช่นปัจจุบันและคนไทยร่วมชาติก็จะได้ไม่ต้องตีกันฆ่ากัน
ทำร้ายทำลายกันอย่างโหดเหี้ยม
เพียงเพื่อเชื่อนที่สออบตคคณิตศาสตร์จนขาดทุนย่อยยับเหล่านี้

การประยุกต์ใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา

เวลาที่ผู้ฟังหรือผู้อ่านฟังหรืออ่านสารขึ้นหนึ่ง เขาจะรับสารนั้นตามลำดับเวลาคือเริ่มด้วยบทนำเรื่อยไปจนบทสรุป สำหรับคนธรรมดา การอ่านหรือการฟังก็เป็นไปเรื่อย ๆ แต่สำหรับนักวิพากษ์ซึ่งจะทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนาจะต้องเข้าใจถึงสิ่งที่เรียกว่าจนกรรมอย่างลึกซึ้ง ลักษณะหรือประเด็นสำคัญต่างๆ ในตัวละครควรจะมีวิเคราะห์อย่างละเอียด และที่สำคัญไม่ว่าประเด็นอะไรก็ตามที่นักวิพากษ์ยกขึ้นมาอย่างควรจะมีหลักฐานสนับสนุนจากภายในตัวสารนั้น ตัวอย่างที่จะวิเคราะห์ต่อไปนี้จะเรียงตามประเด็นต่างๆ เจ็ดประเด็นที่ได้เสนอมมาแล้ว

หนึ่ง เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ วัตถุประสงค์ของบทความ “คณิตศาสตร์ปากมุลก็คือ ประการแรก ผู้เขียนได้พยายามชี้แจงด้วยวิธีคณิตศาสตร์ง่าย ๆ ว่า เชื่อนปากมุลนั้น กฟผ.ลงทุน 4 ดอลลาร์ ได้คืน 1 ดอลลาร์เท่านั้น แต่ผู้เขียนมิได้ยุติบทความเท่านั้น ได้เสนอทางออกซึ่งก็คือวัตถุประสงค์ของการเขียนบทความนี้คือ ประการที่สอง อย่าได้เข้าไปสู้กับชาวบ้านแต่พยายามใช้กลยุทธ์เศรษฐกิจคือ เปลี่ยนขาดทุนเป็นกำไร โดยเปลี่ยนเชื่อนปากมุลเป็นห้องทดลองเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีคณะกรรมการกำหนดโดยรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ดูแล ผู้เขียนได้สรุปว่า ถ้าปฏิบัติตามที่ตนเองได้เสนอมานี้ “ด้วยวิธีการดังกล่าวนี้ เราจะประหยัดค่าบำรุงรักษา และเดินเครื่องกำเนิดไฟฟ้าเชื่อนปากมุลลง และประหยัดค่าชดเชยความเสียหายซึ่งเหลือที่จะประมาณได้แก่ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบหนักหน่วง ๆ คราวเรือน” นอกจากนี้ “ในทางกลับกันธรรมชาติของแม่น้ำและพันธุ์ปลาจะค่อย ๆ ได้รับการฟื้นฟู ชาวบ้านจะเปลี่ยนสภาพจากมือผู้ประท้วงและผู้คอยรับค่าชดเชยช่วยเหลือจากรัฐไปเป็นชาวประมงรายย่อยผู้สามารถพึ่งตนเองต่างพอเพียง สร้างผลผลิตเพิ่มรายได้ให้ระบบเศรษฐกิจแทนที่จะเป็นภาระแก่ผู้อื่นเช่นปัจจุบันและคนไทยร่วมชาติก็จะได้ไม่ต้องตีกันฆ่ากัน ทำร้ายทำลายกันอย่างโหดเหี้ยมเพียงเพื่อเชื่อนที่สออบตคคณิตศาสตร์จนขาดทุนย่อยยับเหล่านี้”

จากวัตถุประสงค์ที่ผู้เขียนบ่งไว้ในบทความนี้เอง ทำให้เราทราบว่าผู้เขียนมุ่งเขียนบทความนี้ถึงผู้ฟังผู้อ่านกลุ่มไหน ซึ่งจะเป็นหัวข้อต่อไป

สอง ผู้ฟัง (audience) ซึ่งในที่นี้ก็คือผู้อ่าน อาจกำหนดได้เป็นหลายกลุ่มย่อยๆ คือกลุ่มผู้อ่านแรกคือ ผู้อ่านหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ประเภทสาระ (hard news) ผู้อ่านส่วนใหญ่คือชนชั้นกลางซึ่งมีการศึกษา แต่กลุ่มเป้าหมายจริงๆ ที่บทความนี้ต้องการไปให้ถึงคือผู้บริหารของรัฐบาล และผู้บริหารของ กฟผ. ซึ่งจะมีฝ่ายประชาสัมพันธ์ซึ่ง

คอยสรุปสาระจากข่าว/บทความเสนอให้ผู้บริหารทราบอยู่แล้ว และเป็นหน้าที่ของฝ่ายบริหาร เหล่านี้ที่จะดำเนินการต่อไป

สาม ลักษณะผู้พูด (persona) หมายถึงบทบาทเดียวหรือหลายบทบาทที่ผู้พูดหรือผู้เขียนสวมอยู่ ผู้เขียนคือ ดร.เกษียร เตชะพีระ อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาจารย์เกษียรเป็นนักเขียนบทความประจำหนังสือพิมพ์มติชนรายวันและหนังสือพิมพ์และนิตยสารรายสัปดาห์อื่นๆ มีบทความที่เขียนแล้วกว่า 1,000 ชิ้น

จากลักษณะสภาพน่าเชื่อถือในฐานะอาจารย์มหาวิทยาลัยจบปริญญาเอกของเกษียรทำให้เรามองเห็นภาพว่า เจ้าของสารที่เรานำมาวิพากษ์ชิ้นนี้คงจะเป็นผู้ที่ก่อปรไปด้วยความคิดวิพากษ์ในเชิงสังคม เศรษฐกิจ การเมืองที่มุ่งจะแก้ไขเปลี่ยนแปลงประเทศในทางที่ดีขึ้น

สี่ สีลา (tone) ของเกษียร เตชะพีระ เป็นสีลาที่ประชดประชันแฝงความขบขันแต่เป็นจริงเป็นจังในน้ำเสียงด้วยตัวเลขสถิติข้อมูลที่นำมาแสดงต่อผู้อ่าน เขาอ้างแหล่งข้อมูลจากบทความ "Pak Mool cost more than it is worth" ที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เดอะเดย์อีกทีหนึ่ง ลำนวน เช่น อะช้ำ ก็จะได้ไซโย แต่อนิจจา และจู้...พ่อแม่พี่น้องไม่เท่าไรซีโก่ซัดๆ เทะๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนมีสีลาที่ประชดประชันเหน็บแนมแฝงไว้ด้วยอารมณ์ขันที่เรียกว่า tongue in cheek style ที่ทำให้การเขียนบทความมีความน่าสนใจชวนให้อ่าน

ห้า โครงสร้าง (structure) ที่เกษียร เตชะพีระ เสนอมาในบทความนี้เป็นโครงสร้างแบบปัญหา-ทางแก้ ผสมผสานกับเหตุ-ผล นั่นคือบรรยายให้เห็นว่าสภาพปัญหาเป็นอย่างไร และไม่ปล่อยให้ผู้อ่านสิ้นหวังแต่ได้เสนอทางแก้ไขให้อย่างเป็นรูปธรรม พร้อมข้อสนับสนุนอย่างเป็นตรรกะมีสาเหตุและผลลัพธ์ มิใช่สิ่งที่เพ้อฝันและด้วยที่ท่าที่ประนีประนอมมิใช่หักด้ามพร้าด้วยเข่า

หก เนื้อหาที่ใช้สนับสนุน (supporting materials) ในที่นี้สิ่งที่เด่นที่สุดน่าจะเป็นการใช้คณิตศาสตร์และสถิติอย่างง่ายๆ แต่ได้มีการคำนวณให้เห็นอย่างชัดเจนของผลดีผลเสียของเขื่อนปากมูลที่ได้เกิดขึ้นแล้วและจะเกิดขึ้น กลยุทธ์ที่ใช้สนับสนุนอีกอย่างคือ การใช้ผู้ทรงคุณวุฒิมาอ้างอิงคือ บทความในหนังสือพิมพ์เดอะเนชั่น ซึ่งถึงแม้เราจะไม่ทราบว่าผู้เขียนเป็นใคร แต่หนังสือพิมพ์เดอะเนชั่นก็จัดเป็นหนังสือพิมพ์ที่ได้มาตรฐานฉบับหนึ่ง อีกหลายแหล่งที่มีการอ้างได้แก่ รายงานธนาคารโลก รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ของทีดีอาร์ไอ ซึ่งกำลังทำส่งคณะกรรมการเขื่อนโลกเหล่านี้ เกษียร เตชะพีระ ได้ให้ภาพที่ชัดเจนรุนแรงกับหลักฐานที่คลุมเครือของรัฐมนตรีสาวัดต์ โพธิวิหค การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) รัฐบาลเปรมผู้ริเริ่มโครงการรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ผู้อนุมัติโครงการ รัฐบาลอานันท์ ผู้ไม่สั่งยกเลิกโครงการ รัฐบาลชวนผู้ก่อสร้างโครงการจนแล้วเสร็จ ล้วนไม่ต้องรับผิดชอบอย่างใดทั้งสิ้น เมื่ออ่านถึงตอนนี้ก็ก่อปรกับการคำนวณด้วยคณิตศาสตร์อย่างง่ายๆ (คือไม่ได้คิดดอกเบี้ยในการคำนวณเลย) ทำ

ให้หลักฐานสนับสนุนของผู้เขียนค่อนข้างชัดเจนว่าเราเสียประโยชน์จากเชื่อนปากมุลแคไทนในฐานะประชาชนในการเพิ่มนี้ต่อหัว มีพิักพุดถึงชาวบ้านซึ่งอาจจะต้องไร้ทางทำมาหากินและชีวิตวัฒนธรรมไปเลย

กล่าวโดยสรุปแล้วในส่วนที่หนึ่งของการวิพากษ์คือการทำความเข้าใจกับสาร โดยนักวิพากษ์เองต้องค้นหาจุดประสงค์ของผู้ส่งสาร บทบาทที่ผู้ส่งสารกำลังสวมอยู่ ภาษาและลีลาที่ผู้ส่งสารใช้ โครงสร้างของสาร หลักฐานและข้อโต้แย้ง ในส่วนของการวิเคราะห์เชิงพรรณานี้จะเป็นการดูภายใน (intrinsic) คือดูเฉพาะเนื้อหาที่ปรากฏในวาทกรรม ในขั้นตอนที่สองของการท้าวทวิพากษ์คือ การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์-วัฒนธรรม

ขั้นตอนที่สอง การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์-ปริบท

ดังที่ได้อธิบายมาแล้วว่า วจนกรรม (rhetorical act) ไม่ได้มาในสภาพโดดเดี่ยว แต่เป็น "ผลิตผล" ของสภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์หนึ่ง หรือ "เกิดขึ้นในปริบทใดปริบทหนึ่ง วาทศิลป์เป็นสิ่งที่เน้นการปฏิบัติ (practical) เพราะผู้พูดมีแรงจูงใจที่จะพูดหรือเขียนเพราะผลกระทบจากเหตุการณ์หรือสภาพแวดล้อมที่เขาเผชิญ วาทะหรือสารของเขามีเจตนาที่จะแก้ไขปัญหาหรือจุดช่องโหว่ระหว่างเป้าหมายส่วนตัวกับเป้าหมายทางสังคม โครงสร้างของสังคม กระบวนการหรือเงื่อนไขที่มีอยู่

การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์-ปริบทนี้ต่างจากการวิเคราะห์เชิงพรรณนาตรงที่ว่าขั้นตอนที่สองนี้วิเคราะห์องค์ประกอบหรือปัจจัยที่เป็นภายนอก อันได้แก่ ปริบทและโอกาสของการพูดเราต้องระลึกไว้ว่าในวจนกรรมใดๆ ก็ตาม หน้าที่ของผู้พูด/ผู้ส่งสาร คือการพยายามโน้มน้าวใจคนฟังให้มองดูเหตุการณ์และประเด็นในทางที่เฉพาะเจาะจง เป็น "ภาพแห่งความจริง" (vision of reality) ที่จัดตกแต่งโดยผู้ส่งสาร ทั้งนี้มิได้หมายความว่าผู้ส่งสารพยายามบิดเบือนข้อเท็จจริง แต่เราในฐานะนักวิจารณ์ต้องตระหนักถึงข้อนี้ด้วยและพยายามเปรียบเทียบทรรศนะของผู้พูดกับทรรศนะของคนอื่น มิฉะนั้นถือได้ว่านักวิพากษ์มีอคติ

ขั้นตอนที่ 1 คือการพรรณานั้น เป็นขั้นตอนที่เราสรุปประเด็นต่างๆ ที่ศึกษาไว้เป็นการชั่วคราวเท่านั้น (tentative) เมื่อเราวิเคราะห์ประวัติศาสตร์-ปริบทเรียบร้อยแล้ว เราจึงสามารถอธิบายเหตุผลว่าทำไมผู้พูด/ผู้ส่งสารจึงเลือกที่จะมีลีลา วัตถุประสงค์ บทบาทของตนเองและบทบาทของผู้ฟัง โครงสร้างและหลักฐานอ้างอิงเช่นนี้โดยอาศัยข้อมูลที่ค้นคว้าจากปริบทนั่นเอง

ในการที่จะวิเคราะห์ปริบทนี้ นักวิพากษ์ต้องเข้าใจสิ่งที่เรียกว่า ปัญหาด้านวาทศิลป์ (rhetorical problem) ที่ผู้ส่งสารเผชิญอยู่ (Campbell and Burkholder, 1997) ปัญหาด้านวาท

ศิลปินนี้คล้ายกับแนวคิดที่บิทเซอร์เรียกว่า ข้อจำกัดหรือเงื่อนไข (constraints) ที่ผู้พูดต้องเผชิญ (Bitzer, 1967) ปัญหาด้านวาทศิลป์นี้เป็นแนวคิดที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นอุปสรรคไปสู่ความสำเร็จ อุปสรรคเหล่านี้ ได้แก่ บริบททางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ตัวผู้พูดเอง กลุ่มผู้ฟัง และองค์ประกอบหรือพลังการโน้มน้าวใจอื่นๆ ในบริบท มีข้อสังเกตว่าอุปสรรคเหล่านี้บางครั้งคาบเกี่ยวกัน มีปฏิสัมพันธ์กัน และส่งอิทธิพลต่อกันและกัน

หนึ่ง บริบททางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อที่จะติดตามวจนกรรม นักวิพากษ์ต้องการข้อมูลเกี่ยวกับบริบทหรือเหตุการณ์ที่แวดล้อมเพื่อที่จะศึกษาดูว่ามูลเหตุจูงใจของผู้พูดคืออะไร และวจนกรรมนั้นทำให้คนฟังคาดหวังอะไรบ้าง และมีทางเลือกที่เหมาะสมอย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่ง วจนกรรมก็คือประเภทหรือชนิดของวาทกรรมนั่นเอง (genre or type of discourse) เช่น การเทศนาในงานศพ (เช่น ที่วัดชลประทานรังสฤษฎ์) แทนการสวดพระอภิธรรมด้วยพระสงฆ์ 4 รูป การขอขมาต่อประชาชนผ่านสื่อมวลชนในกรณีที่ผู้นำทำผิด หรือการตอบรับเข้าเป็นผู้ว่า กทม.ภายหลังการชนะเลือกตั้งของนายสมัคร สุนทรเวช เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2543

นอกจากการเข้าใจในเหตุการณ์และประเด็นของผู้พูดแล้ว นักวิพากษ์ต้องเข้าใจพื้นฐานวัฒนธรรม (cultural milieu) และกระแสความคิดเห็น (climate of opinion) ในขณะนั้นด้วย โดยเหตุที่ผู้พูดกำลังหาความช่วยเหลือจากผู้ฟังในแง่จะให้ประเด็นที่น่าเสนอหาทางออกได้ เพราะฉะนั้นผู้พูดต้องการให้ผู้ฟังใช้พลังหรืออิทธิพลบางอย่างเพื่อให้ประเด็นนั้นลุล่วงไปได้ ฉะนั้นหน้าที่ของนักวิพากษ์คือต้องพยายามนิยามหรือจำกัดขอบเขตของประเด็นนั้นๆ คำถามที่นักวิพากษ์ควรตั้งก็เช่น มีเหตุการณ์ก่อนหรือหลังวจนกรรมนั้นซึ่งทำให้สาธารณชนสนใจประเด็นที่กำลังโต้แย้งกันอยู่ หรือมีข้อโต้แย้งอันไหนที่ฟังดูแล้วไม่น่าเชื่อถือ (เช่น กรณีเขื่อนปากมูล) ประเด็นที่โต้แย้งกันมานานนับปีมีอะไรเพิ่มเติมบ้าง เปลี่ยนแปลงไปบ้าง ความเชื่อของสาธารณชนเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นอย่างไรร ผู้พูดผู้ฟังได้รับแรงกดดันจากสังคม การเมืองและเศรษฐกิจอย่างไรบ้าง ถ้าตอบสนองต่อสิ่งที่ผู้พูดเรียกร้องมา “ต้นทุน” จะเป็นสักเท่าใด ถ้ายอมรับข้อเสนอของผู้พูดจะถูกหัวเราะเยาะไหม เสียทรัพย์สินเงินทองสถานภาพไหม ฯลฯ

แน่นอนว่าบริบทที่กว้างขวางใหญ่โตอาจเล่าได้ไม่รู้จบ เช่น กรณีเขื่อนปากมูลย้อนไปได้ถึงเกือบทศวรรษ และเขื่อนปากมูลถ่วงกั้นตามจริงแล้วคือปัญหาความยากจนของชาวอีสานซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังของประเทศ แต่นักวิพากษ์มีหน้าที่ชี้ดวงจำกัดว่าจะจำกัดบริบทไว้ตรงไหน การศึกษาบริบทอย่างกว้างขวางลุ่มลึกเป็นหน้าที่ของนักประวัติศาสตร์มากกว่านักทวิพากษ์

แล้วเราจะขีดเส้นแบ่งระหว่างนักประวัติศาสตร์และนักทวิพากษ์ที่ตรงไหน คำตอบคือขึ้นอยู่กับวิจารณ์ญาณเรียดถือตัวบท(text) เป็นหลัก เมื่อนักวิพากษ์ทำจบขั้นตอนที่หนึ่งคือการวิเคราะห์เชิงพรรณนา วจนกรรมจะเป็นตัวบ่งบอกว่าการวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์-วัฒนธรรมมีเนื้อหาใดเกี่ยวข้องบ้าง นักประวัติศาสตร์จะสำรวจบริบทเพื่อเข้าใจกิจกรรมทางประวัติ

ศาสตร์แต่นักวาทวิพากษ์สำรวจประวัติศาสตร์เพื่อเข้าใจวัฒนธรรม อย่างที่ได้กล่าวแล้วแต่ต้น การสำรวจข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์-วัฒนธรรมจะทำโดยหาข้อมูลนอกเหนือจากตัวสารที่เรารู้หรืออยู่ การเริ่มต้นด้วยตัวบทหรือตัวสารทำให้วัฒนธรรมเป็นศูนย์กลางของกระบวนการวิพากษ์ มันทำให้นักวิพากษ์มีจุดเริ่มต้นที่ดีที่จะทราบว่า จะจำกัดขอบเขตการวิเคราะห์ปริบท-วัฒนธรรมไว้แค่ไหน

สอง นักพูด/ผู้แต่ง วัฒนธรรมมิได้อยู่ลอยๆ เฉยๆ แต่มาจากการพูด/การเขียนของผู้พูดหรือผู้แต่งซึ่งมีบุคลิกหลากหลาย ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและผู้พูด/ผู้แต่งเป็นเรื่องสำคัญ เพราะความน่าเชื่อถือของผู้พูดมีพลังทางการโน้มน้าวใจ

การค้นหาประวัติศาสตร์ผู้พูดเป็นสิ่งที่ต้องค้นคว้า คำถามที่ช่วยในการค้นคว้ามีอาทิ ผู้พูดได้รับการยอมรับหรือไม่ว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในสิ่งที่พูด ผู้พูดเคยแสดงความเห็นหรือถ้อยแถลงในอดีตที่เป็นอุปสรรคต่อการพูดครั้งนี้หรือไม่ รายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับตัวผู้พูด เช่น ผลประโยชน์ด้านการเงิน การสังกัดพรรคการเมือง อุดมการณ์ทางการเมือง ความทะเยอทะยาน ฯลฯ ข้อใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการพูด วัฒนธรรมนั้นเป็นผลงานของผู้พูดคนนี้เองหรือมีคนอื่นเขียนให้หรือเป็นผลงานในนามองค์การ ฯลฯ

สาม ผู้ฟัง ในขั้นนี้นักวิพากษ์จะค้นหาข้อมูลว่าผู้ฟังมีใครบ้าง ผู้ฟังเป้าหมายเป็นใคร สื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่อสิ่งพิมพ์ที่ผู้พูดใช้จะเป็นตัวกำหนดว่า ลักษณะผู้ฟังเป็นอย่างไรและสื่อจะทำให้ผู้พูด/ผู้เขียนเข้าถึงคนรับสารแค่ไหนเป็นสิ่งที่นักวาทวิพากษ์ต้องให้ความสนใจ คำถามที่ว่าผู้รับสารได้ฟัง/ได้อ่านวาทะทั้งหมด หรือส่วนที่ตัดตอนมา หรือส่วนที่บรรณาธิการ (edited) แล้ว หรือเป็นส่วนที่วิจารณ์วาทะนั้นๆ เป็นสิ่งที่นักวิพากษ์ต้องเอาใจใส่

ทัศนคติและความเชื่อของสมาชิกผู้รับสาร จะเผยให้เห็นโดยงานวิจัยเชิงประชากร เช่น อายุ อาชีพ การเป็นสมาชิกของพรรคการเมือง ประสบการณ์ทางวัฒนธรรม และความคาดหวัง การศึกษา ความสนใจ สถานภาพทางเศรษฐกิจ และชนชั้นทางสังคม สิ่งเหล่านี้จะส่งผลต่อทัศนคติที่มีต่อผู้พูดและประเด็นที่จะนำเสนอ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ทำให้ผู้พูดสามารถเลือกใช้กลยุทธ์การโน้มน้าวใจ นอกจากนี้ระดับของการมีส่วนร่วมของผู้รับสารในประเด็นและความรู้สึกต่างๆ อาทิ เฉยเมย ไม่มีข้อมูล หรือเป็นปรปักษ์ มีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของวาทกรรม

สี่ พลังโน้มน้าวใจอื่น ๆ ที่แข่งกันมีอิทธิพลเหนือผู้รับสาร ปริบททางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการโน้มน้าวใจ นโยบายทางเลือก และการกำหนดจุดยืน (Position) นักวิพากษ์วาทศิลป์จะต้องค้นหาว่าวาทกรรมนั้น มีการพิจารณาตัดสินเลือกข้อมูลใด และนำออกเผยแพร่ผ่านทางสื่อใดที่มีอิทธิพลมากที่สุด รวมทั้งการค้นหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น กลุ่มใดสนับสนุนและกลุ่มใดต่อต้าน โดยพิจารณาจากจุดยืนของผู้พูด/ผู้เขียน อิทธิพลของผู้ที่ทำการโน้มน้าวใจที่มีต่อผู้รับสารนั้นมีความสำคัญมาก นโยบายที่นำเสนอ

โดยกลุ่มที่มีอำนาจมีแนวโน้มที่จะได้รับการยอมรับ เนื่องจากกลุ่มที่มีอำนาจนี้มีวิธีการที่จะหา
 วาทกรรมที่มาใช้สนับสนุนในจำนวนมากได้ และสามารถเผยแพร่ความคิดเห็นของตนได้ในวง
 กว้าง ส่วนนโยบายของกลุ่มตรงข้ามที่กลุ่มมีขนาดเล็กกว่ามีโอกาสจะประสบความสำเร็จได้น้อย
 เนื่องจากมีผู้สนับสนุนในสังคมน้อย

กล่าวโดยสรุป เพื่ออธิบายให้เห็นถึงประเด็นปัญหาทางวาทกรรมที่นักเขียนต้องเผชิญ
 เราต้องหันไปพิจารณาแหล่งข้อมูลจากภายนอก เพื่อชี้ให้เห็นถึงบริบททางวัฒนธรรมและประวัติ
 ศาสตร์ทั้งในวงกว้างและวงแคบ แหล่งข้อมูลข่าวสาร ผู้รับสาร และอิทธิพลของผู้ให้เนื้อหา
 แม้ว่าองค์ประกอบเหล่านี้จะสามารถระบุได้โดยง่ายแยกเป็นส่วนๆ ได้ แต่เราต้องไม่ลืมว่าใน
 ทางปฏิบัติแล้วเป็นไปได้ยาก เนื่องจากองค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ดั่ง
 นั้นนักวิพากษ์จึงต้องเลือกว่าจะวิพากษ์ความคิดเห็นที่จุดไหนและวิพากษ์อย่างไร การเลือกจะ
 วิพากษ์ที่ประเด็นใดนั้นไม่สำคัญเท่ากับ เนื้อหาของการวิพากษ์

ห้า เนื้อหาที่ใช้สนับสนุน ขั้นตอนที่สองในการวิพากษ์เป็นช่วงที่เหมาะสมที่จะตรวจ
 สอบความใช้ได้ (Validity) ความพอเพียงและความน่าเชื่อถือของสถานการณ์ที่นำมาใช้
 สนับสนุนวาทกรรม คำกล่าวอ้างหรือสิ่งที่นำมาใช้สนับสนุนวาทกรรมนั้นมีความถูกต้องเพียง
 ไດ? ใช้แหล่งข้อมูลจากอะไร? สิ่งที่นำมาใช้สนับสนุนนั้นมีการอ้างข้อมูลที่สามารถหามาได้จริง
 หรือไม่? ฯลฯ

โดยทั่วไปแล้ว สิ่งที่นำมาใช้สนับสนุน ต้องมีการตรวจสอบว่ามีความสัมพันธ์
 (Relevance) กันหรือไม่? โดยต้องตรวจสอบความจริง (Verifiability) ความคงเส้นคงวา
 (Consistency) เงื่อนไขของช่วงเวลา (Timeliness) และอคติ (Bias) กล่าวคือ ในการตรวจสอบ
 ความสัมพันธ์ (Relevance) สิ่งที่นำมาใช้อ้างในวาทกรรมจะต้องถูกตั้งคำถามว่ามีความเชื่อมโยง
 โยงสัมพันธ์กันหรือไม่ ส่วนการตรวจสอบความจริง (Verifiability) ของหลักฐานที่นำมา
 สนับสนุนวาทกรรมขึ้นอยู่กับแหล่งข้อมูลที่นำมาใช้อ้าง ผู้พูดมีการให้ข้อมูลที่เพียงพอเกี่ยวกับ
 แหล่งที่มาของการอ้าง หรือผู้ฟังสามารถตรวจสอบแหล่งที่มาว่ามีความจริงและน่าเชื่อถือได้หรือไม่

สำหรับการตรวจสอบความคงเส้นคงวา (Consistency) หรือความสม่ำเสมอจะครอบคลุมทั้งความคงเส้นคงวาภายในและภายนอก ในการพิจารณาตัดสินความคงเส้นคงวาภายใน
 นักวิพากษ์จะตั้งคำถามว่า เหตุการณ์ที่นำมาใช้สนับสนุนในวาทกรรมนั้นมีความคงเส้นคงวา
 ภายในตัวของมันเองหรือไม่ ขณะที่การตรวจสอบความคงเส้นคงวาภายนอกจะพิจารณาโดยการ
 เปรียบเทียบกับเหตุการณ์ในลักษณะเดียวกันกับผลการวิจัย หรือตรวจสอบกับแหล่งอ้างอิงเดิม
 ที่ผู้พูดนำมาใช้อ้าง

ช่วงเวลา (Timeliness) มีความสำคัญมาก โดยเฉพาะในกรณีของวาทกรรมที่มีเรื่องของ “ระยะเวลา” เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งประเด็นจะเปลี่ยนแปลงไปเมื่อระยะเวลาเปลี่ยนไป ผู้พูดไม่จำเป็นต้องใช้หลักฐานสนับสนุนประเด็นซึ่งเป็นที่น่าสนใจและเกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่จำเป็นสำหรับต้องใช้ในกรณีที่ต้องการสะท้อนถึงความจริงล่าสุดที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่กล่าวถึง

อคติ (Bias) นักวิพากษ์ต้องพยายามหาแรงจูงใจของผู้พูดที่นำเอาข้ออ้างสนับสนุนมาใช้ แหล่งข้อมูลที่น่ามาใช้คือ สิ่งที่สนับสนุนมุมมองของผู้พูด แต่นักวิพากษ์ต้องพยายามค้นให้พบว่า ผู้อื่นมีมุมมองที่แตกต่างออกไป หรือไม่? อย่างไร? บางครั้งแหล่งข้อมูลอ้างอิงที่น่ามาใช้ก็มีความเชื่อถือก่อนแล้ว อย่างไรก็ตามแหล่งข้อมูลที่ดีที่สุดคือ แหล่งข้อมูลตัวเลขจากทางราชการที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับประเด็นที่กล่าวถึง (เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับสำมะโนประชากร จากสำนักงานสถิติแห่งชาติ) แต่ก็ไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะปราศจากอคติ หากนำมาจากแหล่งข้อมูลเพียงแห่งเดียวเท่านั้น

นอกจากนี้แล้วเรายังควรตรวจสอบอย่างอื่นเพิ่มเติม เช่น ความน่าเชื่อถือของสถานการณ์ที่น่าขึ้นมากกล่าวถึง รวมทั้งสถิติตัวเลขต่างๆ เนื่องจากความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลจะทำให้โหม่งหัวใจได้ดีกว่า โดยพิจารณาว่าแหล่งข้อมูลนั้นมีลักษณะอย่างไร มีองค์ประกอบอะไรบ้าง มีคุณภาพมากน้อยเพียงใด ผู้เชี่ยวชาญที่อ้างนั้นมีความชำนาญจริงหรือไม่ ทางด้านของข้อมูลสถิติต้องพยายามพิจารณาถึงเงื่อนไขภายใต้ข้อมูลตัวเลขที่เก็บสะสมมา วิธีการเก็บข้อมูลถูกต้องหรือไม่ เป็นต้น

หลักฐานต่างๆ ที่นำมาใช้สนับสนุนวาทกรรม หากผ่านการตรวจสอบทุกประการดังกล่าวข้างต้นก็ถือว่ามีความน่าเชื่อถือมากที่สุด ซึ่งเป็นลักษณะหลักฐานในอุดมคติ แต่ในทางปฏิบัติแล้วมีงานวาทกรรมจำนวนน้อยมากที่จะใช้หลักฐานที่มีลักษณะดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ได้หมายความว่าผู้พูดจะขาดความซื่อสัตย์และบางครั้งผู้พูดก็ทำให้เกิดความผิดพลาดขึ้นโดยความปรารถนาดีก็เป็นได้ ดังนั้นจึงต้องอาศัยวิธีการอื่นในการประเมิน ซึ่งจะได้อีกต่อไป

การวิเคราะห์ปริบทและวัฒนธรรมของบทความ คณิตศาสตร์ปากมุล

ปริบททางวัฒนธรรมในเชิงประวัติศาสตร์ “เชื่อนปากมุล”

โครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำเชื่อนปากมุล เป็นหนึ่งในโครงการพัฒนาระบบพลังไฟฟ้าส่วนที่ 3 ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) เนื่องจากต้องเตรียมหาแหล่งผลิตไฟฟ้าที่สะอาดไม่เกิดมลภาวะและมีต้นทุนผลิตต่ำ เพื่อตอบสนองความต้องการการใช้ไฟฟ้าที่เพิ่มขึ้นในอนาคต

โครงการเชื่อนปากมุลเริ่มต้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2532 ในรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้แต่งตั้งคณะรัฐมนตรีไปสำรวจพื้นที่ และเห็นสมควรลงมติให้สร้างเชื่อน ในขณะที่

ชาวบ้านบริเวณรอบเขื่อนยังไม่ทราบข้อมูลใดๆ รู้แต่เพียงว่าอาชีพของพวกเขา (พื้นที่บริเวณแม่น้ำมูล) คือ การทำประมง ไม่ใช่ทำนา ดังนั้น เขื่อนจึงไม่น่าจะช่วยอะไรได้มากนักยกเว้นแต่เพียงเห็นตัวอย่างชาวบ้านที่เดือดร้อนเรื่องที่ทำมาหากินจากผลกระทบการสร้างเขื่อนสิรินธร ทำให้ชาวบ้านลุ่มน้ำมูลไม่ต้องการให้สร้างเขื่อนท่าใดนัก (ที่ตั้ง: เขื่อนปากมูลสร้างปิดกั้นแม่น้ำมูลที่บ้านหัวเหว อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุบลราชธานี ห่างจากตัวจังหวัดไปตามลำน้ำ 82.5 กิโลเมตร ห่างจากปากแม่น้ำมูลที่ไหลลงแม่น้ำโขง 6 กิโลเมตร)

ปี 2533-2534 รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน ยังคงดำเนินงานโครงการเขื่อนปากมูลต่อไป โดยเสนอขอเงินกู้จากธนาคารโลก (World Bank) มาใช้ในการดำเนินการ ในขณะที่ชาวบ้านรวบรวมรายชื่อผู้คัดค้านจำนวน 12,000 คน ยื่นเสนอต่อผู้แทนธนาคารโลก แต่ก็ไม่ไฉนผล เดือนเมษายน 2534 ธนาคารโลกส่งคนมาสำรวจพื้นที่และแผนการสร้าง พร้อมกับผลว่าจะให้ดำเนินการสร้างเขื่อน โดยจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด และชาวบ้านที่ตั้งอพยพย้ายถิ่นฐาน จะได้รับเงินชดเชย พร้อมกับจัดสรรที่ดินใหม่อย่างทั่วถึง และธนาคารโลกได้ยืมมติเงินกู้ให้กับโครงการเขื่อนปากมูลในวันที่ 10 ธันวาคม 2534 จำนวน 23 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และการก่อสร้างจริงต้นทุนสูงกว่านี้

โครงการเขื่อนปากมูลเริ่มต้นก่อสร้างขึ้นเดือนมีนาคม 2534 โดยคณะกรรมการธนาคารโลกได้ส่งเจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ และจ้างสถาบันอิสระมาตรวจสอบการดำเนินงานระยะครึ่งแรกของโครงการก่อสร้าง เพื่อควบคุมให้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศและวิถีชีวิตของชาวบ้านให้น้อยที่สุด ทางด้านรัฐบาลไทยก็ได้แต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อดูแลผลกระทบและแผนการแก้ไข รวมทั้งติดตามปัญหาด้านสุขภาพอนามัยของราษฎรบริเวณโครงการโดย กฟผ. ได้ดำเนินแผนการช่วยเหลือด้านการอพยพราษฎรที่ได้รับความเดือดร้อนจากโครงการ 989 หลังคาเรือน ดังนี้

1. ให้ราษฎรเลือกสถานที่ทำกินใหม่เองว่าจะตั้งถิ่นฐานที่เดิมในระดับพื้นที่ที่สูงกว่า หรือจะย้ายไปอยู่ในพื้นที่จัดสรรบริเวณเขื่อนสิรินธร ซึ่งได้รับการตรวจสอบคุณภาพดินแล้วว่าใกล้เคียงกับที่เดิม และเพาะปลูกได้ปีละ 2 ครั้ง ในขณะที่บริเวณปากมูลทำได้ปีละครั้ง พร้อมกับจัดเตรียมสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ไฟฟ้า ประปา โรงเรียน ถนนลาดยาง สถานที่ราชการต่างๆ ฯลฯ และยังได้มีนโยบายออกเอกสารให้แก่ผู้ถือครองที่ดินที่อพยพมา โดยปราศจากเอกสารแสดงกรรมสิทธิ์อย่างเป็นทางการ

2. กฟผ. จ่ายค่าชดเชยราคาที่ดินสูงกว่าราคาท้องตลาด 7 เท่า (ซึ่ง กฟผ. อ้างว่าเหตุนี้เองที่เป็นแรงจูงใจให้ชาวบ้านที่ไม่ได้รับผลกระทบเรียกร้องค่าชดเชยบ้าง)

ในขณะที่แผนงานของ กฟผ. ดำเนินไปนั้น องค์กรอิสระภาคเอกชน (NGO) ได้ออกมาเสนอประเด็นคัดค้านว่าการออกแบบโครงการหรือกระบวนการประเมินผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม

ล้อมนั้น กฟผ.ทำอยู่ฝ่ายเดียว ไม่ได้เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนอื่นๆ เข้าไปมีส่วนร่วม นอกจากนั้น กฟผ.ยังให้ข้อมูลที่ไม่เป็นจริงแก่ชาวบ้านในเรื่องแผนการอพยพ หรือการจ่ายค่าทดแทน

NGO ยืนยันว่า หากเขื่อนปากมูลก่อสร้างแล้วเสร็จ จะต้องก่อปัญหาใหญ่ ดังนี้

- จะเกิดการไล่ชาวบ้าน 20,000 คน โดยได้ที่อยู่ใหม่ที่ไม่เหมาะสมและไม่ได้รับเงินค่าชดเชย

- มีผลกระทบต่อระบบนิเวศ น้ำท่วมแหล่งท่องเที่ยวอย่างแก่งละนะ และแก่งสะพือ ทำลายพื้นที่เพาะปลูก พื้นที่ป่า และพื้นที่ประมง

- เป็นแหล่งเพาะโรคระบาดและพยาธิใบไม้เลือด

ในขณะที่การดำเนินการก่อสร้างเขื่อน รัฐบาลชวน 1 ได้ตกลงจ่ายค่าชดเชยให้ชาวบ้านในช่วงระยะเวลา 3 ปี ระหว่างการก่อสร้างเงินค่าชดเชย และหลังจากเขื่อนสร้างเสร็จแล้วจะไม่มีผลกระทบต่อชีวิตชาวบ้าน เพราะจะมีมาตรการฟื้นฟูต่างๆ เช่น การสร้างบันไดปลาโจน และปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ

เดือนเมษายน 2537 เขื่อนปากมูลแล้วเสร็จโดยที่รัฐบาลและ กฟผ.เห็นพ้องต้องกันว่าชีวิตชาวบ้านเป็นปกติ มีคุณภาพชีวิตที่ดี ในขณะที่ชาวบ้านกลับเห็นว่า วิถีชีวิตเดิมของตนถูกทำลายการประมงซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านริมแม่น้ำมูลได้รับผลกระทบ เพราะการสร้างเขื่อนทำให้พันธุ์ปลาในแม่น้ำมูลที่มีปลาพื้นเมืองอยู่ถึง 330 ชนิด (ซึ่งฝ่าย กฟผ.ให้ข้อมูลว่าแม่น้ำทั้งสายมีพันธุ์ปลาเพียง 63 ชนิด) สูญหายไปเป็นจำนวนมากเพราะการปิดเขื่อนทำให้ปลาหายไปวางไข่ที่แม่น้ำโขงแทน ชาวบ้านที่มีอาชีพหลักจากการทำประมงเคยมีรายได้วันละ 400-1,000 บาท ก็ลดเหลือวันละ 50 บาทเนื่องจากปริมาณปลาที่ลดลง พื้นที่ที่รัฐจัดสรรให้ใหม่ก็เป็นที่ทุรกันดาร ไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้เหมือนที่รัฐบาลเคยอ้าง วิถีชีวิตริมแม่น้ำที่เคยมีอยู่มีกินได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง การชุมนุมเรียกร้องจึงเริ่มมีเกิดขึ้น

รัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา ได้มีมติ ครม. 22 เมษายน 2539 ยอมรับในหลักการว่ามีความเดือดร้อนจริงและจะทำการพิสูจน์ปัญหาเพื่อเตรียมพิจารณามาตรการแก้ไข แต่การดำเนินการหยุดลงเพราะมีการยุบสภา

เข้าสู่รัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เกิดการชุมนุม 99 วัน ของสมัชชาคนจน (24 มกราคม - 2 พฤษภาคม 2540) มีมติ ครม. 22 เมษายน 2540 อนุมัติในหลักการให้มีการจ่ายค่าชดเชยความเสียหาย โดยให้มีการหาที่ดินทำการเกษตรครอบครัวละ 15 ไร่ หากไม่สามารถหาที่ดินได้ ให้จ่ายเป็นเงิน แต่หลังจากการลาออกของพลเอกชวลิต รัฐบาลชวน 2 กลับมา ได้มีมติ ครม. 21 เมษายน 2541 ให้ยกเลิกมติ ครม.ที่ผ่านมาและไม่ให้จ่ายค่าชดเชยซ้ำซ้อนย้อนหลังกรณีเขื่อนที่สร้างเสร็จแล้ว

การประชุมเพื่อเรียกร้องค่าชดเชยจึงยึดเยื้ออย่างต่อเนื่องประมาณหนึ่งเดือนก่อนที่บทความ "คณิตศาสตร์ปากมูล" ของ เกษียร เตชะพีระ จะปรากฏในมติชนรายวัน เหตุการณ์ได้ค่อยๆ ปะทุขึ้นโดยเรียงตามลำดับได้ดังนี้

15 พฤษภาคม 2543

ชาวบ้านปากมูลและสมัชชาคนจนนครวมพลังเคลื่อนพลเข้าไปในบริเวณสถานจอดรถของโรงไฟฟ้าบริเวณสันเขื่อนปากมูล เพื่อให้ กฟผ. ยุติการปั่นไฟและเปิดประตูระบายน้ำเพื่อให้น้ำไหลลงสู่แม่น้ำมูล

16 พฤษภาคม 2543

ชาวบ้านปากมูลทำพิธีบวงสรวงที่บริเวณหลักศิลาจารึกพระเจ้าจักรเสนหรือเจ้าพ่อปากโตมและประกาศจุดยืนในการเปิดประตูระบายน้ำอย่างสันติวิธี และเดินทางไปท้ายเขื่อนเพื่อทำพิธีคืนแก่งให้พันธุปลาและแม่น้ำมูล โดยนำหินที่ถูกระเบิดจากการสร้างเขื่อนถมคืนแม่น้ำเดิม

ด้าน กฟผ. ยืนยันว่าจะไม่ยอมเปิดประตูระบายน้ำโดยกล่าวว่า จะเกิดผลเสียต่อผู้ที่อยู่ท้ายเขื่อนและการผลิตกระแสไฟฟ้า ขณะเดียวกันก็ใช้เครื่องขยายเสียงตอบโต้ชาวบ้านตลอดเวลาจนเกือบจะปะทะกัน และมีการปล่อยข่าวว่าสมัชชาคนจนจับเจ้าหน้าที่ กฟผ. 11 คน ไว้เป็นตัวประกัน

17 พฤษภาคม 2543

ประธานมูลนิธิสืบนาคะเสถียร คือนางรตยา จันทระเกียรติ เดินทางไปร่วมพิธีสืบนาคะเสถียร และพิธีบายศรีสู่ขวัญและจัดเสวนาเรื่องทางออกในการแก้ไขปัญหาวิกฤติ ลุ่มแม่น้ำมูล ชาวบ้านยังยืนยันที่จะปักหลักชุมชนไปจนกว่า กฟผ. จะเปิดประตูระบายน้ำตามที่เรียกร้อง โดยไม่หวั่นข่าวที่รองผู้ว่าฯ อุบลขีดเส้นตายวันที่ 19 พค.43 จะสลายมือ

เครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ออกแถลงการณ์สนับสนุนการประชุมยึดเขื่อนปากมูล และเรียกร้องให้รัฐบาลรับฟังปัญหาของผู้ชุมนุมและหาทางแก้ไขอย่างจริงจัง และขอให้รัฐอย่าใช้ความรุนแรง

18 พฤษภาคม 2543

ชาวบ้านที่ชุมนุมทำพิธีเปิดหมู่บ้านแม่มนม้นยืน 7 โดยมีนางรตยา จันทิเยร ประธานมูลนิธิ สิบ นาคะเสถียร มาก่่าวเปิด ด้าน กฟผ. ยืนยันว่าผู้ชุมนุมต้องถอยออกมาจากลานจอดรถโรงไฟฟ้า เพื่อให้เจ้าหน้าที่ กฟผ. เข้าไปทำงาน มิฉะนั้นจะส่งผลกระทบต่อการใช้ไฟฟ้าของชาวอุบล นายชวน หลีกภัย ยืนยันจะไม่มีการใช้กำลังสลายม็อบหากไม่ทำผิดกฎหมาย

19 พฤษภาคม 2543

วุฒิสมาชิก 14 คนเตรียมเดินทางไปดูปากมูล เรียกร้องให้นายชวน หลีกภัย ลงไปดูปัญหาด้วยตนเอง ขณะที่นายชวนกล่าวว่า มีคนดูแลอยู่แล้ว ชาวบ้านเกรงว่ารัฐบาลจะใช้กำลังสลายม็อบ เพราะมีการระดมอาวุธเข้าพื้นที่ตลอดคืน ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานีพาคนมาชู่มดูยามวิกาล อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ และนักวิชาการเอ็นจีโอภาคเหนือ ออกแถลงการณ์ประณามรัฐบาลและ กฟผ. มิให้เอาระบบเผด็จการมาใช้

20 พฤษภาคม 2543

วุฒิสมาชิกทั้ง 14 คน เดินทางถึงปากมูลเพื่อดูข้อเท็จจริง ด้านนายบัญญัติ บรรทัดฐาน ยืนยันว่าไม่มี การใช้กำลังสลายม็อบจะใช้วิธีการเจรจาเท่านั้น เตือนผู้ชุมนุมมิให้ทำลายทรัพย์สิน ชาวบ้านเรียกร้องนายชวนให้ลงมาพิสูจน์บันไดปลาโจนว่าปลาขึ้นได้จริงหรือไม่ หากขึ้นได้ยึดคืนสลายม็อบโดยไม่มีเงื่อนไข

21 พฤษภาคม 2543

วุฒิสมาชิกทั้ง 14 คน เดินทางไปปากมูลดูบันไดปลาโจน พร้อมทั้งรับฟังปัญหาชาวบ้าน อาจารย์มหาวิทยาลัย 45 คน ยื่นหนังสือถึงนายชวนให้เร่งแก้ปัญหา

แกนนำชาวบ้านไม่สนใจ กฟผ. ที่แจ้งความออกหมายจับ ชาวบ้านยืนยันไม่ขึ้นศาลแน่

22 พฤษภาคม 2543

วุฒิสมาชิกสรุปว่าปัญหาเขื่อนปากมูลเป็นปัญหาระดับชาติ รัฐบาลต้องเข้ามารับผิดชอบโดยตรงและควรตั้งกรรมการกลางขึ้นมาพิจารณา วุฒิสมาชิกจะทำบันทึกถึงนายกรัฐมนตรีเพื่อ

สรุปประเด็นปัญหาและเสนอแนวทางให้รัฐบาลพิจารณาและจะประสานกับนักวิชาการ 45 คน ยื่นหนังสือเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีลงมาแก้ไขปัญหาเพื่อขอพูดคุยในเรื่องนี้

ด้านชาวบ้านปากมูลประกาศยอมติดคุกพร้อมกับแกนนำทั้ง 14 คน

28 พฤษภาคม 2543

ชาวบ้านปากมูลกว่า 300 คน ไซ้บันไดไม้ไผ่พาดกำแพงป็นเข้าไปยึดทำเนียบเมื่อเวลา 03.30 น. เพื่อกดดันนายกรัฐมนตรีให้แก้ไขปัญหาเขื่อนปากมูล นายบัญญัติ บรรทัดฐาน เดินทางมาเจรจายืนยันจะตั้งกรรมการให้แต่ไม่มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน พร้อมสั่งผู้บัญชาการตำรวจห้ามใช้กำลังสลายม็อบเด็ดขาด ชาวบ้านยืนยันจะปักหลักอยู่ที่หน้าทำเนียบจนกว่ารัฐบาลจะแก้ปัญหาเขื่อนปากมูล

31 พฤษภาคม 2543

กฟผ.ส่งจดหมายคำทักท้วงกรรมการเขื่อนโลกที่ไม่ยอมบรรจุข้อคิดเห็นตามที่ กฟผ.เสนอในรายงานการศึกษาเขื่อนปากมูลฉบับสุดท้าย

1 มิถุนายน 2543

นพ.ประเวศ วะสี ราชวรวิหารโสระบุการแก้ไขปัญหาเรื่องเขื่อนปากมูลจำเป็นต้องมีคนกลางเข้าไปฟังความเห็นของทั้งสองฝ่าย กฟผ.ทำหนังสือฉบับที่ 5 ถึงแกนนำชาวบ้าน เรื่องการขอเข้าไปตรวจสอบและบำรุงรักษาโรงไฟฟ้าเขื่อนปากมูลให้สมัชชาคนจนเคลื่อนย้ายออกภายในวันที่ 2 มิถุนายน เจ้าหน้าที่ตำรวจ สภอ.สิรินทร จ.อุบลราชธานี เสนอขออนุมัติไปยังนายอำเภอสิรินทร เพื่อออกหมายจับแกนนำ 14 คน ตามที่ กฟผ.แจ้งความ

2 มิถุนายน 2543

นายสุรชัย จันทิมาทร นายมงคล อุทก นายพงษ์สิทธิ์ คัมภีร์ นายพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ ได้เดินทางไปเยี่ยมชาวบ้านเขื่อนปากมูลและเล่นดนตรีให้ชาวบ้านฟัง ตัวแทนชาวบ้านเดินทางมาปิดล้อมทำเนียบ ด้านถนนพิษณุโลก มีการนำบันไดมาเตรียมพร้อมด้วย เนื่องจากทราบข่าวว่าจะมีการสลายม็อบที่อุบลราชธานี จึงเตรียมพร้อมเข้ายึดทำเนียบและมีการอ่านแถลงการณ์ให้ข้าราชการเลิกปลุกกระแสว่าไฟฟ้าจะดับ น้ำจะท่วม นายบัญญัติ บรรทัดฐาน รมว.มหาดไทย ตั้งกรรมการกลาง 10 คน เพื่อสรุปสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นทั้ง 16 กรณีปัญหา และวินิจฉัยเสนอความคิดเห็นการแก้ไขปัญหาให้แล้วเสร็จภายใน 15 วัน

3 มิถุนายน 2543

สมัชชาคนจนและพันธมิตรออกแถลงการณ์ให้รัฐบาลจริงใจยกเลิกหมายจับ 14 แกนนำ ด้านนายอำนาจ โชติช่วง ผอ.ฝ่ายประชาสัมพันธ์ กฟผ.อ้างว่าขณะนี้ต้องซื้อไฟจากลาวมาเสริมวันละ 120 เมกกะวัตต์ คิดเป็นมูลค่า 6 ล้านบาท ส่วนความเสียหายของราษฎรได้รับแจ้งว่ามีมูลค่า 2 แสนบาท ขณะที่หัวหน้ากองโรงไฟฟ้าเขื่อนปากมูลชี้แจงว่ากรณีที่เกิดไฟฟ้าขัดข้องใน อ.โขงเจียม เป็นเรื่องปกติที่ไฟมักจะดับในช่วงฤดูฝน ไม่เกี่ยวกับเหตุการณ์ชุมนุมแต่อย่างใด

6 มิถุนายน 2543

ที่ประชุมคณะกรรมการกลางแก้ไขปัญหาของสมัชชาคนจนประชุมเป็นครั้งแรก มีมติตั้งคณะกรรมการ 3 ชุด คือ 1. อนุกรรมการแก้ไขปัญหาของเขื่อนปากมูลโดยเฉพาะ 2. อนุกรรมการแก้ไขปัญหา 15 กรณีของสมัชชาคนจน 3. อนุกรรมการดูแลการแก้ไขปัญหาระยะยาว คณะกรรมการมีความเห็นเรื่องเขื่อนปากมูลว่า 1. เสนอให้ กฟผ.เปิดประตูระบายน้ำทั้ง 8 บานเป็นเวลา 3-4 เดือน เพื่อให้ปลาขึ้นมาวางไข่ตามที่ชาวบ้านเรียกร้อง 2. เสนอให้ที่ชุมนุมอนุญาตให้ กฟผ.ลงไปดูแลเครื่องปั่นไฟได้ 3. ศึกษาผลกระทบระยะยาวที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน 4. ให้ กฟผ.และผู้ชุมนุมยุติการให้ข่าวที่จะนำไปสู่ความขัดแย้ง กฟผ.ยืนยันว่าไม่สามารถเข้าไปทำงานได้หากผู้ชุมนุมไม่ออกไปเพราะต้องใช้รถเครนเข้าไปตักผักตบชวาที่อยู่หน้าเขื่อน ผู้ชุมนุมจึงเสนอที่จะเป็นผู้ขนผักตบชวาโดยไม่ต้องใช้รถเครน กรรมการสิ่งแวดล้อมของสภาผู้แทนราษฎรลงไปดูชาวบ้านที่ชุมนุมอยู่ที่ลานจอดรถเขื่อนปากมูล

7 มิถุนายน 2543

ตัวแทนชาวบ้านปากมูล 100 คน ยื่นหนังสือถึงนายอำเภอโขงเจียม ให้เร่งดำเนินคดีกับรัฐบาล กฟผ.และพวก ซ้อหาทำลายทรัพย์สินสมบัติของชาติกรณีการสร้างเขื่อนปากมูล ด้าน กฟผ.ยังไม่ยอมลงไปดูเครื่องปั่นไฟ ยังอ้างว่าต้องเอารถเครนเข้าไปตักผักตบชวา ขอให้ชาวบ้านออกไปจากลานจอดรถ ขณะที่ชาวบ้านก็ช่วยกันขนผักตบชวาที่อยู่หน้าเขื่อน

8 มิถุนายน 2543

นักวิชาการและองค์กรเอกชนจัดเสวนาโต๊ะกลมเรื่อง “เขื่อนปากมูล ความคุ้มค่า ผลกระทบและทางออก” ที่หอประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เวลาเดียวกันมีผู้ไม่หวังดีแฝกซิบแถลงการณ์โดยใช้หัวกระดาษของสมัชชาคนจนไปตามสำนักพิมพ์ต่างๆ ว่าสมัชชาคน

จนมีมติปลด น.ส.วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์ ออกจากการเป็นที่ปรึกษาสมัชชาคนจน เพราะพฤติกรรมไม่เหมาะสม โดยอ้างชื่อนักวิชาการที่อยู่ในวงเสวนาเป็นประธานและกรรมการ

ที่รัฐสภา มีการประชุมของกรรมาธิการการปกครองสภาผู้แทนราษฎร พิจารณาปัญหาเชื่อนปากมูล มีมติตั้งคณะกรรมการวิสามัญขึ้นมาเพื่อศึกษาปัญหาดังกล่าว โดยมีตัวแทนชาวบ้านเข้าร่วมเป็นกรรมาธิการ 5 คน และให้มีการพิสูจน์บันไดปลาโจนว่าใช้ได้ผลหรือไม่ หากไม่ได้ผลก็ต้องทุบทิ้ง ที่หน้ารัฐสภา กลุ่มชาวบ้านปากมูลเดินทางมาที่หน้ารัฐสภาประมาณนายสนิท กุลเจริญ ประธานกรรมาธิการสิ่งแวดล้อม ที่เป็นเครื่องมือของ กฟผ.และทำการเผาหุ่นนายสนิท ด้านนายสาวิตต์ อ้างว่าการชุมนุมที่ลานจอดรถทำให้ กฟผ.สูญเสียประมาณ 50 ล้านบาทต่อเดือน

12 มิถุนายน 2543

คณะกรรมการกลางมีมติเป็นเอกฉันท์ให้ กฟผ.เปิดประตูระบายน้ำเชื่อนปากมูลทั้ง 8 บาน เป็นเวลา 4 เดือน

15 มิถุนายน 2543

คณะกรรมการกลางแก้ไขปัญหาสมัชชาคนจนยืนยันมติเดิมต่อรัฐบาล กฟผ.เปิดประตูระบายน้ำ 3-4 เดือน และชาวบ้านต้องออกจากพื้นที่ชุมนุมเพื่อให้ กฟผ.เข้าไปดูแลเครื่องปั่นไฟ และเสนอให้มีคณะกรรมการติดตามผลกระทบหลังเปิดเชื่อนโดยมีตัวแทนจาก 8-9 ฝ่าย

สมัชชาคนจนได้เสนอความเห็นร่วมกันต่อคณะกรรมการกลาง 1. สมัชชาคนจนจะอำนวยความสะดวกให้ กฟผ.ในการเข้าไปทำงานเท่าที่จำเป็น 2. ยุติการสร้างสถานการณ์ต่อสาธารณชน 3. สมัชชาคนจนที่อยู่หน้าทำเนียบจะเดินทางกลับหมู่บ้านแม่มนม้นยืน

กฟผ.ไม่ยอมเปิดประตูระบายน้ำตามมติคณะกรรมการ และยังปลุกกระตมมวลชนต่อไป และประกาศจะใช้กำลังเข้าผลักดันสมัชชาคนจน ชาวบ้านแม่มนม้นยืน 7 เริ่มขยับถอยออกจากที่ชุมนุมบางส่วน

16 มิถุนายน 2543

ตัวแทนชาวบ้านที่ชุมนุมอยู่ข้างทำเนียบรัฐบาล ตั้งแต่วันที่ 28 พค. 2543 เดินทางกลับไปยังสันเชื่อนปากมูล เพื่อให้โอกาสคณะกรรมการกลางแก้ไขปัญหาสมัชชาคนจน ที่แต่งตั้งโดยนายบัญญัติ บรรทัดฐาน รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีมหาดไทย เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน

2543 ได้พิจารณาแก้ไขปัญหา และให้โอกาสรัฐบาลอีกครั้งหนึ่งในการสั่งการให้มีการปฏิบัติการตามมติของคณะกรรมการฯ

ทั้งหมดนี้คือปริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในขณะที่บทความของ เกษียร เตชะพีระ ปรากฏในมติชนรายวันในวันที่ 17 กรกฎาคม 2543

ผู้พูด ตัวผู้เขียนเองคือ ดร.เกษียร เตชะพีระ จากที่เรารู้จักในตอนที่ 1 ของการวิเคราะห์ (ชั้นการพรรณนา) เป็นอาจารย์ของมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงในประเทศไทย และจากการค้นคว้าเพิ่มเติมที่เรียกว่า extrinsic sources

อาจารย์เกษียรพูดถึงตนเองว่า (Kasian @ alpha.tu.ac.th)

ข้าพเจ้าเกิดในตระกูลจีนแต่จิวในกรุงเทพฯ ประเทศไทย ในปี ค.ศ.1957 ข้าพเจ้าใช้ชีวิต 16 ปีแรกในการถูกทำให้เป็นไทยโดยรัฐ และถูกทำให้เป็นจีนโดยบิดาของข้าพเจ้าภายใต้การปกครองระบอบเผด็จการทหาร การปฏิวัติของประชาชนที่นำโดยนิสิตนักศึกษาในปี 1973 และกระบวนการต่อสู้ของประชาชนในช่วงต่อมาทำให้ข้าพเจ้ากลายเป็นนักศึกษาแบบนักต่อสู้เพื่อชาตินิยมประชาธิปไตย การสังหารหมู่และการก่อการของทหารในปี 1976 ผลักดันให้ข้าพเจ้าเข้าร่วมกับขบวนการเคลื่อนไหวที่นำโดยกองโจรคอมมิวนิสต์ในกัมพูชาและเข้าป่าในภาคอีสานของไทยจนปี 1981 เมื่อกระบวนการกองโจรล่มสลายและข้าพเจ้าได้กลับเข้าศึกษาในระดับปริญญาตรี

เกษียรเล่าว่า เขาสำเร็จการศึกษารัฐศาสตร์บัณฑิต สาขาการต่างประเทศ (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) จากธรรมศาสตร์ ในปี พ.ศ.2526 และได้เข้ารับราชการเป็นอาจารย์อยู่ที่สถาบันเดียวกันนี้ หลังจากนั้นเกษียรได้ศึกษาต่อ ณ สหรัฐอเมริกา จนได้รับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยคอร์เนลในสาขารัฐประศาสนศาสตร์ ในปี พ.ศ.2535 และกลับมารับราชการที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เขามีบทความทางวิชาการตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษมากกว่า 12 ชิ้น และเขียนบทความเกี่ยวกับการเมืองเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจการเมืองเป็นพันๆ ชิ้นให้แก่หนังสือพิมพ์และนิตยสารหลายเล่ม เกษียร สมรสแล้วและมีบุตรสาว 1 คน เมื่อพิจารณาดูภูมิหลังและการศึกษาของเกษียรแล้ว ผู้อ่านคงไม่แปลกใจที่บทความ “คณิตศาสตร์ปากมูล” จะปรากฏออกมาในเนื้อหาและลีลาเช่นนี้ ความน่าเชื่อถือของบทความนี้อยู่ที่ความเป็นอาจารย์ใหม่ของมหาวิทยาลัย อันมีชื่อของผู้เขียน กอปรทั้งการคำนวณอย่างง่าย ๆ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพ และเกษียรเองมิได้ใช้สำนวนแบบโฆษณาชวนเชื่ออันอาจจะเกิดแรงต่อต้านจากผู้อ่านได้

ผู้อ่าน/ผู้ฟัง จากการสัมภาษณ์คุณบุญเลิศ ช่างใหญ่ บรรณาธิการบริหารหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน (สัมภาษณ์ 31 มกราคม 2544) มติชนจัดจำหน่าย 250,000 ฉบับต่อ 2

กรอบ มีผู้อ่านประมาณ 1,000,000 คน ข้อมูลทางด้านประชากรคือ คนอ่านอายุ 20 ปีขึ้นไป มีความรู้ระดับมัธยมขึ้นไป เป็นผู้อ่านที่มีความสนใจข่าวสารบ้านเมือง มีความคิดก้าวหน้า รักความเป็นธรรม เป็นบุคคลชั้นกลางเป็นส่วนใหญ่ นักการเมืองระดับชาติ ระดับท้องถิ่น ข้าราชการ การ นักวิชาการ นิสิตนักศึกษา ประชาชนทั่วไป กลุ่มผู้นำเกษตรกรชุมชน ผู้นำแม่บ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตลอดจนผู้ที่มีความสนใจศึกษาเพื่อความก้าวหน้า

โดยสรุปจะเห็นว่า บทความของเกษียร เตชะพีระ เข้าถึงผู้ฟังเป้าหมายได้อย่างดี การคำนวณคณิตศาสตร์ปากมุลทำอย่างง่าย ๆ แม้เด็กมัธยมก็เข้าใจได้ (แม้ไม่ถูกต้องทางหลักการเงินหัก) แต่ประเด็นต้องการชี้ว่าเชื่อนปากมุล “ขาดทุน” ไปแล้วเท่าไร นอกจากนี้ที่น่าสนใจคือ กลุ่มผู้อ่านมดขุ่น คือผู้ที่ได้ต่อสู้ข้างประชาชนมาตลอด ซึ่งเราได้เห็นบทบาทในปริบทกรณีเชื่อนปากมุลคือ ศาสตราจารย์ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี เป็นต้น

พลังของฝ่ายที่มีความเห็นตรงข้าม (competing persuasive forces) ฝ่ายที่มีความเห็นตรงข้ามที่ทรงอำนาจที่สุดคือการไฟฟ้าแห่งประเทศไทย ซึ่งดูเหมือนจะมีจุดยืนที่แน่วแน่มันจะให้เชื่อนปากมุลดำเนินไปตามปกติโดยไม่เห็นด้วยกับเสียงคัดค้านของชาวบ้านปากมุล จากปริบททำให้เห็นว่า กฟผ. ได้จ่ายชดเชยให้กับชาวบ้านถึง 7 เท่า และ กฟผ. สันนิษฐานว่านั่นอาจเป็นข้อเรียกร้องให้ กฟผ. จ่ายให้ชาวบ้านที่ไม่ได้รับผลกระทบจนถึงขั้นปะทะกัน เป็นที่น่าสังเกตว่า รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน ซึ่งเป็นรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพชุดหนึ่งได้กู้เงินจากธนาคารโลกมา 23 ล้านดอลลาร์สหรัฐเพื่อโครงการนี้ รัฐบาลนายบรรหาร ยอมรับในหลักการว่ามีความเดือดร้อนจริง แต่ถูกยุบสภาเสียก่อน รัฐบาล พลเอกชวลิต อนุมัติในหลักการให้มีการจ่ายชดเชยความเสียหาย แต่เมื่อรัฐบาลชวน 2 กลับมา ได้มีมติยกเลิกมติ ครม. ที่ผ่านมา และไม่ให้จ่ายค่าชดเชยย้อนหลัง

โดยสรุปแล้ว สิ่งที่ชาวบ้านเชื่อนปากมุลกำลังต่อสู้ตามองในแง่วัฒนธรรมความเป็นอยู่หลังตรงข้ามที่จะมาแข่งกับบทความของเกษียร เตชะพีระ อาจจะอ่อนด้อยถอยแรงไป เพราะในแง่ของการสูญเสียพันธุปลาก็ดี บันไดปลาไหม้โจนก็ดี การที่ชาวบ้านต้องสูญเสียอาชีพการประมงก็ดี นโยบายของรัฐบาลที่จะให้เชื่อนดำเนินการแล้วแต่ไม่อยู่บนเหตุผลอันสมควร แต่ตามองในแง่วัตถุแล้ว การพยายามเรียกร้องค่าชดเชยความเสียหายในการที่ต้องสูญเสียพื้นที่ทำกินไป ซึ่งอาจจะมิตั้งคนที่สูญเสียจริงและคนที่แอบแฝงมาอาจจะทำให้ผู้อ่านของเกษียร เตชะพีระ รู้สึกว่าบางครั้งนักวิชาการอาจจะเอนเอียงเข้าข้างชาวบ้านมากเกินไป

เนื้อหาที่ใช้สนับสนุน บทความที่เกษียร เตชะพีระ เขียนเป็นบทความที่ค้นคว้าตัวเลขมายืนยันโดยผู้เขียนอ้างอิงบทความของ Ryder และ White จากหนังสือพิมพ์เดอะเนชั่น นอกจากนี้ มีการอ้างอิงไปถึงรายงานธนาคารโลกปี 2539 ที่กล่าวว่า เชื่อนปากมุลควรจะมีผลิตรกระแสไฟฟ้าให้ได้ปีละ 28 ล้านดอลลาร์ (ซึ่งจะคุ้มทุน 233 ล้านดอลลาร์ใน 8 ปี) และเกษียร ยังได้อ้างรายงานการศึกษาวิจัยของทีดีอาร์ไอว่าเขาเข้าใจจริงเชื่อนปากมุลผลิตรกระแสไฟฟ้าได้ปีละ 7 ล้าน

ดอลลาร์เท่านั้น แหล่งข้อมูลที่เกษียรอย่างนำมาเปรียบเทียบกันล้วนเป็นแหล่งข้อมูลที่นำเชื่อถือ ทั้งสิ้น การเขียนบรรยายของเกษียรก็ชัดเจนติดตามง่าย และที่สำคัญที่สุดคือการเขียนแบบเสนอ สารสองด้าน ซึ่งจะแสดงการปราศจากอคติได้ดีที่สุด นั่นคือ มีทางออกให้แก่รัฐบาลในตอนท้าย ของบทความ

สรุป

ในขั้นตอนที่สองของการวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ปริบท ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลจากแหล่ง ภายนอกเพื่อวิเคราะห์ปัญหาเชิงวาทศิลป์ที่เกษียร เตชะพีระ ในฐานะผู้เขียนบทความกำลัง เผชิญอยู่ เกษียร ในฐานะนักวิชาการที่สนับสนุนหลังประชาชนมาตลอดได้เขียนเพื่อสนทนาสื่อ สารกับผู้อ่าน ซึ่งก็คงจะมีทั้งผู้นำชุมชน นักวิชาการ ชนผู้มีการศึกษาในระดับกลาง และแน่นอน ที่สุด ผู้บริหารนโยบายทั้งของรัฐบาล กฟผ. และผู้นำชุมชนปากมูล ถ้าเกษียร เขียนด้วยอคติ บทความนี้ก็จะเป็นเพียงโฆษณาชวนเชื่อชิ้นหนึ่ง แต่ด้วยการค้นคว้า การอ้างอิงแหล่งที่น่าเชื่อถือ ทำให้บทความนี้มีคุณค่าควรแก่การนำมาพิจารณาวิเคราะห์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขั้นตอนที่สาม: การเลือกหรือการสร้างมุมมองเชิงวิพากษ์

ขั้นตอนที่ 3 ของการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ก็คือ การเลือกหรือสร้างมุมมองเชิงวิพากษ์จากการตีความ และประเมินผล การแสดงออกทางด้านวาทศิลป์ โดยมีพื้นฐานการวิเคราะห์เชิงพรรณนาจากภายใน (Intrinsic Description Analysis) คือพิจารณาจากตัววาทะเองและวิเคราะห์ภายนอก (Extrinsic Analysis) จากบริบททางวัฒนธรรมและทางประวัติศาสตร์ คือการค้นคว้าวิจัยเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลภายนอก จากขั้นตอนแรกที่เห็นด้านการพรรณนาตัววาทกรรมและ ขั้นตอนที่ 2 ที่เห็นบริบทและฉากนั้น ในขั้นตอนที่ 3 จะเป็นการวิพากษ์ เพื่อสะท้อนความสนใจและอคติของบุคคล

การวิพากษ์ที่ดีไม่ได้หมายถึง การวิพากษ์ที่มีลักษณะเป็นวัตถุวิสัย (Objective) และเป็นทางการ (Impersonal) แต่จะต้องมีลักษณะที่ประเมินผลได้ และก็ไม่ใช่การวิพากษ์ที่เน้นอัตวิสัย (Subjective) อย่างเต็มที่ การวิพากษ์ที่ดีจะช่วยเพิ่มความเข้าใจให้กับผู้อ่าน เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งใจในวาทกรรมมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การวิพากษ์ที่ดีก็ควรที่จะช่วยสร้างคำถามเกี่ยวกับจริยธรรม และทำให้ผู้อ่านทราบวาทกรรมในอุดมคติน่าจะมีลักษณะอย่างไร โดยส่วนใหญ่แล้วการวิพากษ์ที่ดี มักจะสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้สัญลักษณ์ของมนุษย์ที่ส่งผลกับผู้อื่น

ในการวิเคราะห์เชิงพรรณนาและเชิงบริบททางประวัติศาสตร์ นักวิพากษ์ควรจะพิจารณาถึงคำถามดังต่อไปนี้ เพื่อเป็นแนวทางในการเลือกหรือสร้างมุมมองเชิงวิพากษ์ โดยผ่านการตีความและประเมินผล

- (1) อะไรคือลักษณะที่แตกต่างของการแสดงออกเชิงวาทศิลป์ ที่การวิพากษ์ควรจะเน้นหรือยกประเด็นขึ้นมา
- (2) ในตัวของวาทกรรมเองมีการบ่งเป็นนัยถึงเกณฑ์ในการตัดสินวาทกรรมชิ้นนั้นด้วยหรือไม่
- (3) ระบบการวิพากษ์แบบไหนที่ทำให้ การวิพากษ์เน้นไปที่กฎเกณฑ์ที่เหมาะสมกับวาทกรรมมากที่สุด
- (4) ระบบเชิงวิพากษ์แบบไหนที่ไม่เข้ากับการตัดสินวาทกรรมในเรื่องนี้มากที่สุด และระบบไหนที่ไปกันได้ดีกับการประเมินมากที่สุด

นักวิพากษ์จะมองวาทกรรมว่าเป็นศิลปะ ดังคำนิยามของ George Campbell ที่บอกว่าวาทกรรมคือศิลปะโดยการประยุกต์เข้ากับจุดมุ่งหมายของมันเอง วาทกรรมถูกมองว่าเป็นศิลปะในการโต้แย้งและใช้หลักฐาน วาทกรรมเป็นศิลปะในการปรับเปลี่ยนผู้ฟังและบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม และเป็นศิลปะที่ใช้สัญลักษณ์ (Campbell, 1988) จากคำจำกัดความของแคมป์

เบลนี้ ทำให้เราสามารถสรุปรวมชนิดของการวิพากษ์ที่จะปรับประยุกต์ได้กับบริบทไทยได้ 3 รูปแบบหลักคือ

1. การวิพากษ์เชิงเหตุผล (Rationalistic Criticism)

เป็นเวลาหลายทศวรรษแล้วที่การวิพากษ์เชิงเหตุผล มีอิทธิพลต่อการวิเคราะห์วาทกรรมสาธารณะ โดยการวิพากษ์ประเภทนี้จะเน้นบทบาทของการโต้เถียงเชิงเหตุผลและกระบวนการของหลักฐานที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ Edwin Black เรียกวิธีนี้ว่า Neo-Aristotelian วิธีนี้มักจะแบ่งการแสดงออกทางวาทกรรมออกเป็น 3 ประเภทด้วยกัน อันได้แก่ การพูดดำเนินนโยบายในรัฐสภา (Deliberative) ประเภทใช้โต้เรื่องข้อเท็จจริงในศาล (Forensic) และประเภทใช้สรรเสริญหรือประณาม (Epidictic) (Black, 1965)

การวิเคราะห์โดยส่วนใหญ่แล้ว จะเกี่ยวข้องกับการใช้การโต้แย้งตามมาตรฐานกรีกโรมัน อันได้แก่ประดิษฐการของเนื้อหาและรูปแบบ (Invention) การเรียบเรียงเนื้อหา (Arrangement) สลีลา (Style) การแสดงออกให้ปรากฏต่อผู้ฟัง (Delivery) และความจำ (Memory) การเน้นประดิษฐการ การจัดการและการวิเคราะห์วาทกรรมจะอยู่ในรูปแบบการใช้ข้อพิสูจน์ยุคกรีกโรมัน อันได้แก่ Logos, Pathos และ Ethos โดย Logos จะเป็นการสนับสนุนเชิงเหตุผล มีหลักฐานประกอบ

มีหลากหลายกรณีที่ประเภทของการวิจารณ์ เหมาะสมกับวาทกรรมที่สนับสนุนข้อเสนอเกี่ยวกับนโยบาย ซึ่งอริสโตเติลเรียกวาทกรรมประเภทนี้ว่า วาทศิลป์ทางด้านนโยบายในรัฐสภา ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับความต้องการที่จะเปลี่ยนนโยบาย และเสนอนโยบายอื่นที่เป็นตัวเลือก ทั้งนี้ การเลือกนโยบายต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นด้วย

องค์ประกอบของการวิพากษ์เชิงเหตุผลนั้น มาจากทฤษฎีกรีกโรมันที่เริ่มมาจากอริสโตเติลและถูกพัฒนาต่อมาโดยซีเซโรและควินทีลีเนียน โดยองค์ประกอบหลักๆ จะรวมถึงแกนหลักทั้งห้าของโรมัน (Classical Canons) คือ invention, arrangement, style, memory และ delivery และวิธีการพิสูจน์ 3 วิธีคือ ethos (การพิสูจน์จากบุคลิกภาพของผู้พูด) pathos (การพิสูจน์โดยปรับอารมณ์ของผู้ฟังให้เหมาะสม) และ logos (การพิสูจน์โดยใช้หลักฐาน) (อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท, 2539)

1.1 ประดิษฐการ (Invention)

ในการประดิษฐ์รูปแบบและเนื้อหา (Invention) จะหมายถึงทักษะของนักวาทศิลป์ในการเลือกแนวทางการโต้แย้ง เป็นการอ้างถึงความสามารถของผู้โน้มน้าวใจ ในการเลือกข้อพิสูจน์ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย การสร้างข้อโต้แย้ง จะรวมถึงการประเมินหลักฐานของการ

ใช้วาทกรรม ด้วยข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ นักวาทศิลป์จะต้องเลือกใช้หลักฐาน (Evidence) ที่แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

- (1) ตัวอย่าง (Examples)
- (2) สถิติ (Statistics)
- (3) คำอุปมาอุปไมย หรือการเปรียบเทียบ
- (4) ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้รู้ในเรื่องนั้นๆ

นักวิพากษ์บางครั้งใช้วิธีเชิงเหตุผลที่ประยุกต์มาจากสิ่งที่ชาวโรมันเรียกว่า Stasis หรือ สถานภาพ ซึ่งเกี่ยวกับประเด็นของความโต้แย้งที่เป็นไปได้ 4 ประเด็น อันได้แก่

- (1) คำถามเกี่ยวกับเรื่องความจริง อะไรที่เกิดขึ้นจริง สิ่งนั้นเกิดขึ้นหรือไม่ เช่น เป็นการฆาตกรรมหรือป้องกันตัว
- (2) น้ำหนักหรือปริมาณของการกระทำเป็นอย่างไร รุนแรงแค่ไหน เช่น การยิงขโมย ต้องยิงถึงตายหรือไม่
- (3) คำถามเกี่ยวกับคุณภาพ เช่น การที่ต้องยิงขโมยให้ตาย เพราะขโมยชักปืนออกมาก่อน ลักษณะของสถานการณ์ทำให้ต้องทำรุนแรงด้วย
- (4) ประเด็นเกี่ยวกับวิธีการ เช่น จะให้การอย่างไร ใครเป็นพยานโจทก์จำเลย หลักฐานชัดเจนแค่ไหน

นอกจากนี้ในประดิษฐการก็ยังเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่อริสโตเติล เรียกว่า Pathos เป็นความสามารถของนักวาทศิลป์ ในการที่จะปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบุคลิกลักษณะของผู้ฟัง ในการถกเถียงเรื่อง Pathos ในงานเชิงวาทศิลป์ อริสโตเติลจะสนใจกับประเด็นทางด้านประชากรศาสตร์ (Demographics) อันได้แก่ อายุ สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม และลักษณะทางจิตวิทยา (Psychographics) อันได้แก่ ทศนคติที่แตกต่างกันระหว่างคนที่มีอายุต่างกันหรืออยู่ในชนชั้นต่างกัน

อีกประเด็นที่จะต้องคำนึงถึงในการสร้างสารก็คือ การประเมินความน่าเชื่อถือของแหล่งสารหรือ Ethos เป็นการอ้างถึงอำนาจในการดึงดูดใจของผู้พูด อริสโตเติลบรรยายถึง Ethos ว่าเป็นการกระตุ้นโดยความรู้ที่ดีของนักวาทศิลป์หรือความรอบรู้ทางสังคม ซึ่งอริสโตเติลเรียกสิ่งนี้ว่า Phronesis (intelligence) และเจตจำนงที่ดี หรือความใส่ใจถึงผลประโยชน์ระยะยาวของชุมชนมากกว่าความเห็นแก่ตัวเองสิ่งนี้เรียกว่า Eunoia (good will) และความเป็นเลิศทางด้านศีลธรรมหรือลักษณะที่ดี ที่เรียกว่า Arete (moral character)

1.2 การเรียบเรียงเนื้อหา (Arrangement)

การเรียบเรียงเนื้อหา เป็นการวิเคราะห์ถึงพัฒนาการการโต้แย้ง และหลักฐานรวมถึง การเลือกการจัดเรียงอย่างเป็นลำดับ และสัดส่วนของวาทกรรม นักวิพากษ์จะต้องคำนึงถึงรูปแบบโครงสร้าง ความเป็นหนึ่งเดียวกัน ความเกี่ยวเนื่องกัน และการเน้นประเด็นสำคัญ

1.3 สีสลา (Style)

สีลาเป็นการทดสอบภาษาของวาทกรรม เพื่อตัดสินว่าวาทศิลป์นั้นชัดเจน และเรียบง่าย ถูกต้องและแม่นยำ และประเด็นนั้นเหมาะสมกับผู้พูดและผู้ฟัง

1.4 การแสดงออกให้ปรากฏต่อผู้ฟัง (Delivery)

ในการพูด การแสดงออกจะช่วยประเมินถึงอิทธิพลขององค์ประกอบด้านภาพและเสียง ในยุคสื่อสารมวลชนในปัจจุบัน ก็จะต้องพิจารณาว่ามีการใช้สื่อในการส่งสารที่เหมาะสมหรือไม่

1.5 ความจำ (Memory)

ความจำมี 2 มิติ อันได้แก่ วิธีการที่จะจำเพื่อพูดหรือปาฐกถาของคนในยุคนั้น และการควบคุมของนักวาทศิลป์เกี่ยวกับเนื้อหา การโต้แย้ง ประเภทของหลักฐาน และตัวอย่างที่เอื้อประโยชน์ต่อการจำ

2. การวิพากษ์เชิงจิตวิทยาสังคม (Psychosocial Criticism)

มุมมองเชิงวิพากษ์ทางด้านจิตวิทยาสังคม จะมองการชักจูงใจว่าเป็นการเกิดผลกระทบ ในผู้รับสารเพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการของผู้ส่งสาร โดยที่สารจะเป็นปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดผลกระทบดังกล่าว บ้างก็บอกว่าการโน้มน้าวใจเป็นความพยายามที่จะเปลี่ยนความคิด หรือการกระทำให้บุคคลคิดหรือกระทำตามที่เรที่ตั้งเป้าหมายไว้ จากนิยามดังกล่าว แสดงให้เห็น

ถึงแนวความคิดของการโน้มน้าวใจ ที่แตกต่างจากการใช้เหตุผล ดังนั้นการวิพากษ์ในเชิงจิตวิทยาสังคมจะเน้นการวิเคราะห์ผู้ฟัง แหล่งสารและแนวทางที่นักวาทศิลป์ใช้ในการกระตุ้นความต้องการและแรงบันดาลใจของผู้ฟัง

2.1 การปรับให้เข้ากับผู้ฟังและ Pathos

อริสโตเติลเห็นว่านักวาทศิลป์ควรดัดแปลงสารให้เข้ากับผู้ฟังที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ โดยดูจากอายุ เชื้อชาติ และชนชั้น เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ศาสนาและท้องถิ่นที่อาศัย รวมถึงลักษณะทางจิตวิทยา พฤติวิธีชีวิต คุณค่าและทัศนคติ เพื่อช่วยในการแบ่งประเภทของผู้ฟัง

2.2 โครงสร้างทางจิตวิทยาสังคม : ลำดับชั้นของแรงจูงใจของมอนโร

ลำดับชั้นของแรงจูงใจของ Alan Monroe ได้แก่ ความตั้งใจ (Attention) ความต้องการ (Need) ความพึงพอใจ (Satisfaction) การมองเห็นภาพ (Visualization) และการกระทำ (Action) โดยเริ่มแรกจะต้องดึงดูดความสนใจของผู้ฟังเกี่ยวกับประเด็น หรือปัญหาที่เกี่ยวข้อง ต่อจากนั้นจึงเร้าความต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แล้วจึงชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่เรากำลังนำเสนอจะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือกำจัดปัญหาเหล่านั้น จากนั้นนักวาทศิลป์ต้องบรรยายและพรรณนาให้ผู้ฟังเกิดความพึงพอใจที่น่าจดจำ และขั้นสุดท้ายจะจบการพูดด้วยการเรียกร้องให้มีการกระทำบางอย่าง เช่น เรียกร้องให้มีการซื้อผลิตภัณฑ์

2.3 Ethos ของนักวาทศิลป์

ในการวิพากษ์เชิงจิตวิทยาสังคม เน้นบทบาทการรับรู้ของแหล่งสาร เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการยอมรับสารที่ส่งไป ซึ่งถือเป็นการศึกษาถึง Ethos หรือความน่าเชื่อถือของนักวาทศิลป์ โดยวิเคราะห์ได้จากประเด็นคำถามดังต่อไปนี้

- (1) นักวาทศิลป์สามารถโยนตนเองให้เข้ากับคุณงามความดีได้มากน้อยเพียงใด
- (2) นักวาทศิลป์สามารถสรรเสริญตนเอง และกล่าวโทษฝ่ายตรงกันข้ามได้ตีมากน้อยเพียงใด
- (3) นักวาทศิลป์สามารถสร้างความประทับใจ ในความจริงใจได้มากน้อยเพียงใด
- (4) นักวาทศิลป์สามารถเชื่อมโยงตัวเขา กับประสบการณ์คุณค่า และทัศนคติของผู้อ่านหรือผู้ฟังได้มากน้อยเพียงใด
- (5) นักวาทศิลป์สามารถลดอคติและความสนใจส่วนบุคคลได้มากน้อยเพียงใด

แนวคิดที่สองที่ใช้วิเคราะห์ผลกระทบทางจิตวิทยาสังคมที่นักวาทศิลป์มีต่อผู้ฟังมีข้อสมมติฐานว่าผู้ฟังเชื่อถือนักวาทศิลป์เพราะผู้ฟังมีความต้องการบางอย่าง ฉะนั้น ความน่าเชื่อถือของผู้พูด (ethos) อาจเกิดจากความต้องการหรือความรู้สึกในข้อด้วยบางประการของผู้ฟังในการที่มอบบทบาทบางอย่างให้แก่ผู้พูดหรือนักวาทศิลป์ ผู้ฟังพยายามปิดบังหรือลดข้อด้วยของตนเอง ความรู้สึกในข้อบกพร่องของตนเองของคนฟังทำให้เกิดความน่าเชื่อถือของผู้พูด 3 อย่างคือ (Walter, 1997)

-ประการแรก “วีรบุรุษ” (hero) ผู้ฟังรู้สึกตัวเองไม่มีความสามารถพอที่จะตัดสินใจในเรื่องที่สลบซับซ้อน และต้องการหนีจากความเจ็บปวดและความรับผิดชอบที่ต้องตัดสินใจ ด้วยเหตุนี้ เขาจึงมอบบทบาท “วีรบุรุษ” ให้แก่นักวาทศิลป์ นักวาทศิลป์ในบทบาทนี้ก็จะอยากแสดง

อำนาจบารมีและความเต็มใจที่จะทำเช่นกัน ข้อโต้แย้งของพวกเขาจะแสดงความรู้ ความชำนาญ พิเศษ ข้อมูลอื่นๆ ที่ไม่มีใครมี หากผู้นำของประเทศที่มีอำนาจก็จะสนองความต้องการเช่นนี้ของผู้ฟังในวาทศิลป์ของพวกเขา

- ประการที่สอง “การเทียบเคียง” (identification) คนฟังจะมีภาพในอุดมคติของตัวเอง พวกเขาเอง ภาพที่พวกเขาอยากจะเป็นแต่ก้าวไปไม่ถึง อย่างไรก็ตาม พวกเขา ก็จะบรรลุวัตถุประสงค์ได้ด้วยการมอบบทบาทนั้นให้แก่ นักวาทศิลป์ซึ่งมีคุณลักษณะในอุดมคติดังกล่าว โดยเหตุนี้ นักกีฬาอาชีพหลายคนจึงพูดโน้มน้าวใจได้ง่ายด้วย “ความน่าเชื่อถือเฉพาะตน” ดังกล่าวแล้ว

- ประการที่สาม “ตัวแทน” (agent) การที่คนมีความชำนาญพิเศษในสังคมเทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้คนฟังมองหาและมอบหมายบทบาทดังกล่าวให้แก่ผู้พูดหรือนักวาทศิลป์ที่มีความชำนาญดังกล่าว ฉะนั้นคำพูดของแพทย์ ทนายความ วิศวกร นักคอมพิวเตอร์ ฯลฯ จึงน่าเชื่อถือเป็นอย่างยิ่ง

2.4 อำนาจเชิงจิตวิทยาของหลักฐาน (The Psychological Power of Evidence)

หลักฐานจะช่วยคอบสนองหน้าที่ 2 ประการที่เกี่ยวข้องกันในด้านหนึ่ง หลักฐานจะเป็นข้อพิสูจน์ที่น่าเสนอข้อมูลเพื่อการโต้แย้ง ในขณะที่อีกด้านหนึ่งหลักฐานจะมีอำนาจในการชักจูงใจ ที่ไม่จำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานความจริงหรือหลักเหตุผล

สถิติ (Statistics) จะเป็นแหล่งของข้อมูลที่ดีเกี่ยวกับความบ่อยของปรากฏการณ์เฉพาะที่เกิดขึ้น ในขณะที่บุคคลที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ก็จะได้รับคำยอมรับในฐานะที่เป็นผู้รู้ (Authorities) ส่วนการเปรียบเทียบ (Analogies) ก็จะเป็นการเปรียบเทียบสถานการณ์ที่คล้ายกันโดยใช้พื้นฐานของการคาดทำนาย (Prediction)

2.5 อำนาจเชิงจิตวิทยาของภาษา (The Psychological Power of language)

วิธีการเชิงจิตวิทยาสังคม มองภาษาว่าเป็นวิธีในการโน้มน้าวปฏิกิริยาให้เกิดขึ้นกับผู้ฟัง ซึ่งปฏิกิริยาดังกล่าวจะถูกเรียกว่า การตอบรับทางสัญญาณ (Signal Response) เพราะการตอบรับดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างทันทีทันใด โดยที่ยังไม่ทันที่จะคิด เราเรียนรู้ภาษาจากสถานการณ์ และใช้ประสบการณ์ในการตีความหมาย

2.6 ความเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movements)

การศึกษาความเคลื่อนไหวทางสังคม ถือเป็นมิติที่สำคัญของมุมมองเชิงวิพากษ์ซึ่งจิตวิทยาสังคมเน้นการเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกชน สังคม และวัฒนธรรมของตน การศึกษาความ

เคลื่อนไหวทางสังคม ตั้งอยู่บนข้อสมมติฐานที่วิเคราะห์สภาวะทางสังคมที่กระตุ้นปัจเจกชน โดยสร้างความต้องการทางจิตวิทยาที่จูงใจ ปัจเจกชนให้เกิดพฤติกรรม

2.7 ELM การเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบทางด้านเหตุผล และจิตวิทยา (ELM:

Linking Rational and Psychological Elements) (Petty and Cacioppo, 1986)

นักจิตวิทยาสนใจว่า การเปลี่ยนแปลงทัศนคติเกิดขึ้นได้อย่างไร โดยผ่านกระบวนการที่คนมีความเชื่อ และเราสามารถคาดเดาแนวโน้มของพฤติกรรมที่ตอบสนองของความเชื่อนั้น Richard Petty และ John Cacioppo อธิบายสิ่งเหล่านี้ด้วยทฤษฎี Elaboration Likelihood Model (ELM) เพราะแบบจำลองนี้เน้นการโน้มน้าวใจตนเอง และแนวโน้มที่สมาชิกผู้ฟังจะถูกกระตุ้นโดยสาร กระบวนการตีความ การพัฒนาใจความ การทำความเข้าใจให้ชัดเจน การเสริมแต่งหรือการพิจารณาความหมายเชิงนัย ELM จะเป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจ สิ่งที่คาบเกี่ยวกันระหว่างมุมมองการวิพากษ์ในเชิงจิตวิทยาสังคม และเชิงหลักเหตุผล เพราะ ELM เน้นการเชื่อมโยงระหว่างการโต้แย้งและกระบวนการทางจิตวิทยา

ELM เป็นการยืนยันว่าการโน้มน้าวใจ จะเกิดขึ้นได้ 2 แนวทางคือ

- (1) Central Route เป็นการโต้แย้งโดยใช้เหตุผล และการโต้แย้งเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางจิตโดยตรง
- (2) Peripheral Route เป็นการเปลี่ยนทัศนคติโดยทางอ้อม ซึ่งเกิดจากการเชื่อมโยงที่ปราศจากหลักเหตุผล เช่น ความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบในตัวผู้ส่งสาร

3. การวิพากษ์เชิงการละคร (Dramatic Criticism)

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ถูกพัฒนาจาก Kenneth Burke นำไปสู่การพัฒนาวิธีการที่ 3 ที่จะวิพากษ์ คือการวิพากษ์เชิงการละคร เป็นการวิเคราะห์ภาษาในแง่ที่ว่าภาษาเป็นรูปแบบหนึ่งของกิจกรรม มากกว่าเป็นการส่งข้อมูลหรือคู่มือของภาษา การวิพากษ์แบบนี้สนใจรูปแบบของสาร การเชื่อมโยงระหว่างแรงจูงใจ การมองโลก และโครงสร้างของรูปแบบที่ดึงดูดใจ

3.1 ภาษาและสัญลักษณ์ (Language and Symbols)

ภาษาทำให้เกิดความหมายโดยการให้สมญานาม (Naming) และการแบ่งประเภท (Categorizing) เบิร์กบรรยายว่า ภาษาเป็นเหมือนเครื่องกรองโดยศัพท์เทคนิคชุดหนึ่ง (Terministic Screens) โดยผ่านการมองโลกของมนุษย์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความเป็นจริง เป็นกระจกสะท้อนบางเสี้ยวของความเป็นจริง โดยเบิร์กเรียกความเป็นจริงที่ถูกพรรณนาโดยตรงว่า Positive Terms โดยการชี้ให้คนอื่นเห็น เช่น คำว่า โต๊ะ เสื่อ เห็ด แดง เขียว เทา และในทาง

ตรงข้ามกับ Dialectical Terms ที่ถูกนิยามได้ก็ต่อเมื่อมีความสัมพันธ์กับคำอื่นๆ เราไม่สามารถชี้ให้ดูว่านี่คือประชาธิปไตย นี่คือการบริหาร นี่คือความซื่อสัตย์ เราต้องให้นิยามหรือเปรียบเทียบคำนี้กับคำอื่นๆ ที่เหมือนหรือตรงข้ามกัน ในขณะที่ Ultimate Terms หรือ God and Devil Terms หมายถึง คุณค่าพื้นฐานที่ครอบคลุมถึงทุกสิ่ง เช่น ชีวิตและความตาย (Burke, 1969)

3.2 การเทียบเคียงและการมีลักษณะเหมือนกัน (Identification and Consubstantiality)

คำหลักในวาทศิลป์รูปแบบใหม่ของเบิร์ก คือการเทียบเคียง (Identification) และการมีลักษณะเหมือนกันหรือมีประสบการณ์ร่วม (Consubstantiality) ผู้พูดจูงใจผู้ฟังได้โดยการใช้การชี้แสดงที่มีรูปแบบเฉพาะที่ผู้ฟังสามารถเทียบเคียงตัวเองกับสถานการณ์ได้ (Stylistic Identifications) ซึ่งแผ่ขยายออกไปนอกเหนือจากการใช้ภาษาธรรมดาๆ โดยมีการใช้ท่าทาง ลำดับ น้ำเสียง ทศนคติ และความคิดเพื่อช่วยในการชี้แสดง

3.3 องค์ห้า และอัตราส่วน (The Pentad and Ratios)

เบิร์กคิดค้นระบบในการวิเคราะห์การแสดงออกทางวาทศิลป์ เพื่อที่จะเข้าใจความหมาย โดยเราเรียกสิ่งนี้ว่า ไวยากรณ์ของแรงจูงใจ (Grammar of Motives) ที่เรียกว่าองค์ห้า เพราะประกอบด้วย 5 ส่วน อันได้แก่ การกระทำ (Act) ฉาก (Scene) ตัวแทน (Agent) วิธีการ (Agency) จุดประสงค์ (Purpose) โดยแต่ละองค์ประกอบจะสามารถเชื่อมโยงในสัดส่วนต่างๆ กับองค์ประกอบอื่นๆ

คำเหล่านี้ไม่ได้หมายถึง การพรรณนาหรือการวิเคราะห์ความจริง ไม่เหมือนกับสูตรของผู้สื่อข่าวที่ว่า ใคร ทำอะไร เมื่อไร ที่ไหน และทำไม แต่จะเป็นการวิเคราะห์คำพูดเกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ เป็นการถามว่าคนๆ นั้นตีความฉากนี้ว่าอย่างไร บทบาทใดที่คนนั้นใช้ในการอธิบายการกระทำและจุดประสงค์ของการกระทำจะได้รับความเข้าใจว่าอย่างไร เป็นต้น

3.4 โครงสร้างในฐานะรูปแบบ (Structure as Form)

Burke ได้พรรณนาถึงรูปแบบ (Form) ว่าเป็นการสร้างความอยากให้เกิดขึ้นในจิตใจของผู้ฟัง และเกิดความพึงพอใจที่สนองความอยากนั้น เราสามารถแบ่งรูปแบบออกเป็นประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

(1) รูปแบบเชิงหลักเหตุผล (Rationalistic) เป็นการแสดงการโต้แย้งอย่างสมบูรณ์แบบ โดยมีการพัฒนาขึ้นทีละขั้น เช่น ซิลลोजิสซึม หรือรูปแบบที่ครอบคลุมทั้งวาทะหรือบทความหรือหนังสือเล่ม

(2) รูปแบบที่ซ้ำกัน (Repetitive) เป็นการระบุซ้ำถึงแนวคิดที่เหมือนกันในทางที่แตกต่างออกไป เช่น วาตะ "I Have A Dream" ของมาร์ติน ลูเธอร์ คิง ที่พูดซ้ำๆ ซากกันทุกย่อหน้าว่า "ข้าพเจ้ามีความฝันว่า....."

(3) รูปแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative) เน้นถึงคุณภาพของสิ่งนั้น เช่น น้ำเสียง

(4) รูปแบบเชิงระเบียบแบบแผน (Conventional or Formulaic) เช่น การสวดพระอภิธรรมศพ ต้องเป็นเช่นนี้ การกล่าวรายงานในงานพระราชทานปริญญาต้องเป็นเช่นนี้

3.5 ชนิดของวาทกรรม (genre) เป็นประเภทของวาทกรรมที่ถูกนิยามตามสังคมและวัฒนธรรม ชนิดของวาทกรรมจะระบุหรือกำหนดสถานการณ์ซึ่งต้องการรูปแบบวาทกรรมที่เหมาะสมที่จะตอบสนอง วัฒนธรรมของเอเชียบางประเทศ จะส่งผลให้มีรูปแบบของวาทกรรมที่ผู้บริหารระดับสูงในบริษัทหรือในรัฐบาลจะออกมารับผิดชอบ แสดงความเสียใจหรือขอขมาในสิ่งที่ได้ทำลงไป (ซึ่งไม่เกิดขึ้นในประเทศไทย)

โดยสรุปแล้ว การวิพากษ์เชิงละครจะเน้นบทบาทของภาษาและสัญลักษณ์ในวาทกรรม โดยมองหาจุดร่วม (commonalities) ระหว่างปัจเจกและกลุ่ม การวิเคราะห์แนวละครจะดูว่าผู้ส่งสารใช้รูปแบบแบบใด ความหมายและแรงจูงใจที่ผู้ส่งสารใช้เป็นอย่างไร และสัญลักษณ์ที่ใช้แฝงไว้ด้วยค่านิยมและจริยธรรมอะไรบ้าง

การประยุกต์มุมมองเชิงวิพากษ์ (A Critical Perspective Applied)

มุมมองเชิงวิพากษ์ 3 มุมมอง ได้แก่ มุมมองเชิงหลักเหตุผล (Rationalistic) มุมมองเชิงจิตวิทยาสังคม (Psychosocial) และมุมมองเชิงการละคร (Dramatistic)

มุมมองเชิงหลักเหตุผล (Rationalistic)

การวิพากษ์เชิงหลักเหตุผล มีพื้นฐานอยู่บนทฤษฎีวาทศิลป์ที่มีต้นกำเนิดมาจาก Aristote ในยุคกรีกโบราณ โดย Aristote ได้แบ่งประเภทศิลปะของการกล่าวสุนทรพจน์ รูปแบบของวาทศิลป์ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. ประเภทเชิงการเมือง (Political) ซึ่งตอนนี้ถูกเรียกว่า ประเภทที่พูดด้านนโยบายในรัฐบาล
2. ประเภทที่เหมาะสมกับการโต้แย้ง (Forensic) สุนทรพจน์ที่ใช้ในศาล
3. ประเภทที่ใช้สรรเสริญหรือประณาม (Epideictic) เป็นศิลปะการกล่าวสุนทรพจน์ในพิธีการ

การวิพากษ์เชิงจิตวิทยาสังคม (Psychosocial Criticism)

ในเชิงจิตวิทยา จะเห็นการวิพากษ์ โดยการวิเคราะห์กลุ่มผู้ฟังเป้าหมาย ผู้พูดและวิธีที่นักวาทศิลป์ใช้ในการกระตุ้นและก่อให้เกิดแรงบันดาลใจกับผู้ฟัง ดังนั้นการสื่อสารกับผู้อ่านมติชนรายวันจึงจะแตกต่างกับการสื่อสารชาวบ้านที่ปากมูล

มุมมองทางจิตวิทยาสังคม เน้นกฎเกณฑ์ของผลกระทบ และบทบาทของปัจจัยจิตวิทยาสังคมที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรม การวิพากษ์จะมุ่งประเด็นไปที่ประสิทธิภาพของนักวาทศิลป์ในการที่จะบรรลุเป้าหมาย หน้าที่หลักของนักวิพากษ์คือ การวิเคราะห์และอธิบายว่าผลกระทบเกิดขึ้นได้อย่างไรและทำไม

มุมมองเชิงการละคร (Dramatism)

พลังของ Ethos จะช่วยผลักดันความคิดของผู้ฟัง สำหรับ Aristotle นั้น Ethos ได้มาจากการแสดงออกทางวาทศิลป์ ที่แสดงให้เห็นว่านักวาทศิลป์มีบุคลิกลักษณะที่ผู้ฟังให้คุณค่าโดยผู้ฟัง Burke กล่าวว่า เราจะสามารถจูงใจคนได้ก็ต่อเมื่อ นักวาทศิลป์สามารถพูดภาษาเดียวกับผู้ฟัง รวมถึงมีท่าทาง น้ำเสียง ทักษะคติ ความคิด และแสดงแนวทางเดียวกับผู้ฟัง

การประยุกต์มุมมองเชิงวิพากษ์กับบทความ “คณิตศาสตร์ปากมูล”

ดังได้กล่าวมาแล้วในขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์เชิงพรรณนา และขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์-วัฒนธรรม ผู้เขียนบทความคือ เกษียร เตชะพีระ เป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือสูงด้วยการศึกษาที่เขาได้รับ อาชีพที่เขาเป็นอยู่ และมุมมองอันลึกซึ้งซึ่งเขาพยายามถ่ายทอดสู่ผู้อ่านให้เข้าใจได้อย่างง่ายที่สุด คณิตศาสตร์ปากมูลเป็นเรื่องของการบวกลบคูณหารตัวเลขธรรมดา แต่นัยยะที่แฝงอยู่มีความหมายกว้างไกล ถ้าจัดเป็นวาทะ นี้คือรูปแบบการโต้แย้งที่เน้นนโยบาย (deliberative) (อรวรรณ ปิลาพันธ์โอวาท, 2542) งานเขียนชิ้นนี้ใช้วิธีการจัดเรียงเรียงสาร (arrangement) เป็นแบบปัญหา-ทางแก้ไข (problem-solution structure) โดยผู้เขียนได้บรรยายให้เห็นปัญหาอย่างเป็นขั้นตอนและเสนอแนวทางแก้ไขในตอนสุดท้าย

ถ้ามองดูงานชิ้นนี้ในแง่ของการวิพากษ์เชิงจิตวิทยาสังคม กล่าวได้ว่าเป็นงานเขียนในเชิงวิชาการ แต่ปรับให้อยู่ในรูปแบบของการเขียนเชิงกึ่งสนทนากับคนอ่านภาษาที่ใช้ก็เหมาะสมกับผู้อ่านคือชนชั้นกลาง มีการศึกษา หรือถ้าเป็นชาวบ้านก็คือกลุ่มผู้นำชุมชน กล่าวได้ว่า งานเขียนเกี่ยวกับเชื่อนปากมูลชิ้นนี้เป็นงานที่กล่าวถึงการลงทุนในเชื่อนปากมูลอย่างเป็นรูปธรรมมากที่สุดชิ้นหนึ่ง การวาดภาพให้เห็นการขาดทุนในแต่ละปีด้วยการคำนวณอย่างง่าย ๆ บวกกับค่าเสียโอกาสทำให้คนอ่านต้องยอมรับข้อสรุปของเกษียรว่าไม่ได้เป็นข้อสรุปจากอคติของผู้เขียน แต่เต็มไปด้วยเหตุผลซึ่งสามารถจูงใจได้ตามหลักของอลัน มอนโร อย่างไรก็ตาม โดยเหตุที่เกษียรได้แสดงบทบาท (persona) เป็นผู้ที่เข้าข้างมวลชน ทำให้ผู้วิจัยมองตัวเลขที่เกษียรยก

มาแสดงด้วยการพินิจพิเคราะห์ จากการดูความเที่ยงที่ปรากฏ (face validity) เกษียรได้พิสูจน์ความน่าเชื่อถือของตนเองโดยการบอกแหล่งที่มาของตัวเลขและได้เสนอสาร 2 ด้านคือ ให้มีคณะกรรมการจากวุฒิสมาชิกคอยเป็นผู้ตัดสินวินิจฉัย นั่นคือมิได้ทิ้งเข้าข้างประชาชนเขื่อนปากมูลและมีได้ประณามการไฟฟ้าฝ่ายผลิตจนไม่ได้รับฟังเหตุผล

ในมุมมองของวิธีวิพากษ์เชิงละคร เกษียรมองว่าชาวบ้านปากมูลเป็น agent ในขณะที่ กฟผ. เป็น counter-agent คือค่อนข้างไม่เห็นด้วยกับชาวบ้านปากมูลอย่างเปิดเผย รัฐบาลที่ผ่านมาเป็น counter-agent และรัฐบาลปัจจุบัน ในทรรศนะของเกษียรกำลังอยู่ระหว่างทางสองแพร่ง ฉะนั้นจึงอาจจะเป็นได้ทั้ง co-agent คือ ผู้ช่วยพระเอก (คือชาวบ้านปากมูล) หรือเป็น counter-agent คือ ตัดสินใจในแนวทางที่เป็นปรปักษ์กับชาวเขื่อนปากมูล สิ่งที่เกษียรทำคือเลือก agency หรือแนวนโยบายแนวปฏิบัติใหม่ให้แก่รัฐบาล นั่นคือ ให้ กฟผ. ยุติการทะเลาะเบาะแว้งทำร้ายชาวปากมูล ประการที่สองคือ ให้เปลี่ยนเขื่อนปากมูลเป็นห้องทดลองเศรษฐกิจ นั่นคือให้หยุดผลิตไฟฟ้าและเปิดประตูเขื่อนให้แม่น้ำมูลไหล และปลานานาชนิดได้วางไข่ฟักตัวหากินตามธรรมชาติ หรือจะใช้เขื่อนเดินเครื่องผลิตไฟฟ้าสลับบ้างใน 1 ปี ก็ยอมทำได้ ทั้งนี้ให้อยู่ในความดูแลของคณะกรรมการพิเศษในสังกัดวุฒิสภาและหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องให้เป็นผู้วางเงื่อนไข กล่าวได้ว่าจุดเน้นของเกษียรคือ agency ซึ่งเคนเนธ เบิร์ก เคยอธิบายว่าการเน้น agency คือการที่นักวาทะหรือผู้เขียนบทความเน้นปรัชญาแบบ pragmatism (Foss, 1989) นั่นคือ ประโยชน์นิยม ซึ่งสามารถตีความได้ว่า ถ้าดูแรงจูงใจของเกษียรแล้ว การเขียนหรือวาทกรรมของเขามุ่งเน้นให้เกิดประโยชน์เป็นหลัก

เคนเนธ เบิร์ก ได้อธิบายว่า องค์ทำให้ควบคุม (control) สภาพการณ์ใดสภาพการณ์หนึ่งในกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์จะเป็นตัวอธิบายว่า ผู้พูดมองโลกอย่างไร มีทัศนคติและแรงจูงใจอย่างไร องค์ทำให้แต่ละตัวจะเป็นสัญลักษณ์ของปรัชญา แนวคิดและโลกทรรศน์ของคนๆ นั้น เช่น ถ้า act เป็นตัวเด่นหรือครอบงำ (dominate) ปรัชญาที่ควบคุมคือ realism สำหรับ agent คือ idealism สำหรับ scene คือ materialism สำหรับ agency คือ pragmatism และ purpose คือ mysticism

ในขั้นตอนสุดท้ายของการวิพากษ์วาทะคือการประเมิน โดยใช้เกณฑ์ซึ่งผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ต่อไป

ขั้นตอนที่สี่ การประเมิน : ขั้นตอนสุดท้ายของการวิพากษ์

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า จุดประสงค์ของวาทวิพากษ์คือการประเมินวาทกรรม วาทวิพากษ์ที่มีการจัดเตรียมอย่างดีจะทำให้คนอ่านสามารถเข้าใจซาบซึ้งวาทกรรมได้และทำให้การอ่าน

สามารถที่จะมีวิจารณ์ญาณที่จะประเมินตัดสินสารได้ และในที่สุดแล้วนักวิพากษ์ที่ดีก็จะแสดงให้เห็นว่า มนุษย์ใช้สัญลักษณ์เพื่อจะโน้มน้าวใจหรือมีอิทธิพลเหนือคนอื่นอย่างไร ซึ่งจะส่งผลให้มีการปรับปรุงวาททฤษฎีและวาทวิพากษ์ในเชิงวิชาการ การที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ทั้งหมดได้ เราก็ได้วิจัยมาแล้วในขั้นตอนที่หนึ่ง สอง และสาม นักวิพากษ์เริ่มด้วยการบรรยาย วางตัวสารไว้ในปริบทและเลือกหรือสร้างแนวคิดหรือแนวทางวิพากษ์ขึ้นมาเพื่อทำการวิเคราะห์ ผลพวงที่ได้คือข้อมูลที่รวบรวมขึ้นมาและข้อสรุปที่ได้มาจากสามขั้นตอนแรกของการวิพากษ์

การวิจัยแสดงให้เห็นว่า การทำวาทวิพากษ์นี้เป็นเรื่องของศิลป์มากกว่าเป็นเรื่องของศาสตร์ มันไม่มีสูตรสำเร็จตายตัวเมื่อเราเรียกว่า เราจะทำการวิพากษ์แบบอิงเหตุผล (rationalistic) บางครั้งเราต้องใช้ทั้งแบบอ้างอิงจิตวิทยาสังคม (psychosocial) และแบบอิงแนวละคร (dramatistic) เข้ามาร่วมด้วย เพราะฉะนั้นจะไม่มีมาตรฐานหรือเกณฑ์เดียวสำหรับประเมินวาทกรรม

เกณฑ์สำหรับประเมินวาทกรรมปกติจะมีสี่เกณฑ์ด้วยกัน (Campbell and Burkholder, 1997)

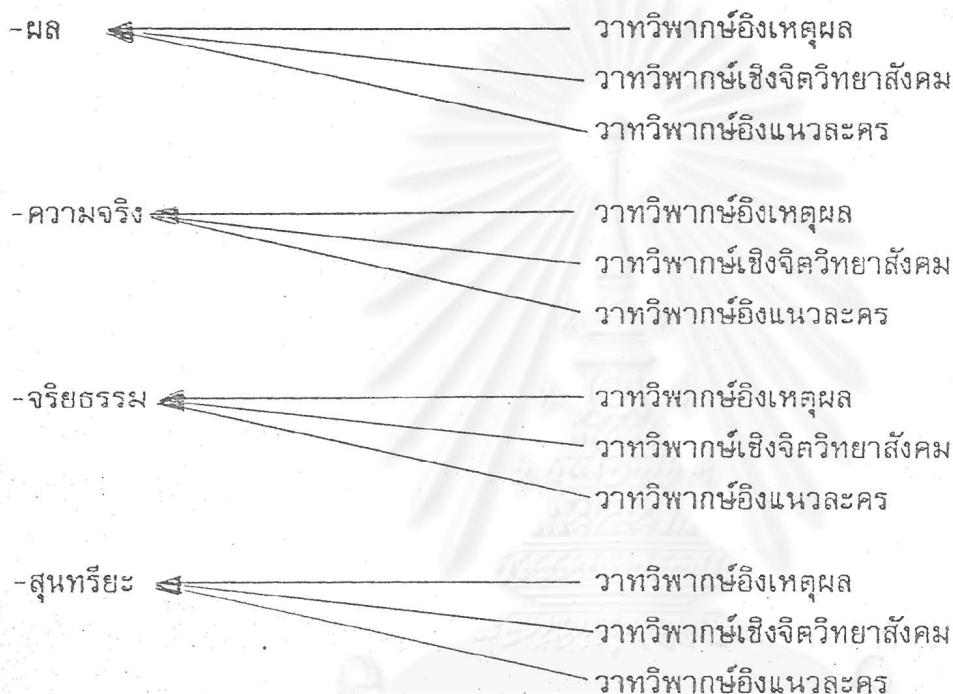
1. เกณฑ์แรกคือดูผล (effects criterion) ปกติวาทกรรมมักถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์บางอย่าง เพราะฉะนั้นเราจะใช้ผลเป็นเครื่องตัดสิน
  2. เกณฑ์ที่สองคือดูความจริง (truth criterion) นั่นคือ ปกติวาทกรรมมักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นจริง และวิธีทางแก้ไข เพราะฉะนั้นเราจึงใช้เกณฑ์ความจริง เป็นตัวตัดสินซึ่งจะประเมินว่าวาทกรรมที่เลือกมาศึกษานั้นเสนอปัญหาได้ละเอียดถูกต้อง และสมบูรณ์แค่ไหน และวาทกรรมนั้นประเมินทางแก้ไขอย่างระมัดระวังแค่ไหน
  3. เกณฑ์ที่สามคือดูจริยธรรม (ethical criterion) เพราะค่านิยมของปัญหาใดๆ ก็ตามมักจะเป็นเรื่องของค่านิยม เกณฑ์นี้จะชี้ให้เห็นโทษของผลกระทบ
  4. เกณฑ์ที่สี่คือ ดูสุนทรียภาพ (artistic criterion) เนื่องจากวาทกรรมเป็นกิจกรรมที่ใช้สัญลักษณ์ ซึ่งเราโน้มน้าวใจด้วยทักษะในการใช้ภาษาและรูปแบบ
- เกณฑ์ทั้งสี่นี้สามารถใช้ประโยชน์ได้ ในลักษณะแตกต่างกัน และอาจจะใช้เป็นเกณฑ์เดียวหรือผสมกันหลาย ๆ เกณฑ์ก็ได้

โดยสรุปแล้ว ผู้วิจัยขอเสนอแผนภูมิดังนี้

เกณฑ์ต่าง ๆ ของการประเมิน

ชนิดต่าง ๆ ของวาทวิพากษ์

1. เกณฑ์ที่หนึ่ง : ผลของวาทกรรม (effects)

วาทกรรมใช้เป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งอย่างใด เพราะฉะนั้นเราจำเป็นต้องดูผลของวาทกรรมนั้น อาทิ นักการเมืองต้องการผู้ไปลงคะแนนให้ นักการตลาดต้องการผู้บริโภคให้ซื้อสินค้าของเขา บรรดาผู้นำทั้งหลายก็ต้องการเสียงสนับสนุนนโยบายของตนและให้ผู้ฟังคัดค้านฝ่ายตรงข้าม นักวิพากษ์มักจะนิยมชมชอบสารซึ่งประสบความสำเร็จและวิจารณ์สารซึ่งล้มเหลว ซึ่งบางครั้งการประเมินเช่นนี้ก็ชอบธรรมและบางครั้งก็มีปัญหาบ้างเหมือนกัน เราจะดูเกณฑ์นี้กับวาทวิพากษ์ 3 ชนิด คือ วาทวิพากษ์อิงเหตุผล วาทวิพากษ์อิงจิตวิทยาสังคม และวาทวิพากษ์อิงแนวละคร

1.1 วาทวิพากษ์อิงเหตุผลกับผลของวาทกรรม โดยปกติเกณฑ์ที่หนึ่งนี้ใช้กับวาทวิพากษ์อิงเหตุผลหรือชนิดนี้โอริสโตตีเลียนได้อย่างตรงไปตรงมาโดยการตัดสินวาทกรรมด้วยการดูผลระยะสั้นที่เกิดขึ้นแก่ผู้รับสาร ณ ที่นั้น เฮอร์เบิร์ต เอ.วี.เชลส์นีย์ในบทความชื่อ "The

Literary Criticism of Oratory “ ซึ่งตีพิมพ์ในปี 1925 (Wichelns, 1925) ซึ่งเป็นผู้วางรากฐานให้แก่การวิพากษ์แบบอิงเหตุผลได้อธิบายว่า “มุมมองของวาทวิพากษ์มีเพียงหนึ่งเดียว นั่นคือวาทวิพากษ์ไม่ใช่เรื่องของความเป็นอมตะ (permanence) ไม่ใช่เรื่องของความงาม (beauty) แต่เป็นเรื่องของผล วาทวิพากษ์นี้จะมองวาทะว่าเป็นการสื่อสารสู่ผู้ฟังเฉพาะกลุ่มและถือเป็นหน้าที่ของการวิพากษ์ที่จะวิเคราะห์และเข้าใจวิธีการของผู้พูดที่จะส่งสารไปถึงผู้ฟัง” คำกล่าวของวิเชลส์สัน มีผู้ดำเนินรอยตามคือศาสตราจารย์ฮอนเซนและศาสตราจารย์เบิร์ต ซึ่งย้ำว่า การประเมินทางวาทวิทยาคือการรวบรวมข้อมูลและการตีความซึ่งต้องการจะแสดงให้เห็นถึงผลของวาทะขึ้นหนึ่งที่มีต่อผู้ฟังกลุ่มหนึ่ง คำว่า ผล หรือปฏิกิริยาตอบโต้เป็นคำที่สำคัญมาก มันบ่งบอกถึงเหตุผลหลักของวาทวิพากษ์” (Thonssen and Baird, 1948)

ถ้าเราทำตามสิ่งที่นักคิดทางวาทวิทยาได้กล่าวไว้ เราก็ต้องหาหลักฐาน (ขั้นที่สองคือทฤษฎี) เกี่ยวกับปฏิกิริยาของผู้ฟัง อย่างไรก็ตาม การตัดสินผลของวาทะเป็นสิ่งที่มีความยาก (Black, 1965 ; Mohrmann and Leff, 1974) ในปัจจุบันนักวิพากษ์ที่ใช้เกณฑ์ทางด้านผลประเมินวาทะด้วยวิธีการอื่นคือ แทนที่จะตัดสินผลจริง ๆ (actual effects) ของมัน เขาตัดสินว่าวาทะหรือสารขึ้นนั้นควรจะมีศักยภาพในการโน้มน้าวใจแค่ไหน (suasory potential) นักวิพากษ์จะประเมินวาทกรรมขึ้นนั้นในบริบท แยกแยะผู้ฟังเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของผู้พูด และใช้ทฤษฎีคลาสสิกทั้งหลายในการวิเคราะห์ แต่โดยเหตุที่นักวิพากษ์ใช้ทฤษฎีคลาสสิกในการวิเคราะห์ผลของวาทะที่เกิดแก่ผู้ฟัง และโดยเหตุที่ทฤษฎีคลาสสิกมักจะรวมสุนทรียะของวาทะไว้ด้วย เพราะฉะนั้นเกณฑ์เรื่องผลของวาทะและเกณฑ์ทางด้านสุนทรียะมักจะคาบเกี่ยวกัน

1.2 วาทวิพากษ์อิงจิตวิทยาสังคม กับผลของวาทกรรม เกณฑ์ที่ใช้ผลเป็นเกณฑ์ที่สำคัญสำหรับวาทวิพากษ์ชนิดนี้ มันประเมินว่าผู้ส่งสารชายของสำเร็จหรือไม่ เร็ยไรเงินสำเร็จหรือไม่ หรือได้รับคะแนนเสียงหรือไม่ โดยเหตุที่เราถือว่าวาทกรรมเป็นพฤติกรรมที่มีเป้าหมาย เพราะฉะนั้นความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดึงปฏิกิริยาตอบโต้จึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะประเมินผล ถ้าเราสามารถจัดการกับตัวแปรบางตัวได้ การประเมินโดยดูด้านสังคมจิตวิทยาก็มีประโยชน์และเชื่อถือได้ ยกตัวอย่างเช่น แม็คโดนัลด์ในประเทศไทย อาจจะทำแฮมเบอร์เกอร์ชุดไก่กระเพราออกมา ซึ่งคาดหวังว่าจะเข้ากับวัฒนธรรมไทย หลังจากช่วงส่งเสริมการขาย เช่น โฆษณาทางโทรทัศน์ แจกใบปลิว สักเดือนหนึ่งก็อาจจะมีการวัดผล ยอดขายที่ได้รับในช่วงเดือนนั้นและเดือนถัด ๆ ไปก็เป็นตัวแสดงผลของวาทกรรมที่ใช้ในการรณรงค์ การหาเสียงของพรรคประชาธิปัตย์และพรรคไทยรักไทย เพื่อการเลือกตั้งที่จะมีในเดือนมกราคม 2544 แสดงออกมาในโพลสำนักต่าง ๆ ซึ่งถ้ารวบรวมวาทกรรมที่สมาชิกของพรรคทั้งสองได้แสดงออกก็จะเห็นผลของวาทกรรมเป็นระยะ ๆ ของทั้งสองพรรคนี้ ในคดีฆาตกรรมซึ่งนักฟุตบอลมีชื่อของสหรัฐคือ โอ.เจ. ซิมป์สันตกเป็นจำเลย มีการใช้กระบวนการทางจิตวิทยาสังคมเพื่อวัดประสิทธิผลของการไต่สวนของศาลในช่วงปี 1994-1995 ทั้งฝ่ายอัยการและทนายจำเลยได้จ้างที่ปรึกษาพิเศษ ต่างฝ่ายต่างออกแบบสอบถามยาวเหยียดและสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย เพื่อค้นหาวาทกรรม

ที่จะทำให้ลูกขุนเข้าข้างฝ่ายตนและเพื่อหาข้อมูลไปปรับวาทกรรมของตนให้เข้ากับบรรณระของลูกขุน อย่างไรก็ตาม นักวาทพิพากษ์ไม่ได้ทำงานในสถานการณ์ที่มีการควบคุมหรือจัดการเป็นระบบเช่นนั้นและเขาไม่มีทุนรอนหรือทรัพยากรพอที่จะสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อวาทกรรมที่ใช้โน้มน้าวใจ ฉะนั้น นักวาทพิพากษ์ที่จะประเมินโดยดูผลของวาทกรรมก็จะประสบปัญหาหลายประการ

ปัญหาประการแรก คือ การตัดสินว่าหลักฐานที่จะแสดงผลของวาทศิลป์นั้นใช้ได้หรือไม่ เมื่อผู้พูดคนหนึ่งพูดจบ การปรบมืออาจเป็นชนบปฏิบัติสำหรับอาคันตุกะที่มีเกียรติ หรือปรบมือให้แก่โอกาสนั้น (เช่น การรับปริญญา) แทนที่จะเป็นการปรบมือให้แก่สุนทรพจน์นั้น การวัดทัศนะก่อนหรือหลังการพูดมักจะจบลงด้วยการวัดทัศนะต่อการพูดนั้น (ซึ่งก็อาจเป็นผลได้ในระดับหนึ่ง) การวัดปฏิภิกิริยาโต้ตอบต้องงานเขียนยิ่งยากถึงแม้เราอาจจะใช้ยอดชายหนังสือเป็นดัชนีตัวหนึ่งได้

ปัญหาประการที่สอง คือ การพยายามแยกงานวาทกรรมขึ้นเดี่ยว ๆ ออกจากตัวแปรอื่น ๆ ที่มีความโน้มน้าวใจ จริง ๆ แล้ววาทกรรมโดยตัวมันเองจะมีพลังโน้มน้าวใจก็เพราะมันเป็นประเด็นที่ได้มีการถกเถียงอภิปรายกันอยู่ก่อนแล้ว ปัญหาที่เห็นได้ชัดก็คือ จะตัดสินผลในระยะยาวของวาทกรรมขึ้นหนึ่งอย่างไร จดหมายของนายแซม เย็นยั้ง (ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์) ถึงผู้ใหญ่ท่านุ (จอมพลถนอม กิตติขจร ได้ถูกเขียนหลายสิบปีมาแล้ว ตั้งแต่ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม) แต่ทุกคนก็ยังระลึกได้ถึงสังคมนิติประชาธรรมที่ ดร.ป่วย แสงหวาดตลอดชีวิต เพราะฉะนั้น เพื่อขจัดปัญหาเรื่องการตัดสินผลในระยะสั้นและระยะยาว นักวิพากษ์จึงเสนอให้ดูผลที่วาทกรรมอาจจะทำให้เกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นจริง อย่างไรก็ตาม ในการดูศักยภาพที่จะโน้มน้าวใจของวาทะขึ้นหนึ่งนั้นคือ ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น การเน้นย้ำต้องดูศิลปะหรือสุนทรียภาพและจริยธรรมของงานขึ้นนั้น ๆ ด้วย

ถ้าเราพิจารณาเกณฑ์โดยดูผลของวาทกรรมโดยไม่ได้นำเกณฑ์อื่นมาร่วมพิจารณาด้วย เราจะมีผลทางลบที่เกิดแก่สังคมและทางด้านศีลธรรม ตัวอย่างได้แก่ การโฆษณาบุหรี เหล้า วาทะของคนอย่างอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ เพราะฉะนั้น สิ่งที่นักวิพากษ์ต้องระวัง คือ ผลของวาทกรรมมักจะไม่มีทางนำไปใช้เป็นมาตรฐานเดี่ยว ๆ ในการวิจารณ์งาน แต่มักจะใช้ควบคู่ไปกับมาตรฐานอื่น ๆ ด้วย

1.3 วาทพิพากษ์อิงแนวละครกับผลของวาทกรรม เราได้ศึกษามาแล้วว่า การวิพากษ์อิงแนวละครจะวิเคราะห์ภาษาและความคิดในฐานะเป็นกิจกรรมมากกว่าที่จะวิเคราะห์ว่าภาษาสื่อข้อมูลอะไรบ้าง นั่นคือ เราจะดูรูปแบบของสาร รูปแบบของการกระทำที่เป็นสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น แทนที่เราจะดูลีลาหรือภาษาในตัวมันเอง เราจะวิเคราะห์แรงจูงใจ ความสัมพันธ์

ระหว่างแรงจูงใจต่าง ๆ ชนิดกัน อุดมการณ์หรือโลกทรรศน์ที่แฝงอยู่ในการกระทำที่ใช้สัญลักษณ์นั้น ๆ

เกณฑ์ที่ใช้ผลเป็นตัววัดจะเกี่ยวข้องกับวาทวิพากษ์ชนิดนี้ แต่ในขณะที่นักวิพากษ์อิงเหตุผลและนักวิพากษ์เชิงจิตวิทยาสังคมตัดสินวาทกรรมโดยดูผลที่เกิดขึ้นที่ทันใดหรือตัดสินโดยดูผลที่ปรารถนา นักวิพากษ์แนวละครจะตัดสินจริยธรรมหรือสุนทรียภาพของวิธีการที่ก่อให้เกิดผลนั้น ยกตัวอย่างเช่น การโฆษณาเหล้า, บุหรี่ นั้น นักวิพากษ์ก็จะพิจารณาจริยธรรมที่แฝงอยู่ในงานโฆษณานั้น หรือบทละครของหลวงวิจิตรวาทการซึ่งมุ่งจะปลุกใจให้ความรักชาติก็จะได้รับการพิจารณาผลที่อาจจะเกิดขึ้นควบคู่ไปกับสุนทรียภาพของบทละครนั้น ๆ ซึ่งมักจะเป็นการวิเคราะห์ผลในระยะยาว

2. เกณฑ์ที่สอง : ความจริง (truth)

ในวัฒนธรรมไทย (ซึ่งวัฒนธรรมอื่น ๆ ก็คงเป็นเช่นนี้) การพูดความจริงเป็นสิ่งที่ดีกว่า การพูดปด การพูดบิดเบือน การพูดครึ่งจริงครึ่งเท็จ ศีลข้อที่สี่ในพุทธศาสนาเป็นเครื่องยืนยันว่า การพูดเท็จเป็นสิ่งต้องห้าม เมื่อถามว่าเหตุใดนักศึกษาคควรเรียนวาทศิลป์ อริสโตเติลตอบว่า “เพราะว่าสิ่งที่จริงและสิ่งที่ยุติธรรมมีแนวโน้มที่จะมีชัยชนะเหนือคู่ตรงข้ามของมัน เพราะฉะนั้นถ้าคำตัดสินของผู้พิพากษาไม่ได้เป็นที่มันควรจะเป็น การพ่ายแพ้ก็ต้องโทษผู้พูดสถานเดียวและผู้พูดควรได้รับการตำหนิ” จากคำกล่าวของอริสโตเติลทำให้เราได้ความคิดว่า วาทศิลป์ที่ดีที่นักวิจารณ์ชื่นชมคือวาทศิลป์ที่ยึดมั่นในสัจจะ สิ่งที่ตรงข้ามกับสัจจะควรได้รับการตำหนิติเตียนอย่างไรก็ตาม การประเมินความเป็นจริงไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะทำ

2.1 วาทวิพากษ์อิงเหตุผลกับความจริงในวาทกรรม เกณฑ์ด้านความจริงนี้ใช้สำหรับทดสอบความถูกต้อง ความเพียงพอของวาทกรรมในฐานะเป็นตัวอธิบายความจริงเท่าที่ปรากฏให้รู้ให้เห็น กล่าวอีกนัยหนึ่งเกณฑ์นี้ประเมินความจริงในแง่ที่ว่ามันเปรียบเทียบความจริงที่เสนอภายในวาทกรรม (intrinsic reality) กับความเป็นจริงภายนอก (extrinsic reality) ที่ค้นหาได้จากหลักฐานข้ออ้าง ข้อพิสูจน์และนี่คือหน้าที่ของนักวิพากษ์ที่จะทดสอบความเป็นจริงแบบนี้

ในเรื่องที่เกี่ยวกับวาทศิลป์ ความจริงหรือสัจจะเป็นแนวคิดที่สัมพัทธ์ (relative) นั่นคือ อริสโตเติลถือว่าวาทศิลป์เป็นคู่กับไดอะเล็กติก (“rhetoric is the Counterpart of dialectic”) ในยุคคลาสสิก ไดอะเล็กติกเป็นรูปแบบของการโต้แย้งที่ต้องใช้เขาวนปัญญา เป็นรูปแบบคำถามคำตอบซึ่งนักปราชญ์แสวงหาความจริงในความหมายสัมบูรณ์ (absolute sense) แต่วาทศิลป์ไม่เป็นเช่นนั้น วาทศิลป์พูดถึงความจริงในแง่สังคม นั่นคือ สิ่งที่สังคมยอมรับว่าเป็นความจริง เพราะฉะนั้น สังคมที่แตกต่างกันหรือคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ก็จะมีความจริงที่แตกต่างกัน หน้าที่ของวาทศิลป์คือการยอมรับความจริงหนึ่งเหนืออีกความจริงหนึ่ง (เพราะความ

จริงมีหลายแบบหลายชุด) เราจะทดสอบได้ว่าความจริงแบบใดเป็นที่ยอมรับก็โดยการดูว่าคนที่เชื่อสัตย์และคนที่มีข้อมูลจะเห็นพ้องต้องกันในความจริงข้อไหน

ปัญหาทางด้านปรัชญาจะเกิดขึ้นทันที สมมุติว่านักวิจัยจะวิเคราะห์ชบวนการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านสิ่งใดสิ่งหนึ่ง นักวิจารณ์จะต้องไม่ยึดในความจริงตามประเพณีที่ยึดถือกันมา แต่จะยึดถือความหมายของ “ความจริง” ตามที่วัฒนธรรมของกลุ่มผู้ประท้วง 2 ฝ่ายให้นิยามไว้

ปัญหาอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับเกณฑ์การใช้ความจริงในการประเมินผลคือ ไม่มีวาทกรรมขึ้นใดหรือชนิดใดที่นานพอจะพิสูจน์ว่ามันเป็นจริงอย่างชนิด “มหามตตะนิรันดร์กาล” ยกตัวอย่างเช่น ผู้ว่า กทม. สมัคร สุทธเวช กล่าววาทะสนับสนุนการใช้ไฟมในการทำกระถงโดยบอกว่าจะเก็บขึ้นมาจากแม่น้ำลำคลอง ง่ายกว่ากระถงที่ใช้วัสดุธรรมชาติและไฟมยังสามารถใช้ในการถมถนนเพื่อลาดยางมะตอย ข้อเท็จจริงนี้อาจจะเป็นจริงอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง และในเวลาต่อไปในอนาคต ข้อเท็จจริงนี้อาจถูกพิสูจน์ผิดได้ นอกจากนี้เวลาและสถานที่อันจำกัดก็ทำให้ข้อเท็จจริงไม่สามารถถูกนำเสนอทั้งหมดได้ เราต้องเลือกหลักฐานข้อโต้แย้งและคำอธิบาย และส่วนใหญ่แล้วประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เราพบแต่ละวัน แม้แต่คนที่เป็นผู้เชี่ยวชาญมีข้อมูลมาก ๆ ก็ยังเห็นไม่ตรงกัน ประสพการณ์และค่านิยมของแต่ละคนมีอิทธิพลต่อสิ่งที่เขาว่าเป็นความจริง

2.2 วาทวิพากษ์เชิงจิตวิทยาสังคมกับความจริงในวาทกรรม วาทวิพากษ์เชิงจิตวิทยาสังคมก็เห็นความจริง เช่นเดียวกับที่กล่าวมาแล้วข้างต้น การโฆษณาที่มุ่งแต่จะขายอย่างเดียวโดยบิดเบือนความจริงถือว่าเป็นการโน้มหน้าใจโดยใช้จิตวิทยาสังคมในทางที่ไม่ถูกต้อง ยกตัวอย่างเช่นในสหรัฐ เวลาคนซื้อรถราคาแพง สิ่งที่เขาสนใจมาก คือ ความปลอดภัย บริษัทขายรถแห่งหนึ่งพยายามโฆษณาว่า อุปกรณ์ไฟฟ้าทุกชิ้นที่ติดกับถุงลม (air bag) “เคลือบทอง” ทั้งหมดเพื่อป้องกันสนิมและการสึกกร่อน ซึ่งจริง ๆ แล้ว รถแทบทุกชนิดก็จะมีอุปกรณ์ไฟฟ้าที่เกี่ยวกับถุงลมที่ให้ความปลอดภัยสูงสุด ประเด็นเรื่อง “เคลือบทอง” จึงไม่ใช่ประเด็นที่จะหยิบยกมาโฆษณาถึงแม้มันจะเคลือบจริงก็ตาม

2.3 วาทวิพากษ์แนวละครกับความจริงในวาทกรรม วาทวิพากษ์แนวละครใช้เกณฑ์ความจริงในลักษณะที่แตกต่างออกไป โดยสนใจที่จริยธรรมและความเป็นศิลปะของวาทกรรม การวิพากษ์แนวละครมองภาษาว่าเป็นแว่นส่องโลกทรรศน์ของแต่ละคน ถึงแม้ว่าคำทหน้าสำนวนที่ใช้จะสะท้อนความจริง แต่นัยก็จะสะท้อนความจริงเพียงบางส่วนเท่านั้นในแง่ที่ว่า มันจะสนใจหรือมุ่งเน้นบางส่วนและละเลยบางส่วนไป ในกรณีเช่นนั้น วาทกรรมก็จะเป็นตัวสร้าง “ความจริง” เป็นความจริงชนิดความจริงภายใน (intrinsic reality) (เช่น เรียกผู้ไม่เห็นด้วยกับการที่มหาวิทยาลัยของรัฐจะออกนอกระบบว่า “ผู้เห็นแก่ตัว” “ผู้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน”) และโดยเหตุที่ภาษาพลกแพลงได้ เราจึงกล่าวว่า ไม่มีวจนกรรม (rhetorical act) ขึ้นใดที่จะอยู่ได้นานพอที่จะแสดงว่า มันเป็นจริง “มหามตตะนิรันดร์กาล” เช่น การโต้แย้งเกี่ยวกับการที่

มหาวิทยาลัยของรัฐจะออกนอกระบบราชการว่าผู้ที่ไม่เห็นด้วยเป็นพวกเห็นแก่ตัว จริง ๆ แล้ว ถ้ามองวาทกรรมเช่นนี้ในแนวละครและมองหา “ความจริง” อาจจะต้องอภิปรายกันเรื่องความเห็นแก่ตัวอีกนาน

จากมุมมองของการวิพากษ์แนวละคร ความจริงภายนอก (extrinsic reality) ก็จะมาปรากฏในรูปแบบของการใช้สัญลักษณ์เช่นเดียวกับความจริงภายใน ซึ่งจริง ๆ แล้วเกณฑ์วิพากษ์แนวความจริงจะวิพากษ์แนวละครได้น้อย สิ่งที่นักวิพากษ์จะทำคือดูว่าผู้พูดใช้ทางเลือกอย่างไรในการสร้างความจริงภายในของวาทกรรม พวกนักวิพากษ์จะสนใจศีลธรรมและสุนทรียะในระยะยาวที่บ่งบอกมาในภาษาที่ผู้พูดใช้

3. เกณฑ์ที่สาม : จริยธรรม (ethics)

เกณฑ์นี้พิจารณานัยยะทางสังคมและการเมืองของวิธีการและเป้าหมายของวาทศิลป์ ดังที่เราทราบกันแล้วว่า กิจกรรมทางวาทศิลป์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับค่านิยม ฉะนั้น ปฏิกริยาตอบโต้ที่ผู้ฟังแสดงออกมาและวิธีการที่ผู้ฟังให้ตอบโต้จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับค่านิยม ซึ่งจะมีเรื่องของจริยธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

3.1 วาทวิพากษ์อิงเหตุผลกับจริยธรรมในวาทกรรม วาทวิพากษ์อิงเหตุผลถือว่าการโต้แย้งที่มีเหตุผลให้เสรีภาพ และมีเหตุผลสนับสนุนที่เชื่อถือได้เป็นการโต้แย้งที่เหมาะสม และใช้นุรักษ์ค่านิยมที่ตั้งงามไว้ในสังคม เช่น การทำประชานิยมเพื่อสร้างเขื่อน เพื่อสร้างโรงงานไฟฟ้า มักจะเป็นการโต้แย้งแสดงเหตุผลที่ต่อสู้กันระหว่างค่านิยมที่จะอนุรักษ์สภาพป่าและสิ่งแวดล้อมกับค่านิยมที่จะได้พลังงานมาใช้เพื่อความสะดวกสบายแต่ต้องสูญเสียสิ่งแวดล้อมไป ซึ่งบางครั้งการผลิตพลังงานเหล่านี้อาจจะเป็นพลังงานส่วนเกินก็ได้ ค่านิยมเหล่านี้มีข้อสมมุติฐานเบื้องต้นว่า การใช้เหตุผลในการโต้แย้งเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในการประเมินผลและหาทางเลือกที่ดีที่สุด เพราะฉะนั้น การโต้แย้งแบบไหนก็ตามที่พยายามจะทำให้เกิดความแตกแยก แม้จะหลากหลายทางความคิดถือว่าผิดมาตรฐานทางจริยธรรม

กรณีที่ดีเป็นเกณฑ์ทางจริยธรรมกรณีหนึ่ง คือการที่คณะกรรมการการเลือกตั้งของไทย (กกต.) ต้องการให้หัวหน้าพรรคการเมืองแต่ละพรรค (ทั้งสิ้น 50 พรรค ใน พ.ศ.2543) มีสิทธิแถลงนโยบายเท่าเทียมกันทางสื่อมวลชนโดยมีการออกอากาศอย่างเป็นระเบียบระบบกฎเกณฑ์ ความมีจริยธรรมในที่นี้คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าถึงนโยบายของพรรคการเมืองทั่วทุกพรรคอย่างเท่าเทียมกัน (exposed to every market place of ideas)

การพิจารณาว่าผู้ส่งสารและผู้รับสารแต่ละกลุ่มมีสถานะทางเศรษฐกิจสังคมแตกต่างกัน ถ้าใช้การวิพากษ์แบบอิงเหตุผล การวิพากษ์แบบนี้จะสนับสนุนอภิสิทธิ์และความมั่งคั่ง เพราะการวิพากษ์แบบนี้จะสนับสนุนให้ผู้พูดใช้สื่อมากหรือเป็นเจ้าของสื่อ ใช้การโฆษณาประชา

สัมพันธ์ให้มากที่สุด เช่นกรณีที่ กกด. กล่าวหา ความมั่งคั่งของพรรคไทยรักไทยจะทำให้เข้าถึงสื่อได้มากที่สุดและมีอิทธิพลในการเหนี่ยวนำจิตใจผู้รับสารได้มากที่สุด เช่นนี้จะเป็นปัญหาทางด้านจริยธรรม เพราะการสื่อสารสามารถเป็นเครื่องมือแห่งอำนาจสำหรับบุคคลผู้ “มั่งมี”

3.2 วาทวิพากษ์เชิงจิตวิทยาสังคมกับจริยธรรมในวาทกรรม วาทวิพากษ์เชิงจิตวิทยาสังคมมักจะชี้ชมวาทกรรมที่ได้ผลมากที่สุด เพราะฉะนั้นเกณฑ์ทางด้านจริยธรรมมักจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับวิธีการวิเคราะห์ผู้ฟังเป้าหมาย การปรับสารโน้มน้าวใจให้เข้ากับคนฟังและวิธีการเสนอสารเป็นสิ่งที่ต้องศึกษาและเป็นที่ยอมรับของผู้พูดคนอื่น ๆ วิธีการใดที่ใช้ไม่ได้ผลก็จะละเลยไป โดยวิธีการเช่นนั้น วาทกรรมขึ้นก่อน ๆ ที่ได้ผลก็จะมีอำนาจเหนือรูปแบบงานวาทกรรมขึ้นต่อ ๆ มา (ถึงแม้จะไม่เปลี่ยนแปลงในด้านเนื้อหา) ถ้าใช้เกณฑ์ทางด้านจริยธรรมในเชิงการวิพากษ์จิตวิทยาสังคมเราจะดูว่า อิทธิพลของการปรับสาร วิธีเสนอสาร และวิธีวิเคราะห์ผู้ฟังนั้นมีอิทธิพลต่อรูปแบบวาทกรรมในเชิงสุนทรียะในรุ่นหลัง ๆ อย่างไร แคมท์เบลและเบิร์กโฮลเตอร์ (1997) ยกตัวอย่างว่า ในสหรัฐอเมริกาซึ่งเชื่อในการโต้แย้งแสดงความคิดเห็นแบบให้เสรีภาพเต็มที่และเปิดเผย ปัจจุบันเริ่มมีการโฆษณาทางการเมืองโดยใช้เวลาประมาณ 30 วินาทีต่อครั้ง ซึ่งนักวิชาการทั้งสองถือว่าสั้นมากในการจะเลือกใครสักคนขึ้นมาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสมาชิก หรือประธานาธิบดี และนักวิชาการทั้งสองถือว่าหมิ่นเหม่ต่อเกณฑ์ทางด้านจรรยาบรรณ

นักประพันธ์สตรีคนหนึ่งเขียนพล็อตเรื่องนิยายของเธอกำหนดให้นางเอกซึ่งเป็นสาวเก่งมีความสามารถในการทำงานได้รู้จักกับพระเอกซึ่งแต่งงานแล้วมีบุตร 2 คน แต่มีภรรยาซึ่งเอาแต่ใจตัวเองมาก นางเอกมีคู่แข่งทางการค้าซึ่งเป็นชายหนุ่มรูปร่างงามแต่นิสัยไม่ดี การดำเนินเรื่องในตอนต้น ๆ นั้น ได้ความว่าตอนจบภรรยาของพระเอกคงจะขอหย่าและไปแต่งงานใหม่กับคู่แข่งทางการค้าของนางเอก และนางเอกคงจะได้แต่งงานกับพระเอก แต่การณ์กลับปรากฏว่าบรรณาธิการของนิตยสารซึ่งลงนิยายเรื่องนั้นไม่เห็นด้วยกับพล็อตเรื่องดังกล่าว เพราะแสดงถึงสถาบันครอบครัวอันล่มสลาย จึงสั่งให้นักประพันธ์เปลี่ยนพล็อตเรื่องให้ภรรยาของพระเอกกลับเนื้อกลับตัวเป็นคนดี (โดยปราศจากคำอธิบายหรือแรงจูงใจที่ดี) และคู่แข่งหนุ่มของนางเอกกลับตัวเป็นคนดีเช่นกัน (โดยปราศจากเหตุผลที่ดีอีกเช่นกัน) และในที่สุดคู่แข่งนางเอกนิสัยชั่วร้ายก็แต่งงานกับนางเอกในตอนจบ ถ้ามองตามเกณฑ์ของจริยธรรมนิยายเรื่องนี้ก็คงจบลงอย่างงดงาม ส่งอิทธิพลต่อศีลธรรมของนิยายในรุ่นหลัง ๆ ได้ แต่ผลกระทบทางด้านสุนทรียะหรือรูปแบบของนิยายเรื่องนี้เป็นเรื่องที่โต้แย้งกันได้

3.3 วาทวิพากษ์แนวละครกับจริยธรรมในวาทกรรม ดังได้กล่าวแล้วว่าประเด็นหนึ่งที่เราจะศึกษาการวิพากษ์นี้แนวละครคือ การศึกษาองค์ทำ (pentad) และการศึกษารูปแบบ (form) การประเมินนโยบายใช้จริยธรรมจะทำใน 2 ลักษณะ ลักษณะแรกคือ การประเมินโดยดูผลต่อสังคมและการประเมินโดยดูผลของวาทกรรมต่อวัฒนธรรมในอนาคต

การใช้จริยธรรมประเมินโดยดูผลของวาทกรรมต่อสังคมเน้นแนวความคิดที่ว่า เรา ประเมินค่านิยมและภาพลักษณ์ของบุคคลและสังคมที่เราถือว่าเป็นแบบในอุดมคติ ในสังคมที่ ถือหลักของประชาธิปไตย ประเด็นนี้คือ การปกป้องเสรีภาพในการพูด ซึ่งบางครั้งก็หมายถึง การสนับสนุนให้มี “ตลาดความคิดเห็นที่เสรีและเปิดเผย” ซึ่งหมายความว่า ทุก ๆ ทรศณะควร จะได้มีการเสนอต่อสาธารณะเพื่อการอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง นัยยะที่แฝงอยู่คือการเปิดเผย ต่อสาธารณะจะทำให้เกิดการเพิ่มเติมแก้ไขซึ่งกันและกันในส่วนที่บกพร่อง และข้อโต้แย้งที่ก่อปร ดด้วยหลักฐานที่แข็งแกร่งที่สุดถูกต้องที่สุดจะได้รับการสนับสนุนจากคนส่วนมาก ซึ่งการกล่าว เช่นนี้น่าจะเป็นการโต้แย้งจากมุมมองของการวิพากษ์เชิงเหตุผล อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกต ว่า มนุษย์มักจะไม่โต้แย้งเพื่อสิ่งที่ดีที่สุดในสำหรับคนทั้งหมดหรือมนุษยชาติ แต่จะโต้แย้งเพื่อตัว เอง และคนที่จะทำแบบนี้มักจะเป็นคนที่อยู่ในสถานะสูง มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ การเมืองและ สังคม ยกตัวอย่างเช่น ในอเมริกาเมื่อจะปฏิรูปการรักษาสุขภาพ ปรากฏว่าบรรดาแพทย์และตัว แทนบริษัทประกันมีตัวแทนเข้าไปในสภามากมาย เพราะกลุ่มบุคคลเหล่านี้มีสถานภาพทาง สังคมที่สูง มีอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง กลุ่มบุคคลพวกนี้จะเอาสารของพวกเขาก่ออกทาง สื่อมวลชน ทางโฆษณา ทางข่าว ทางรายการบันเทิง จนกลุ่มคนที่แม้จะถูกเอาเปรียบจากคน เหล่านี้ก็ยิ่งอดเห็นด้วยไม่ได้ (อาจจะเหมือนกับกรณีคนออกมาชุมนุมเข้าข้างการจัดตั้งสมาคม วิชาชีพทางสื่อมวลชนเพื่อส่งคน 2 คน เข้าไปเป็นกรรมการคัดเลือก กสช. ในอีกกรณีหนึ่ง ประชาชนก็ยังขึ้นชมสนับสนุนสถานีโทรทัศน์ที่รับรอนเซ็นสัญญาขอต่อสัมปทาน ทั้งที่เวลา สัญญาจะเหลืออีก 2 ปี เพื่อยืดอายุสัญญาไปอีก 25 ปี) การวิเคราะห์สื่อมวลชนโดยนักคิดเช่นส จิวต์ ฮอลล์ (Hall, 1982) แสดงให้เห็นว่า แนวความคิดของฝูงชนในสาธารณะหันเหไปทาง กลุ่มที่มีทั้งเงินและอำนาจ

การประเมินโดยดูผลต่อกิจกรรมวาทศิลป์ในอนาคต วาทวิพากษ์แนวละครมุ่งดูรูปแบบ (form) เป็นหลักมากกว่าเนื้อหา (content) เอ็ดวิน แบล็ก (Black, 1965) กล่าวว่า “เทคนิค ในการโต้แย้งบางอย่างอาจจะแสดงผลนอกเหนือไปจากเนื้อหาของมัน” และวาทศิลป์ก็ทำหน้าที่ “ที่ จะให้รูปแบบบางอย่างกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ทำให้คนฟังมีความคาดหวังว่าวาทกรรมที่จะ ได้ยินหรือได้อ่านจะมีรูปแบบเช่นนั้นเช่นนี้ นั่นคือ สร้างความรู้สึกของผู้ฟังต่อภาษา” เราได้เห็น ตัวอย่างมาแล้วว่าในสหรัฐอเมริกา การเสนอตัวผู้สมัครรับเลือกตั้งประธานาธิบดี วุฒิสมาชิก ผู้ ว่าการรัฐบางครั้งในหนึ่งโฆษณาเพียง 30 วินาที ซึ่งไม่พอสำหรับการตัดสินใจของผู้ฟังในเรื่อง สำคัญ ๆ แต่ในที่สุดเมื่อสื่อกระทำบ่อย ๆ และนาน ๆ วันเข้า ผู้ฟังก็จะเกิดความเคยชินและคาด หวังที่จะได้ยิน ได้อ่านเช่นนั้น ในที่สุด เมื่อมีการโต้แย้งอภิปรายหรือการเสนอสารเป็นเวลานาน ผู้ฟังหรือผู้อ่านก็หมดสมาธิหรือหมดความอดทนที่จะฟัง นี่เป็นปัญหาทางด้านจริยธรรมที่เรา ต้องคำนึงถึงในฐานะเป็นผู้ปฏิบัติการณ์ด้านสื่อ

4. เกณฑ์ที่สี่ : ความเป็นศิลปะ (artistic criterion)

วาทกรรมมีลักษณะเป็นกวีนิพนธ์ในบางครั้ง ซึ่งหมายความว่าบ่อยครั้งที่วาทกรรมแสดงลักษณะเป็นพิธีการ แสดงสุนทรียะ มีลักษณะสีสันแบบละครและเต็มไปด้วยอารมณ์ ลักษณะเชิงกวีนิพนธ์เช่นนี้แสดงให้เห็นว่าวาทกรรมสามารถได้รับการประเมินในแง่ความเป็นศิลปะเช่นเดียวกับประเมินความมีประสิทธิภาพ ความจริงและจริยธรรม นักวิพากษ์จะใช้เกณฑ์ความเป็นศิลปะนี้ตัดสินว่าวาทกรรมชิ้นหนึ่ง ๆ สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างไร ฉะนั้นเกณฑ์นี้จึงมักใช้ร่วมกับเกณฑ์ประเมินผลลัพธ์ของวาทกรรม

4.1 วาทวิพากษ์อิงเหตุผลกับความเป็นศิลปะในวาทกรรม ในการประเมินนี้เราจะดูว่าวาทกรรมชิ้นหนึ่ง ๆ ความเป็นเอกภาพหรือไม่ คงเส้นคงวาหรือไม่ มีโครงสร้างที่เกาะเกี่ยวยึดแน่นหรือไม่ และชัดเจนถูกต้องในการใช้ภาษาหรือไม่ นอกจากนี้นักวิพากษ์ยังสามารถเปรียบเทียบวาทกรรมกับงานบุคคลาสติค เช่นของอริสโตเติลและซีเซโรได้อีกด้วย

ในการประเมินความเป็นศิลปะในวาทกรรม นักวิพากษ์ดูความมีประสิทธิภาพของวาทะนี้ต่อผู้ฟังที่อยู่ ณ ที่นั้น ในกรณีที่เป็นักวิพากษ์แนวชนบประเพณี นักวิพากษ์ในยุคร่วมสมัยอาจจะตั้งคำถามว่า วาทะชนิดนี้น่าจะดึงดูดใจผู้ฟังที่อยู่ ณ ที่นั้นได้ เพราะความเป็นศิลปะของมัน โดยสรุปก็คือนักวิพากษ์จะสนใจในแนววิพากษ์เชิงคลาสสิค เช่น ตูประเภทของคำประพันธ์ (genre) เป็นต้น

4.2 วาทวิพากษ์อิงจิตวิทยาสังคมกับความเป็นศิลปะในวาทกรรม

จากมุมมองของจิตวิทยาสังคม หน้าที่ของวาทศิลป์คือ ทำเนื้อหาให้เด่นชัดด้วยการยกตัวอย่าง ใช้ภาษาภาพพจน์ การพรรณนา ฯลฯ ซึ่งวิธีการเหล่านี้คือการโน้มน้าวใจด้วยการบรรยายให้กระจ่างชัดเจนไปกระตุ้นแรงจูงใจ ความต้องการและเติมเต็มความต้องการนั้นด้วยวิธีการของอลัน มอนโรว์ (Monroe, 1935) ส่วนใหญ่แล้วงานโฆษณาจะใช้การโน้มน้าวใจในแนวนี้ เช่น การโฆษณาการปลูกแต่งผม การโฆษณาลดความอ้วน ซึ่งมีก่อนและหลังทำ ซึ่งแสดงเป็นรูปพรรณให้ลูกค้าจินตนาการออกว่ามันจะสนองความต้องการของเราได้อย่างไร

การกระตุ้นความต้องการของผู้รับสารเป้าหมายเป็นเรื่องของการใช้ศิลปะ เพราะมันก่อให้เกิดอารมณ์ในตัวผู้รับสาร เช่น การโฆษณาพิชซ่า ซึ่งเกือบจะทำให้ผู้รับสารได้รับทั้งกลิ่นและรส เช่นเดียวกับการหาเสียงของผู้แทนไทย ซึ่งจะมีสูตรสำเร็จด้วยการสวมเสื้อแจ๊คเก็ตของพรรคเสื้อขาวม้า และสวมพวงมาลัยดอกดาวเรือง ซึ่งดูจะเป็นธรรมเนียมในการกระตุ้นอารมณ์ร่วมให้เกิดระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง

4.3 วาทวิพากษ์แนวละครกับความเป็นศิลปะในวาทกรรม

เมื่อประยุกต์ความเป็นศิลปะในวาทกรรมเข้ากับวาทวิทยาแล้ว มันทหมายความว่าเราจะดูภาษาและลีลาที่ใช้ เช่น เราจะไม่ใช่สะแลง ภาษาคลุมเคลือ เป็นที่น่าสังเกตว่า ถ้าเราใช้เกณฑ์สุนทรียะหรือความเป็นศิลปะมาวิจารณ์สาร แสดงว่า สารนั้นต้องมีโวหารดีเด่นหรือมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ “ไม่ธรรมดา” หรือเป็นตัวอย่างที่ดี การสำรวจดูความเป็นศิลปะในวาทกรรมจะดูที่การพัฒนาการเล่าเรื่อง การนำเรื่องไปสู่โคลัมเบีย การบูรณาการภาษากับความคิดเข้าด้วยกัน การแสดงบทบาทที่เหมาะสมของตัวละคร การศึกษาประเด็นหลักของกระบวนการเคลื่อนไหวที่ตกผลึกทางความคิดหรือค่านิยม ปกติผลงานเหล่านี้จะแสดงความคิดดั้งเดิม (original) เป็นการใช้สัญลักษณ์ที่เยี่ยมยอด

การวิพากษ์แนวละครปกติจะสนใจในรูประเภทของคำประพันธ์ที่เรียกว่า genre การศึกษาประเภทคำประพันธ์มักจะมีรูปแบบ (form) และโครงสร้าง (structure) จริง ๆ แล้ว genre มักจะเป็นตัวบ่งบอกสถานการณ์ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ใช้คำประพันธ์นั้น ๆ ในทางวัฒนธรรม เช่น หนังสือไว้อาลัยในงานศพจะมีรูปแบบหนึ่ง ภาพยนตร์โคลงเห่เรือที่ใช้ในพระราชพิธีพืชมงคลทางชลมารคจะเป็นรูปแบบหนึ่ง การประกาศของคณะปฏิวัติจะมีรูปแบบคำประพันธ์ชนิดหนึ่ง และการแถลงนโยบายของรัฐบาลที่เพิ่งเข้ามาบริหารประเทศก็จะมีอีกรูปแบบหนึ่ง นักวิพากษ์อาจจะใช้ประเภทคำประพันธ์ที่เป็นคลาสสิกเป็นต้นแบบและนำตัวอย่างประเภทคำประพันธ์หลาย ๆ ตัวอย่างมาเปรียบเทียบดูความเด่นความด้อย

เกณฑ์ที่ดูความเป็นศิลปะนี้เข้ากันได้ดีกับวาทวิทยาแล้ว เพราะเกณฑ์นี้ยึดที่การใช้ภาษาและดูการใช้สัญลักษณ์ของมนุษย์ในบริบทที่มีความขัดแย้ง ปกติละครจะเกี่ยวพันกับพลังที่เป็นคู่ต่อสู้กัน ซึ่งภาษาหรือสัญลักษณ์จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงความขัดแย้งนี้

กล่าวโดยสรุปขั้นตอนของการวิพากษ์ขั้นที่สี่คือ การเลือกเกณฑ์มาประเมินวาทกรรม ซึ่งเราก็ได้ศึกษาว่ามีสี่เกณฑ์คือ ผลของวาทกรรม ความจริงในวาทกรรม จริยธรรมในวาทกรรม และสุนทรียะในวาทกรรม แต่ละเกณฑ์ต่างก็มีจุดอ่อนและจุดแข็งและในทางปฏิบัติแล้ว บางครั้งแต่ละเกณฑ์ก็คาบเกี่ยวกันหรือต้องใช้ร่วมกัน หน้าที่ของนักวิพากษ์คือ เลือกเกณฑ์ที่เหมาะสมที่สุด

การประยุกต์วาทวิทยาขั้นที่สี่กับบทความเรื่อง คณิตศาสตร์ปากมุล

การประยุกต์วาทวิทยาขั้นที่สี่กับบทความเรื่อง คณิตศาสตร์ปากมุล

โดยใช้เกณฑ์ทั้งสี่ : ผล, ความจริง, จริยธรรม และสุนทรียะ

บทความ “คณิตศาสตร์ปากมุล” เพียงขั้นเดียวไม่อาจนำมากล่าวอ้างได้ว่า เป็นผลชักนำให้ผู้บริหารประเทศมีนโยบายเช่นนี้เช่นนั้นเกี่ยวกับเขื่อนปากมุล แต่เกษียรอาจเป็นตัวแทน

ของนักวิชาการที่ต่อสู้เพื่อชนชั้นล่างของประเทศ เป็นตัวแทนของกระแสที่คอยยับยั้งการตัดสินใจของรัฐบาลให้ดำเนินไปอย่างเป็นกลางที่สุด หลังจากบทความของเกษียรออกตีพิมพ์แล้ว กฟผ. ก็ยังมีเรื่องกับชาวบ้านเขื่อนปากมูลโดยเข้าแจ้งความไว้ที่ สภอ.สิรินธร จ.อุบลราชธานี กฟผ.ชานานนามชาวบ้านว่า 14 กบฏปากมูล มี น.ส.วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์ เป็นแกนนำ กฟผ. พาดคะกรรมการไปดูห้องคว่ำคุมปิด-เปิดประตูกันน้ำและอ้างว่าประตู 4 บานขัดข้องและกล่าวว่ายังไม่สามารถเปิดเขื่อนตามมติคณะกรรมการกลาง องค์กรเครือข่ายแม่น้ำ 12 ประเทศ ในเอเชีย ได้เดินทางไปปากมูลเพื่อให้กำลังใจชาวบ้าน บัญญัติ บรรทัดฐาน ยืนยันว่าจะมีการตั้งคณะกรรมการเปิดเขื่อนโดยเร็ว หลังจากนั้นเหตุการณ์ขยายลุกลามใหญ่โต ชาวบ้านปากมูลนำผลไม้ทำเนียบซึ่งตำรวจมีการสกัดกั้นอย่างรุนแรง มีการนำชาวบ้านไปขังและนายชวน หลีกภัย ก็มีคำสั่งให้ปลดปล่อยชาวบ้าน ผู้วิจัยขอกล่าวย่ำว่า ผลจากบทความของเกษียร เตชะพีระ คงมิได้ทำให้เกิดเหตุการณ์ที่วุ่น (ไม่เหมือนกับนิยายของสหรัฐ "Uncle Tom's Cabin" ซึ่งเชื่อกันว่าก่อให้เกิดสงครามกลางเมืองสหรัฐในยุคประธานาธิบดีลินคอล์น) แต่บทความดังกล่าวก็เป็นเหมือนการสรุปแนวคิดสำคัญ ๆ ของผู้นำชุมชนต่อกรณีเขื่อนปากมูล

ในแง่ของเกณฑ์ทางด้านความจริง ซึ่งมี 2 อย่างคือ ความจริงทางด้านตัวเลขและความจริงด้านจริยธรรม เราเห็นว่าตัวเลขข้อมูลสถิติพอจะเป็นที่ยอมรับได้ในระดับหนึ่ง ตัวเลขสถิติแสดงว่า เขื่อนปากมูลดำเนินการผลิตกระแสไฟฟ้า ซึ่งมีต้นทุนที่แสดงว่าการดำเนินงานขาดทุนตลอดมา อย่างไรก็ตามสิ่งหนึ่งที่บทความของเกษียร แสดงให้เห็นคือ สิ่งที่เราเรียกว่าความจริงทางสังคม ความจริงทางสังคมหรือสังคมจะทางสังคมก็คือ ชาวบ้านเขื่อนปากมูลโดนแย่งที่ทำกิน เขาถูกปรับวิธีทำมาหากินจากชาวประมงเป็นชาวไร่จากพื้นที่ทำกินที่ทางการจัดไว้ให้ ซึ่งเป็นสิ่งที่เขาไม่ถนัด แต่ความจริงทางสังคมจากมุมมองของทางการคือ รัฐบาลและ กฟผ. ได้จ่ายเงินชดเชยให้แก่ชาวบ้านบางครอบครัวไปแล้ว เกษียรไม่ได้เอ่ยถึงประเด็นนี้ แต่การที่เขาเสนอทางเลือกให้แก่รัฐบาล 2 ทางในบทความของเขาก็เท่ากับเขายอมรับว่า ความจริงทางสังคมนั้น โต้แย้งได้ (arguable) และควรจะหาคนกลางมาตัดสิน โดยนัยยะนี้ บทความของเขาจึงมีคุณค่า เพราะมีใช้การเขียนจนสุดโต่งจนเกินไปหรือเขียนจากมุมมองเดียว

การประเมินโดยใช้จริยธรรมมักจะคาบเกี่ยวกับการประเมินทางด้านความจริง เรามักจะตั้งคำถามว่า นักวาทะหรือผู้เขียนบทความใส่อารมณ์มากเกินไปในบทความหรือไม่ ผู้เขียนได้เปิดโอกาสให้มี "ตลาดแห่งความคิด" อย่างหลากหลายหรือไม่ ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่า เกษียรได้เลือกตัวเลขที่จะสนับสนุนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านเขื่อนปากมูลในการที่จะหยุดผลิตกระแสไฟฟ้าและเปิดประตูน้ำเพื่อให้ปลาวางไข่ แต่เขาพยายามที่จะลดอคติของบทความด้วยการเสนอให้คณะกรรมการจากหน่วยงานต่าง ๆ เข้าไปจัดการกรณีพิพาทเขื่อนปากมูล ฉะนั้นกล่าวได้ว่าบทความนี้มีความเป็นกลางพอสมควรในแง่การวินิจฉัยกรณีพิพาทเขื่อนปากมูล

ในแง่การประเมินโดยใช้เกณฑ์สุนทรียะของบทความนี้ ถือได้ว่าเป็นการเขียนถึงวิชาการ โดยใช้ลีลาเหน็บแนมแถมประชดประชัน (satirical) แฝงด้วยอารมณ์ขันแบบ tongue in cheek การเขียนติดตามง่าย ผู้อ่านสามารถคำนวณตามที่เกษียร เตชะพีระ ได้เสนอไว้ กล่าวโดยสรุป คือ เกษียร สามารถตกผลึกความคิด (crystallize) ของเขาไว้ในบทความนี้ได้อย่างชัดเจน และกะทัดรัดและยังคงความเป็นศิลปะในการถ่ายทอดสาร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การบูรณาการการวิพากษ์ทั้ง 4 ขั้นตอนเข้าด้วยกัน : การพรรณนา

การวิเคราะห์เชิงปริบท-วัฒนธรรม การเลือกมุมมองที่จะวิพากษ์และการประเมิน

“คณิตศาสตร์ปากมุล”

โดย เกษียร เตชะพีระ

บทความนี้สร้างความน่าเชื่อถือและการโหม่งน้ำใจได้ในระดับหนึ่งเมื่อมองเห็นชื่อผู้เขียน เกษียรเป็นอาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พื้นฐานเป็นคนเรียนเก่ง โดยได้รับเกียรตินิยมอันดับหนึ่งในสาขาการต่างประเทศของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และต่อมาได้ไปศึกษาต่อจนจบปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยคอร์เนล สหรัฐอเมริกา แต่สิ่งที่ทำให้เกษียรเป็นคอลัมนิสต์ชื่อดังคือบทความกว่า 10,000 ชิ้น ในหนังสือและนิตยสารต่างๆ

เกษียรได้เข้าร่วมในการปฏิวัติ 14 ตุลาคม 2516 และกระบวนกรต่อสู้ของประชาชน ในช่วงต่อมาทำให้เขากลายเป็นนักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยและหลังจากเหตุการณ์สังหารหมู่ของทหารใน พ.ศ.2519 เกษียรได้เข้าร่วมกับกองโจรคอมมิวนิสต์ในกัมพูชาและเข้าป่าในภาคอีสานของไทย จนปี 2524 เมื่อกระบวนกรกองโจรล่มสลายและเกษียรได้เข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี ฉะนั้นบทความ“คณิตศาสตร์ปากมุล” จึงเป็นบทความที่สะท้อนถึงประสบการณ์ของเกษียรที่ได้ยินอยู่ข้างประชาชนทุกมาตลอด คำถามจึงมีว่าเกษียรได้พิจารณาผู้อ่านเป้าหมาย ปริบท และพลังของฝ่ายตรงข้ามอย่างไร

ผู้อ่านเป้าหมายน่าจะเป็นคนที่สนใจข่าวสารบ้านเมืองทั่วไป หนังสือพิมพ์มติชนเป็นหนังสือพิมพ์ประเภท hard news ฉะนั้นคนอ่านจะเป็นคนชั้นกลางเป็นส่วนใหญ่ นักการเมืองระดับชาติ ระดับท้องถิ่น ข้าราชการและหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ นักวิชาการ นิสิตนักศึกษาประชาชนทั่วไป และผู้นำชุมชน ฉะนั้นบทความนี้จึงน่าจะเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้โดยตรง

ในปริบทที่เกษียรเขียนบทความนี้ การขัดแย้งอย่างรุนแรงกำลังดำเนินอยู่ระหว่างชาวบ้านเขื่อนปากมุลและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ความขัดแย้งนี้ได้เริ่มมีมาตั้งแต่สองทศวรรษก่อนหน้าแล้วและมาปะทุขึ้นเมื่อชาวบ้านเกิดการปะทะกันกับเจ้าหน้าที่ของ กฟผ.ที่เขื่อนปากมุล และบางส่วนก็ได้เดินทางมาเรียกร้องสิทธิโดยชุมนุมกันที่ทำเนียบรัฐบาล

ถ้ามองในแง่วัฒนธรรมความเป็นอยู่ กฟผ.อาจจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบเพราะโดนวิจารณ์ว่าทำลายวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชาวบ้านโดยทำลายอาชีพประมงของพวกเขา การสร้าง

บันไดปลาโจนกลับกลายเป็นปลาไม่โจน เกิดการสูญเสียชีวิตปลาทูหลายสิบชนิด แต่จากการศึกษาปริบททำให้เราทราบว่า การไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้ชดเชยเงินให้แก่ชาวบ้านไปส่วนหนึ่งแล้ว และผู้ที่มาชุมนุมเรียกร้องอาจจะมีผู้อื่นแฝงมาด้วยเจตนาไม่บริสุทธิ์ด้วยก็ได้ซึ่งในกรณีเช่นนี้อาจจะทำให้ดูว่าบทความของเกษียรมือคืออยู่ข้าง

เกษียรเขียนบทความของเขาด้วยการอ้างแหล่งที่มาคือจากหนังสือพิมพ์เดอะเนชั่นซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีคุณภาพฉบับหนึ่ง นอกจากนั้นมีการอ้างอิงไปถึงรายงานธนาคารโลกปี 2539 ที่กล่าวว่า เชื้อนปากมูลควรจะมีผลิตรกระแสไฟฟ้าให้ได้ปีละ 28 ล้านดอลลาร์ (ซึ่งจะคุ้มทุน 233 ล้านดอลลาร์ใน 8 ปี) และเกษียรยังได้อ้างรายงานการศึกษาวิจัยของทีดีอาร์ไอว่า เขาเข้าจริงเชื้อนปากมูลผลิตรกระแสไฟฟ้าได้ปีละ 7 ล้านดอลลาร์เท่านั้น แหล่งข้อมูลที่เกษียรยกมาอ้างเปรียบเทียบล้วนเป็นแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือทั้งสิ้น สล้าที่ใช้เป็นสล้าที่ประชดประชันแฝงความขบขันแต่เป็นจริงเป็นจังในน้ำเสียงด้วยตัวเลขสถิติข้อมูลที่นำมาแสดง ลำนวน เช่น อะฮ้า ก็จะได้ไฮโย แต่อโนจจา และจู้ๆ พ่อแม่พี่น้องไม่ว่าใครซี้โก้ซัดๆ แทะๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นสล้าเหน็บแนมแฝงไว้ด้วยอารมณ์ขันที่เรียกว่า tongue in cheek style การคำนวณของเกษียรอย่างง่าย ๆ คือไม่ได้คิดดอกเบี้ยในการคำนวณเลย ทำให้หลักฐานสนับสนุนของผู้เขียนค่อนข้างชัดเจนว่าเราเสียประโยชน์จากเชื้อนปากมูลแค่ไหนในฐานะประชาชนในการเพิ่มหนี้ต่อหัวโดยไม่ต้องพูดถึงชาวบ้านที่หมดที่ทางทำมาหากินไปเลย ถ้าทุกอย่างเป็นจริงตามที่บทความเสนอไว้

โครงสร้างของบทความนี้ใช้เป็นแบบเสนอปัญหา-ทางแก้สมมตกับเหตุ-ผล นั่นคือบรรยายให้เห็นว่าสภาพปัญหาเป็นอย่างไรและไม่ปล่อยให้ผู้อ่านสิ้นหวัง แต่ได้เสนอทางแก้ไว้อย่างเป็นรูปธรรม ทางแก้ที่สามารถปฏิบัติได้ นี่คือสาเหตุที่ทำให้บทความนี้แม้จะมีสล้าที่เหน็บแนมถึงประชดประชันแต่ก็เป็นบทความที่สร้างสรรค์คือนำเสนอทางออกให้

จากการประเมิน "คณิตศาสตร์ปากมูล" เราสรุปได้ว่า ถ้าพิจารณาถึงผล (effects) อันเกิดจากบทความชิ้นนี้ เราคงไม่อาจนำมากล่าวอ้างได้ว่า บทความชิ้นนี้นำไปสู่การกำหนดนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับเชื้อนปากมูลเกี่ยวกับชาวบ้านหรือเกี่ยวกับการไฟฟ้าฝ่ายผลิต (ไม่เหมือนกับนิยายเรื่อง Uncle Tom's Cabin ซึ่งเชื่อกันว่าก่อให้เกิดสงครามกลางเมืองสหรัฐในยุคประธานาธิบดีลินคอล์น) แต่บทความของเขาเป็นเหมือนการสรุปแนวคิดสำคัญๆ ของผู้นำชุมชนต่อกรณีเชื้อนปากมูล เกษียรเป็นเสมือนตัวแทนของกระแสที่คอยยับยั้งการตัดสินใจของรัฐบาลให้ดำเนินไปอย่างเป็นที่กลางที่สุด

ในแง่ของเกณฑ์ทางด้านความจริง ซึ่งมี 2 อย่างคือ ความจริงทางด้านตัวเลขและความจริงด้านจริยธรรม เราเห็นว่าตัวเลขข้อมูลสถิติพอจะเป็นที่ยอมรับได้ในระดับหนึ่ง ตัวเลขสถิติแสดงว่า เชื้อนปากมูลดำเนินการผลิตรกระแสไฟฟ้า ซึ่งมีต้นทุนที่แสดงว่าการดำเนินงานขาดทุนตลอดมา อย่างไรก็ตามสิ่งหนึ่งที่บทความของเกษียร แสดงให้เห็นคือ สิ่งที่เราเรียกว่าความจริงทางสังคม ความจริงทางสังคมหรือสังคมศาสตร์ก็คือ ชาวบ้านเชื้อนปากมูลโดนแย่งที่ทำกิน เขา

ถูกปรับวิธีทำมาหากินจากชาวประมงเป็นชาวไร่จากพื้นที่ทำกินทางทางการจัดไว้ให้ ซึ่งเป็นสิ่งที่เขาไม่ถนัด แต่ความจริงทางสังคมจากมุมมองของทางการคือ รัฐบาลและ กฟผ. ได้จ่ายเงินชดเชยให้แก่ชาวบ้านบางครอบครัวไปแล้ว เกษียรไม่ได้เอ่ยถึงประเด็นนี้ แต่การที่เขาเสนอทางเลือกให้แก่รัฐบาล 2 ทางในบทความของเขาก็เท่ากับเขายอมรับว่า ความจริงทางสังคมนั้นโต้แย้ง (arguable) และควรที่จะหาคนกลางมาตัดสิน โดยนัยยะนี้ บทความของเขาจึงมีคุณค่า เพราะมิใช่การเขียนจนสุดโต่งจนเกินไปหรือเขียนจากมุมมองเดียว

การประเมินโดยใช้จริยธรรมมักจะคาบเกี่ยวกับการประเมินทางด้านความจริง คำถามมีว่า นักวาทะหรือผู้เขียนบทความใส่อารมณ์มากเกินไปในบทความหรือไม่ ผู้เขียนได้เปิดโอกาสให้มี “ตลาดแห่งความคิด” อย่างหลากหลายหรือไม่ ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่า เกษียรได้เลือกตัวเลขที่จะสนับสนุนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านเชื่อมปากมูลในการที่จะหยุดผลิตกระแสไฟฟ้าและเปิดประตูน้ำเพื่อให้ปลาวางไข่ แต่เขาพยายามที่จะลดอคติของบทความด้วยการเสนอให้คณะกรรมการจากหน่วยงานต่างๆ เข้าไปจัดการกรณีพิพาทเชื่อมปากมูล ฉะนั้น กล่าวได้ว่าบทความนี้มีความเป็นกลางพอสมควรในแง่การวินิจฉัยกรณีพิพาทเชื่อมปากมูล

ในแง่การประเมินโดยใช้เกณฑ์สุนทรียะของบทความนี้ ถือได้ว่าเป็นการเขียนถึงวิชาการโดยใช้ลีลาเหน็บแนมประชดประชัน (satirical) และแฝงด้วยอารมณ์ขันแบบ tongue in cheek การเขียนติดตามง่าย ผู้อ่านสามารถคำนวณตามที่เกษียร เตชะพีระ ได้เสนอไว้ กล่าวโดยสรุปคือ เกษียร สามารถตกผลึกความคิด (crystallize) ของเขาไว้ในบทความนี้ได้อย่างชัดเจน และกะทัดรัดและยังคงความเป็นศิลปะในการถ่ายทอดสาร

สรุปภาพรวม

ในบทนี้เราได้เห็นขั้นตอนของกระบวนการวิจารณ์วิพากษ์วาทะ ประกอบด้วยขั้นตอนที่ 1 การพรรณนาวาทกรรมนั้น ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ปริบทและวัฒนธรรมของวาทกรรมนั้นๆ ขั้นตอนที่ 3 ได้แก่การเลือกมุมมองหรือวิธีการที่จะวิพากษ์วาทกรรมนั้นๆ และขั้นตอนที่ 4 ได้แก่การประเมินผลวาทกรรมนั้นๆ

เมื่อประยุกต์กระบวนการวาทวิพากษ์ตะวันตกเข้ากับบริบทไทย งานวิจัยชิ้นนี้ได้เริ่มตั้งแต่ปี 1925 (พ.ศ.2468) อันเป็นปีที่บทความของเฮร์เบิร์ต วิเชลสันส์ ได้ปรากฏออกมาและเน้นย้ำว่า วาทวิพากษ์ต่างจากวรรณคดีวิพากษ์ตรงที่ฝ่ายแรกเห็นผลที่เกิดขึ้นแก่ผู้ฟังซึ่งอยู่ ณ ภาละและเทศะนั้น (immediate audience of that time and place) ในขณะที่ฝ่ายหลังเห็นความเป็นอมตะของงาน กระบวนการวาทวิพากษ์ตะวันตกได้เข้ามาในวงการศึกษาของไทย แต่มิได้แพร่หลายมากนักเพราะวิชานี้เป็นแนวใหม่ ยังคงมีการเรียนการสอนการวิจัยกันอยู่ในวงแคบ ในวงวิชาการตะวันตก กระแสของวาทวิพากษ์นี้อาจสรุปได้ตามแนวคิดของศาสตราจารย์ มัลคอล์ม ซิลลาร์ (Sillars, 1991) ดังนี้

1. กลุ่มสามัญสำนึก (common sense group) ในกลุ่มนี้ซิลลาร์จะรวมวาทวิพากษ์แบบนีโออริสโตเติลเลียน วาทวิพากษ์แบบดูความถูกต้อง (accuracy criticism) ซึ่งคล้ายคลึงกับวาทวิพากษ์แบบประเมินความจริง (truth criterion) ผนวกกับวาทวิพากษ์แบบประเมินจริยธรรม (ethics criterion) ของแคมป์เบลล์และเบิร์กโฮลเตอร์ วาทวิพากษ์แบบดูความถูกต้องนี้พิจารณาความถูกต้องของข้อมูลแบบนักหนังสือพิมพ์และนักประวัติศาสตร์ และท้ายที่สุดวาทวิพากษ์แบบดูความเป็นสุนทรีย์ (artistic criterion of criticism) ของแคมป์เบลล์และเบิร์กโฮลเตอร์ สาเหตุที่ซิลลาร์เรียกวาทวิพากษ์กลุ่มนี้ว่า สามัญสำนึก เพราะเขามีทรรศนะว่า วาทวิพากษ์ในกลุ่มนี้มองความเป็นจริงตามที่ปรากฏแก่ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ตามที่สามัญสำนึกรับรู้ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ได้มาจากปรัชญาแบบประจักษ์นิยมและปฏิฐานนิยม (empiricism and positivism) และมองการวิพากษ์ว่าเป็นวิธีการอันสมเหตุสมผลที่จะประเมินสารที่คล้อยตามหรือขัดแย้งความจริงของโลกแห่งการรับรู้ (Sillars, p.VIII) วาทวิพากษ์แนวนี้เป็นที่แพร่หลายในสหรัฐอเมริกาในยุคทศวรรษ 1960 และยังแพร่หลายในปัจจุบันและได้เข้ามาในวงวิชาการไทยพร้อมการตำราวาทะสำคัญของไทยและการวิเคราะห์ (2526) และ หลักและปรัชญาของวาทวิทยา (2539) ของอรวรรณ ปิลาณโณวาท

2. กลุ่มตีคอนสตรัคชัน วาทวิพากษ์กลุ่มนี้เกิดในยุคทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ซิลลาร์เรียกกลุ่มนี้ว่าตีคอนสตรัคชัน เพราะการวิพากษ์ของพวกเขา “รื้อ” หรือ “แยกแยะ” ความหมายที่แฝงเร้นอยู่ในวาทกรรม นักวิพากษ์ตามแนวนี้จะไม่มองว่าสาร (messages) หรือตัวบท (texts) สะท้อนสถานะตามธรรมชาติอย่างไร นักวิพากษ์ตามแนวนี้จะมองว่า การวิพากษ์คือ การตีความหมายที่แฝงอยู่ในสัญลักษณ์ที่ใช้ และจะตีความอย่างไรขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ กลุ่มตีคอนสตรัคชันจะถือว่าผู้ประพันธ์หรือเจ้าของวาทกรรมนั้นไม่สำคัญเท่าผู้รับสารและนักวิพากษ์ วาทวิพากษ์ในกลุ่มนี้จะรวมการวิพากษ์เชิงเรื่องเล่าหรือการเล่าเรื่อง (narrative criticism) วาทวิพากษ์เชิงคุณค่า (value criticism) วาทวิพากษ์เชิงจินตสภาวะ (fantasy theme criticism) และวาทวิพากษ์เชิงอุดมการณ์ (ideological criticism) ในบริบทไทยวาทวิพากษ์เหล่านี้ยังไม่ได้พิมพ์แพร่หลายในรูปของตำรา แต่นิสิตภาควิชาสื่อสารมวลชนและภาควิชาวาทวิทยาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ทำเป็นวิทยานิพนธ์ในระดับบัณฑิตศึกษาออกมาหลายเล่ม และได้มีการเรียนการสอนวาทวิพากษ์เหล่านี้ในการศึกษาชั้นมหาบัณฑิตและดุขฎิบัณฑิตในคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในมหาวิทยาลัยเอกชนบางแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยกรุงเทพ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต เป็นต้น

ในบริบทไทย การศึกษาวาทวิพากษ์แนวตีคอนสตรัคชันยังจำกัดอยู่ในวงแคบ อย่างไรก็ตามงานวิจัยชิ้นนี้จะอธิบายแนวคิดแบบตีคอนสตรัคชันที่เด่น ๆ และยกตัวอย่างที่มาจากบริบทไทยเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้าวิจัยในรายละเอียดต่อไป สรุปคือวาทวิพากษ์ที่จะยกมาในงานวิจัยชิ้นนี้ ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา มี 3 แนวคือ วาทวิพากษ์

เชิงเรื่องเล่า วาทวิพากษ์เชิงจินตสสาระ และวาทวิพากษ์แนวคิดคอนสตรัคชันหรือโพสต์โมเดิร์น
ซึ่งจะเป็นเนื้อหาของบทที่ 4 ต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

การเลือกมุมมองที่จะวิพากษ์วาทกรรมในทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา

ในบทก่อน : ผลการวิจัยสรุปว่า การศึกษาวาทวิพากษ์แนวคิดคอนสตรัคชันยังจำกัดอยู่ในวงแคบ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชิ้นนี้จะอธิบายแนวคิดแบบตีคอนสตรัคชันที่เด่นๆ และยกตัวอย่างที่มาจากปรินทไทย วาทวิพากษ์ที่จะยกมาในงานวิจัยชิ้นนี้ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมามี 3 แนวคือ วาทวิพากษ์เชิงเรื่องเล่า วาทวิพากษ์เชิงจินตสภาวะ และวาทวิพากษ์แนวคิดคอนสตรัคชันหรือโพสท์โมเดิร์น

การวิพากษ์เชิงเรื่องเล่า (Narrative Criticism)

นักวาทวิพากษ์ เช่น Sillars (1991) Hart (1998) มีแนวคิดคล้ายคลึงกันเกี่ยวกับเรื่องเล่าโดยมองว่า

1. มนุษย์เราสร้างหรือเข้าใจโลกที่ตนอยู่โดยเรื่องราวที่เขาเล่าเกี่ยวกับโลกใบนี้ (Humans make sense of their world by the stories they tell about it) ขณะที่เรื่องเล่าเหล่านี้สร้างความเข้าใจในสภาพแวดล้อม มันยังสามารถเป็นแรงเสริมคุณลักษณะที่น่าชื่นชมของวัฒนธรรม “เรื่องเล่าบอกท่านว่าสิ่งใดสำคัญในวัฒนธรรม”

มนุษย์ทำความเข้าใจโลกของพวกเขาโดยเรื่องราวที่เขาบอกเล่าเกี่ยวกับพวกเขา ประสบการณ์เขา และคนอื่นๆ กับคนที่เขาสัมพันธ์ด้วย

2. เรื่องเล่าเป็นสิ่งที่เด่นมีชีวิตเหมาะแก่วาทกรรมที่มีการตีความ (Narrative is a pervasive and vital form of interpretive discourse) เดิมเรื่องเล่าถูกจัดว่าเป็นหนึ่งในสี่ของวาทกรรมนอกเหนือจาก exposition description และ argument ในวัฒนธรรมตะวันตก แต่สำหรับนักวิชาการที่แยกแยะ (deconstruct) เรื่องที่มนุษย์บอกเล่า การเล่าเรื่องเป็นมากกว่าหนึ่งในสี่ของวาทกรรม Roland Barthes บอกว่าเรื่องเล่าเป็นอันดับหนึ่งและอยู่แถวหน้าในบรรดาคำประพันธ์ (genre) นี้ด้วย (Kaplan, 1986)

Walter Fisher (1987) ศึกษาเรื่องเล่าอย่างละเอียดละเอียดที่สุด เขามองว่าเรื่องเล่าเป็นกระบวนทัศน์ (paradigm) นั่นคือเป็นวิธีการที่จะใช้อธิบายวาทกรรมใดๆ ก็ได้ และเขาได้แบ่งการศึกษาเรื่องเล่าออกเป็น 3 วิธีคือ narrative probability คือดูว่าเรื่องเล่านั้นมีความเป็นไปได้หรือไม่ สมบูรณ์ในตัวหรือไม่ เกาะเกี่ยวกันอย่างมีเอกภาพหรือไม่ (completeness and coherence) อีกวิธีหนึ่งคือ narrative fidelity คือดูว่าเรื่องเล่าสมเหตุสมผลหรือไม่ มีความ

เป็นจริงแบบที่สามัญสำนึกยอมรับได้หรือไม่ จริยธรรมยอมรับได้หรือไม่ เรื่องเล่าไม่จำเป็นต้องมีความจริงเชิงประจักษ์ (empirical facts) แต่ต้องมีเหตุผล

3. เรื่องเล่าเป็นกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ซึ่งสร้างความจริงในสังคมขึ้นมา

(stories are symbolic actions that create social reality)

เรื่องเล่าเป็นสัญลักษณ์การกระทำที่สร้างความเป็นจริงในสังคม นักวิพากษ์ต้องตระหนักว่าเรื่องเล่ามาจากปัจเจกบุคคล และปัจเจกเหล่านี้ที่นำเอาวัฒนธรรมเข้ามาในเรื่องเล่า เป็นสิ่งที่ปัจเจกแต่ละคนมีประสบการณ์ในวัฒนธรรมนั้นๆ

เรื่องเล่าไม่เพียงแต่สะท้อนวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวแทนนิยายบางเรื่องที่ตั้งอยู่ในสายเลือดของเผ่าพันธุ์ มันเป็นเครื่องมือสำหรับนักวิพากษ์ในการเรียนรู้วัฒนธรรมจากคนที่อาศัยอยู่ เรื่องเล่าเป็นแหล่งหนึ่งที่สามารถสื่อสารวัฒนธรรม

Sonja Foss (1989) อธิบายว่า รูปแบบในการนำเสนอเรื่องเล่านั้นไม่ได้ถูกจำกัดเฉพาะสื่อที่เราคุ้นเคย เช่น เรื่องสั้น วรรณกรรม หรือภาพยนตร์เท่านั้น แต่อาจจะปรากฏอยู่ในรูปของบทสนทนาระหว่างเพื่อน การ์ตูน ภาพวาด บทเพลง ระเบิดน้ำร้อน จดหมายเหตุพิงศาวดาร เป็นต้น

เนื่องจากการศึกษาการเล่าเรื่องมีหลายวิธีและหลากหลายมุมมองแตกต่างกันไป จึงไม่มีการกำหนดรูปแบบที่แน่นอนถึงวิธีการวิพากษ์การเล่าเรื่อง ในบทนี้จะใช้วิธีที่มีนักทฤษฎีหลายท่านได้แนะนำไว้ ทั้งนี้ การวิพากษ์นั้น ผู้วิพากษ์ย่อมมีอิสระที่จะเลือกศึกษาขึ้นอยู่กับเป้าหมายและความสนใจของผู้วิพากษ์เอง ตลอดจนถึงอยู่กับคุณลักษณะของวาทศิลป์ที่นำมาศึกษา ตัวอย่างที่จะนำเสนอต่อไปได้ใช้การเล่าเรื่องในสองมิติสำคัญ คือ มิติของเนื้อหา คือ สิ่งที่ถูกเล่าออกมาเป็นการตอบคำถามว่า "อะไร" (What) และมิติของวิธีการเล่าเรื่อง คือวิธีการถ่ายทอดเรื่องราว เป็นการตอบคำถามว่า "อย่างไร" (How) (Foss, 1989)

วิธีการ

การวิพากษ์การเล่าเรื่องมี 3 ขั้นตอน ประกอบด้วย การวิเคราะห์องค์ประกอบของการเล่าเรื่อง (Analysis of substance of the narrative) การวิเคราะห์รูปแบบของการเล่าเรื่อง (Analysis of the form of the narrative) และการประเมิน (Evaluation of the narrative) ทั้ง 3 ขั้นตอนได้รับการออกแบบมา เพื่อช่วยการวิพากษ์ให้สามารถค้นพบวิธีการตีความและวิธีการตอบสนองต่อเรื่องเล่านั้น รวมถึงการค้นหาวาเรื่องเล่านี้มีวิธีการอย่างไร ทำหน้าที่ในการสนับสนุนมุมมองที่นำเสนอได้อย่างไร ทำหน้าที่ในการสนับสนุนมุมมองที่นำเสนอด้วยภาพ

หรือการระบารำฟอนอาจใช้วิธีการเดียวกันนี้ได้ แม้ว่าเนื้อหาที่น่าเสนอจะไม่ชัดเจน ซึ่งต้องอาศัยวิธีการวิพากษ์ที่ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับลักษณะของสื่อที่ใช้

1. การวิเคราะห์สาระเนื้อหาของเรื่องเล่า

(Analysis of Substance of the Narrative)

คำถามที่นักวิพากษ์สามารถนำไปใช้ในการบรรยายและวิเคราะห์มุมมองขององค์ประกอบของเรื่องเล่ามีดังนี้

1.1 เหตุการณ์ (Events)

อะไรคือเหตุการณ์หลักและเหตุการณ์รองในเรื่องเล่า เหตุการณ์ คือ การกระทำ สิ่งที่เกิดขึ้นหรือการเปลี่ยนแปลงสภาพ ซึ่งเหตุการณ์บางอย่างจะมีความสำคัญมากกว่าเหตุการณ์อื่น เหตุการณ์หลักเรียกว่า “แก่นของเรื่อง” (Kernels) ซึ่งจะเป็นจุดเหตุการณ์ที่เป็นจุดในการวิพากษ์ที่จะต้องมีการวิเคราะห์แยกแยะเรื่องราวและความหมาย ส่วนเหตุการณ์รองเรียกว่า “เรื่องแวดล้อม” หรือ “เรื่องรอง” (Satellite) ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องมาจากเหตุการณ์หลัก โดยจะทำให้เหตุการณ์หลักมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เรื่องแวดล้อมนี้ไม่จำเป็นต้องปรากฏอยู่ใกล้เคียงกับเหตุการณ์ที่เป็นแก่นของเรื่อง อาจปรากฏอยู่ในส่วนไหนของเรื่องเล่าก็ได้ และยังสามารถลบทิ้งไปได้เพราะไม่มีความสำคัญต่อเรื่องเล่ามากนัก แต่หากเราตัดทิ้งแก่นของเรื่องก็จะมีผลกระทบต่อรูปแบบของเรื่องเล่า (Form of the Narrative) และรูปแบบก็จะส่งผลกระทบต่อผู้อ่าน เช่น เพลง Taxi ของ Harry Chapin ที่มีเนื้อหา “คนขับรถแท็กซี่ขับผ่านเก่าของเขา” เป็นแก่นของเรื่อง ส่วน “เธอให้ค่ารถเขา 20 เหรียญทั้งที่จริง ๆ แล้วค่าแท็กซี่เพียง 2.5 เหรียญ เป็นข้อความรอง

1.2 ตัวละคร (Characters)

ใคร คือผู้ที่มีบุคลิกหลักของเรื่องเล่า บุคลิกอาจเป็นคน รูปปั้น หรือสิ่งมีชีวิตที่คิดและสื่อสารในเรื่องเล่า ปกติมันจะเป็นมนุษย์แต่ก็อาจเป็นอมมนุษย์ หรือเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่มีชีวิตก็ได้ ถ้ามีการอธิบายให้เห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่คิดและพูดได้ ก็สามารถเป็นตัวละครได้ในเรื่องเล่า เช่น Mr. Ed เป็นม้าพูดได้ หรือสหภาพโซเวียตถูกนำเสนอในฐานะของจักรวรรดิที่คิดและพูดได้ ในการวิพากษ์เราจะวิเคราะห์ลักษณะของตัวละครที่ปรากฏมีลักษณะกายภาพและจิตใจเป็นอย่างไร มีความขัดแย้งในบุคลิกลักษณะหรือมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่

1.3 ฉาก (Setting)

ในเรื่องเล่านี้มีการพรรณนาฉากว่าเป็นอย่างไร ฉาก คือสถานที่ที่ตัวละครในเรื่องเล่าคิดและแสดงการกระทำ ฉากนั้นได้ทำให้เกิดอารมณ์อย่างไรในเรื่องเล่า เช่น ฉากของอาคารที่ถูกปล้นหรือไหม้จะให้อารมณ์ของความรุนแรงและความน่ากลัว ขณะที่ฉากที่เงียบหรือพื้นที่แห่งแสงจะให้อารมณ์โดยเดี่ยว ฉากต่าง ๆ เหล่านี้มีความสัมพันธ์กับเนื้อหา และตัวละครอย่างไร ฉากสอดคล้องหรือขัดแย้งกับการกระทำหรือขัดแย้งกับตัวละคร

1.4 ความสัมพันธ์เชิงเวลา (Temporal Relations)

ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ในเรื่องเป็นอย่างไร เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ หรือเกิดช่วงระยะเวลายาวนาน เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกันกับช่วงประวัติศาสตร์ช่วงใดช่วงหนึ่ง หรือเกิดภายหลังจากเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่สำคัญ เหตุการณ์นั้นถูกกระตุ้นให้เกิดขึ้นหรือเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกัน

1.5 ความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Causal Relations)

ความสัมพันธ์ในลักษณะของความเป็นเหตุเป็นผลที่ปรากฏในการเล่าเรื่องนั้นคืออะไร แม้ว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวจะไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการบูรณาการของเรื่องเล่าทั้งหมด แต่ก็จะแสดงให้เห็นได้โดยทั่วไป เรื่องเล่าเรื่องหนึ่งอาจจะชี้ให้เห็นว่าที่มาของตัวละครหรือการกระทำนั้น ๆ มาจากหลายสาเหตุประกอบกัน

1.6 แก่นของเรื่อง (Theme)

อะไรคือแก่นเรื่องหลัก ทั้งนี้แก่นของเรื่อง คือ ความคิดกว้าง ๆ ที่เสนอขึ้นโดยผู้เล่าเป็นสิ่งที่เรื่องนั้นให้ความหมายหรือเรื่องที่เล่านั้นเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับอะไร

1.7 ผู้เล่าเรื่อง (Narrator)

เสียงที่ได้ยินในการเล่าเรื่องเป็นอย่างไร โดยพิจารณาจากเสียงที่ปรากฏอย่างชัดเจน ใครคือผู้เล่าเรื่องรายนั้นกับผู้ชมและเป็นลักษณะของการเล่าโดยตรงหรือไม่

1.8 ผู้ฟัง (Audience)

ใครคือผู้ฟังซึ่งผู้เล่าเรื่องต้องการเล่าเรื่องให้ฟัง ทั้งนี้ผู้ฟังอาจเป็นเพียงคนเดียว กลุ่มคนหรือสาธารณชน

2. การวิเคราะห์รูปแบบของการเล่าเรื่อง

(Analysis of the the Form of the Narrative)

เป็นการตั้งคำถามโดยใช้องค์ประกอบเดียวกับการวิเคราะห์องค์ประกอบเรื่อง กล่าวคือ

2.1 เหตุการณ์ (Event)

โดยจะมุ่งวิเคราะห์ว่าเหตุการณ์หลักและเหตุการณ์รองถูกนำเสนออย่างไร ด้วยวิธีใด การเล่าเรื่องให้ลักษณะพิเศษอะไรหรือไม่ เหตุการณ์หลักถูกพัฒนาขึ้นอย่างสมบูรณ์โดยเหตุการณ์รองมากน้อยเพียงใด ตลอดจนเหตุการณ์รองมีผลต่อเหตุการณ์หลักอย่างไรบ้าง

2.2 ตัวละคร (Character)

จะพิจารณาว่าบุคลิกตัวละครเป็นแบบใด เป็นแบบด้านเดียว คือดีหรือเลวเพียงอย่างเดียว (Flat) หรือเป็นแบบรอบด้าน (Round) บทสนทนาของตัวละครถูกถ่ายทอดออกมาอย่างไร เช่น มีการถ่ายทอดโดยตรง (Direct) หรือโดยอ้อม (Indirect)

2.3 ฉาก (Setting)

โดยการพิจารณาว่าฉากของเรื่องเล่าถูกสร้างขึ้นเป็นการเฉพาะอย่างไร ใช้แบบของการอุปมาอุปมัยอย่างไรในการบรรยายฉาก ฉากมาจากมุมมองของผู้เล่าหรือไม่ มีการพัฒนาขึ้นอย่างดีหรือไม่ รวมทั้งฉากมีความสม่่าเสมอหรือไม่ มีการบรรยายฉากในทุกฉากหรือไม่ เป็นต้น

2.4 ความสัมพันธ์เชิงเวลา (Temporal Relations)

ในส่วนนี้จะเป็นการวิเคราะห์ลำดับของระยะเวลา ซึ่งสัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในโลก โดยพิจารณาว่าผู้เล่ามีการกระทำอย่างไรกับเหตุการณ์ในเรื่อง อะไรคือความสัมพันธ์ระหว่างลำดับเวลาตามธรรมชาติกับลำดับเวลาที่ผู้เล่านำเสนอ ตลอดจนพิจารณาว่าผู้เล่าใช้ความเร็ว (Speed) ในการเล่าเรื่องอย่างไร ทั้งนี้ความเร็วหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาที่เรื่องดำเนินไปกับระยะเวลาที่ปรากฏในถ้อยคำ

2.5 ความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Causal Relations)

จะต้องพิจารณาว่าผู้เล่ามีวิธีการสร้างความสัมพันธ์ของเหตุผลอย่างไร การเชื่อมโยงเหตุผลมีความชัดเจนมากน้อยเพียงใด เหตุเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ หรือเกิด

จากความบังเอิญหรือเป็นแรงผลักดันจากธรรมชาติ นอกจากนี้มีการพรรณนาถึงเหตุผลมากน้อยเพียงใด

2.6 แก่นของเรื่อง (Theme)

แก่นเรื่องหลักมีการแสดงออกอย่างไร แสดงออกโดยผ่านตัวละคร เหตุการณ์ หรือผู้เล่า รวมถึงแก่นเรื่องมีความโดดเด่นอย่างไร แก่นเรื่องมีอยู่ในทุกตอนของเรื่องหรือมีเฉพาะตอนหลักเท่านั้น

2.7 ผู้เล่าเรื่อง (Narrator)

พิจารณาว่าอะไรคือมุมมองที่พัฒนาขึ้นในการเล่าเรื่อง ผู้เล่าเรื่องเป็นใคร ประเภทใด ระยะของความห่างไกลระหว่างผู้เล่ากับเหตุการณ์เป็นอย่างไร ตลอดจนผู้เล่ามีความน่าเชื่อถือหรือไม่ อย่างไร

2.8 ผู้ฟัง (Audience)

ในองค์ประกอบนี้จะพิจารณาว่า อะไรคือสัญลักษณ์ของผู้ฟังในการเล่าเรื่องนั้น และมีอะไรบ้างที่แสดงให้เห็นหรือบ่งบอกถึงทัศนคติ ความรู้และสถานการณ์ของผู้ฟัง

3. การประเมิน

(Evaluation of the Narrative)

การวิเคราะห์ใน 2 ขั้นตอนแรกไม่เพียงพอที่จะสรุปการวิเคราะห์การเล่าเรื่อง จำเป็นต้องมีการประเมินคุณค่าจึงจะถือว่าสมบูรณ์ ปกติการวิเคราะห์จะขึ้นอยู่กับสิ่งที่ผู้วิเคราะห์มีความสนใจ เช่นเดียวกันการประเมินคุณค่าก็ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ผู้ประเมินมีความสนใจ อย่างไรก็ตาม มีการกำหนดเกณฑ์การประเมินไว้สำหรับองค์ประกอบและรูปแบบของการเล่าเรื่อง ดังนี้

3.1 เกณฑ์ประเมินสาระเนื้อหา (Criteria for the Assessing of Narrative Substance)

3.1.1 ใช้เกณฑ์การประเมินว่า เนื้อหาของเรื่องส่งเสริมค่านิยมที่นักวิพากษ์เห็นว่าดีหรือไม่ คุณค่ามีประโยชน์หรือไม่ อะไรคือมาตรฐานของคุณธรรมที่เรื่องนั้นต้องการเสนอแนะ (เน้นความถูกต้องของพฤติกรรมมนุษย์ และการดำเนินชีวิตของมนุษย์) เรื่องนั้น ๆ เป็นที่ยอมรับของผู้ฟังได้ง่ายมากน้อยเพียงใด

3.1.2 เรื่องเหล่านี้ต้องการส่งเสริมจริยธรรมจากมุมมองไหน มุมมองจากด้านการเมือง จากด้านธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ จากด้านการตอบสนองต่อสถานการณ์ มุมมองจากด้านกฎหมาย ฯลฯ

3.1.3 การเล่าเรื่องนั้นสามารถถูกพิสูจน์ว่าผิดได้หรือไม่

3.2 เกณฑ์การประเมินรูปแบบ (Criteria for the Assessing on Narrative Form)

เรื่องนั้นมีจุดที่ชัดเจนและสำคัญคือ ซึ่งเป็นการพิจารณาถึงความชัดเจนในการนำเสนอของเรื่องว่าชัดเจนมากน้อยเพียงใด เรื่องนั้นดำเนินไปอย่างเกาะเกี่ยวเป็นเอกภาพ (Coherent) โดยจะเป็นการพิจารณาถึงการผูกเรื่อง การรวมกันของเหตุการณ์ให้เป็นเรื่องทั้งหมด เรื่องนั้นนำเสนอด้วยความเชื่อสัตย์หรือไม่ (มุ่งเน้นถึงความจริงของเรื่องนั้นว่าเรื่องที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องจริง หรือเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในความเป็นไปของคน หรือเป็นเหตุการณ์จริงบนโลก)

ตัวอย่างของวาทวิพากษ์เชิงการเล่าเรื่องที่เข้ามาใช้ในการปริบทไทยคือ วิทยานิพนธ์ของ น.ส.พรพรม ทิพยมนตรี เรื่อง “วาทวิเคราะห์บทละครของหลวงวิจิตรวาทการกับการสร้างคำนิยม” (พ.ศ.2543) โดยผู้วิจัยได้ตั้งคำถามวิจัยว่า

1. ปัจจัยทางปริบทตัวใดที่มีผลต่อประดิษฐการ (invention) ในบทละครของหลวงวิจิตรวาทการ
2. บทละครที่ได้รับความนิยมสูงสุดของหลวงวิจิตรวาทการนั้นมีแนวคิดหลักและเน้นค่านิยมได้บ้าง
3. บทละครของหลวงวิจิตรวาทการ ประสบความสำเร็จในการสร้างคำนิยมให้กับความไทยสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างไร
4. บทละครของหลวงวิจิตรวาทการสื่อสารคำนิยมเหล่านี้ โดยอาศัยกลวิธีใด
5. เมื่อบทละครของหลวงวิจิตรวาทการถูกนำมาดัดแปลงเป็นละครแล้ว ผู้รับสารประทับใจกลวิธีแบบใดมากที่สุด

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยทางปริบทที่มีผลต่อประดิษฐการ (invention) ในบทละครของหลวงวิจิตรวาทการมากที่สุดคือ ปัจจัยทางการเมืองการปกครอง บทละครที่ได้รับความนิยมสูงสุดของหลวงวิจิตรวาทการมีแนวคิดหลักในการปลูกฝังค่านิยมรักชาติ บทละครประสบความสำเร็จในการสร้างคำนิยมด้วยการสร้างความสะเทือนใจก่อน แล้วจึงตามด้วยสาระที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อ หรือในบางเรื่องอาจใช้ความบันเทิงและเหตุผลเป็นตัวนำในการส่งสาร

โดยสื่อสารค่านิยมเหล่านี้ผ่าน ฉากหน้าผ่าน บทสนทนา เนื้อเรื่อง บุคลิกของตัวละครและบทเพลงเป็นส่วนใหญ่ ผู้รับสารที่ได้ชมละครจะประทับใจและจดจำเพลงที่ใช้ประกอบละครได้มากที่สุด

กล่าวโดยสรุปแล้ววาทวิพากษ์เชิงเล่าเรื่องตั้งคำถามได้หลากหลายโดยพิจารณาในด้านเนื้อหาและรูปแบบโดยมุ่งศึกษาสัญลักษณ์ค่านิยมและวัฒนธรรมในเรื่องนั้นๆ

วาทวิพากษ์เชิงจินตสสาร (Fantasy Theme Criticism)

ศาสตราจารย์บอร์แมน (Bormann, 1972) ได้รับการยกย่องว่าเป็นเจ้าของทฤษฎีวาทวิพากษ์เชิงจินตสสาร บอร์แมนได้ความคิดมาจากศาสตราจารย์โรเบิร์ต เบลส์ (Robert Bales) ผู้เป็นเจ้าของการวิเคราะห์กระบวนการปฏิสัมพันธ์ในกลุ่ม (Interaction Process Analysis) บอร์แมนต้องการให้สมาชิกกลุ่มแบ่งปันโลกทรรศน์หรือทรรศนะร่วมกัน เบลส์ได้ค้นพบกระบวนการที่ทำให้กลุ่มมีสีสัน (group fantasizing/group dramatizing) ในฐานะที่เป็นการสื่อสารในกลุ่มย่อย ลักษณะจะเป็นเช่นนี้

การสนทนาจะมีจังหวะจะโคนมากขึ้นเรื่อย ๆ ผู้คนในกลุ่มจะตื่นเต้นมากขึ้นทุกที พุดชัดจังหวะคนโน้นที่คนนี่ที่ หน้าแดงก่ำ หัวเราะร่วน ลืมตัวไปชั่วขณะบรรยากาศของการพบปะสังสรรค์ ซึ่งปกติเคยเงียบและค่อนข้างเกร็งก่อนที่จะมีการใส่สีสัน จะกลับกลายเป็นมีชีวิตชีวา มีเสียงอึกที่กึกโครมและจะแพร่กระจายไปทั้งกลุ่ม มีทั้งการสื่อสารแบบวิจนะและอวิจนะ ซึ่งหมายถึงทุกคนมีส่วนร่วมในละครฉากหนึ่งของกลุ่ม (Bormann, 1982)

บอร์แมนขยายความคิดของเบลส์ออกไปเป็นทฤษฎีคือ symbolic convergence และวิธีการคือ fantasy theme criticism ซึ่งสามารถใช้ได้ไม่เฉพาะแต่การสื่อสารในกลุ่มย่อย แต่สามารถใช้ได้กับการเคลื่อนไหวทางสังคม การรณรงค์ทางการเมือง การโฆษณาผลิตภัณฑ์ และวาทศิลป์ชนิดอื่นๆ

Symbolic convergence theory หรือทฤษฎีการลู่เข้าเชิงสัญลักษณ์มีหลักใหญ่ๆ

2 ข้อคือ

(1) การสื่อสารสร้างความจริง (reality) หมายความว่ารูปแบบสัญลักษณ์ไม่ใช้การเลียนแบบ แต่เป็นพาหะสำหรับความจริง เพราะภาษาเป็นสื่อ (agency) เพียงอย่างเดียวของความจริง (reality) สัญลักษณ์สร้างความจริงเพราะความสามารถของมันที่จะแนะนำรูปแบบและกฎเข้าไปจัดการประสบการณ์ทางด้าน

ประสาทสัมผัสที่ยุ่งเหยิง (disordered sensory experience) ได้ เพราะการ “ตั้งชื่อ” (name) ให้มัน

(2) สัญลักษณ์ไม่เพียงแต่สร้างความเป็นจริงแก่ปัจเจกบุคคลเท่านั้น หากแต่ความหมายของแต่ละปัจเจกบุคคลสามารถเข้าสู่หากันเพื่อสร้างความเป็นจริงสำหรับผู้มีส่วนร่วมในกลุ่มนั้น การเข้าสู่หากัน (convergence) หมายถึงการแบ่งปันความหมายร่วมกัน การเห็นพ้องต้องกันในความหมายที่เป็นอัตวิสัย (subjective meanings)

หน่วยพื้นฐานของทฤษฎีสัญลักษณ์เชิงลู่เข้าคือจินตสสาร ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงในความหมายธรรมดา (สิ่งที่เป็นจินตนาการและไม่มีพื้นฐานบนความจริง) แต่หมายถึง “การตีความเหตุการณ์อย่างสร้างสรรค์และใช้จินตนาการ” และจินตสสารก็เป็นวิธีการ เป็นคำ วลี หรือประโยคที่ใช้ตีความเหตุการณ์ในอดีต วาดภาพวิสัยทัศน์ในอนาคต หรือบรรยายเหตุการณ์ปัจจุบันซึ่งถูกดึงออกไปจากเวลาและสถานที่ซึ่งเป็นกิจกรรมจริงๆ ของกลุ่ม จินตสสารเล่าถึงเรื่องเล่า/นิทาน ซึ่งบ่งบอกถึงประสบการณ์ของกลุ่มและนั่นคือความจริงของสมาชิกกลุ่ม จินตสสารซึ่งบรรยายโลกจากมุมมองของกลุ่มมี 3 แบบด้วยกัน ซึ่งตรงกับองค์ประกอบที่จำเป็นสำหรับการสร้างละคร ฉาก ตัวละคร และพฤติกรรม

แก่นเรื่องเกี่ยวกับฉาก (setting themes) คือประโยคที่บรรยายว่าพฤติกรรมเกิดที่ไหนหรือตัวละครแสดงบทบาทที่ไหน หรือลักษณะของฉากเป็นอย่างไร

แก่นเรื่องเกี่ยวกับตัวละคร (character themes) บรรยายตัวละครในละคร พรรณนาถึงคุณสมบัติ พูดถึงแรงจูงใจ

แก่นเรื่องเกี่ยวกับท้องเรื่อง (action themes) ซึ่งสามารถเรียกว่า plotlines ได้

แนวคิดเรื่องการทำให้เกิดสีสัน (dramatizing) เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่สำคัญที่ช่วยขยายความคำว่า fantasy

1. จินตสสาร (fantasy theme) บรรยายถึงตัวละคร พฤติกรรม และฉากซึ่งไม่เกี่ยวข้องกันกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในกาลและเทศะขณะนั้น แต่ถ้าหากสมาชิกคนใดในกลุ่มพูดถึงความขัดแย้งในอดีตหรือเห็นข้อขัดแย้งนั้นในอนาคต อันนี้จะเป็นสารที่มีสีสันประดุกละคร (dramatizing message)

2. จินตนาการสร้างสรรค์ (fantasies) มีลักษณะการจัดอย่างเป็นระเบียบระบบและเป็นศิลปะ นั่นคือ มันพยายามจัดประสบการณ์ชีวิตอันยุ่งเหยิงให้เป็นระเบียบระบบ

และไม่ว่า fantasies จะมีคุณภาพเป็นอย่างไร มันก็จะพยายามตีความเหตุการณ์อย่างหนึ่งหรือฉันทาคติ (bias) อย่างหนึ่งและพยายามโน้มน้าวใจคนอื่น ๆ ให้เห็นว่ามุมมองของตนนี้ถูกต้อง

ความสัมพันธ์ระหว่าง fantasies และ argumentation มีว่า fantasies เป็นเงื่อนไขที่มีมาก่อนการโต้แย้ง fantasies เป็นฐาน (ground) และเป็นข้อสมมติฐาน (assumption) สำหรับการโต้แย้ง (เช่น วิสัยทัศน์ของการศึกษาของเด็กไทยในทศวรรษ 2540 หรือสหัสวรรษ 2000)

ตัวแบบจินตสสาร (fantasy type) เมื่อสถานการณ์หรือ scenarios ที่คล้ายคลึงกันซึ่งมีฉากคล้ายคลึงกัน ตัวละครคล้ายคลึงกัน ซึ่งชุมชนหนึ่งมีส่วนร่วม ทั้งหมดนี้จะประกอบขึ้นเป็นตัวแบบจินตสสาร (fantasy type) เช่น ลูกคนที่ตกงานจากสถาบันการเงินบอกว่าจะออกไปนี้เราจะเรียนเพื่อให้มีวุฒิบัตรปริญญาตรี และเป็นที่ไทยให้มากขึ้น ทาพุทธศาสนาให้มากขึ้น เรียนเป็นผู้ผลิตไม้ใช้ผู้บริโภคอย่างเดียวก่อนนั้น ลูกคนงานก่อสร้างที่ตกงานจะพูดว่าเราจะเรียนให้สูงเพื่องานที่มั่นคงไม่อดหยากปากแห้ง อดมือกินมือ (วิถีคิดของกลุ่มหลังก็จะต่างกว่ากลุ่มแรก นั่นคือ จินตสสารจะต่างกัน) มันจะเป็นเครื่องมือที่กลุ่มจัดเหตุการณ์หรือประสบการณ์ใหม่ๆ เข้ามาในรูปแบบที่สร้างไว้แล้ว และจะทำให้ประสบการณ์นั้นเป็นที่ยอมรับเข้ากับค่านิยมและอารมณ์ของกลุ่มหรือชุมชนนั้น เช่น อเมริกาดั้งชื่อว่า Billygate สำหรับคดีน้องชายจิมมี่ คาร์เตอร์ และตั้งชื่อ Irangate สำหรับกรณี Iran-contra ของเรแกนเพื่อล้อเลียน/ประชดกรณี Watergate ของนิกสัน)

คำว่าวิสัยทัศน์ร่วมกัน (rhetorical vision) เป็นการจัดกลุ่มคำหรือสำนวนของจินตสสารที่มีอยู่หลากหลายเพื่อให้เกิดการตีความตามความเป็นจริงที่น่าเชื่อถือ มีบางคนสรุปว่า จินตสสารหลายอันรวมกันเป็นตัวแบบจินตสสาร (fantasy types) บางคนก็สรุปว่าตัวแบบจินตสสารหลายอันรวมกันเป็นวิสัยทัศน์ร่วมกัน (rhetorical visions) แต่โดยความเป็นจริงแล้วจินตสสารหลายอันรวมกันเป็นวิสัยทัศน์ร่วมกันได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่นในการรณรงค์ในชุมชน "คนเคยรวย" แห่งหนึ่งกลางใจเมืองหลวงคือกรุงเทพมหานคร อาจจะได้จินตสสารออกมาว่า

จินตสสารที่ 1 การต่อต้านบริโภคนิยม

จินตสสารที่ 2 การซื้อสินค้าไทย

จินตสสารที่ 3 เศรษฐกิจเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ตัวแบบจินตสสาร (fantasy type) ที่ปรากฏอยู่เสมออาจเป็นคำว่า "ที่ยั่งยืน"

พวกที่มีส่วนร่วมในวิสัยทัศน์ร่วมกัน (rhetorical vision) จะเป็นชุมชนที่ใช้วาทศิลป์โน้มน้าวใจกันและกัน จะใช้สัญลักษณ์ร่วมกันและจะตอบสนองต่อสาร ซึ่งสอดคล้องกับ

วิสัยทัศน์ร่วมกัน จะมีวีรบุรุษร่วมกัน (นายแพทย์ประเวศ วะสี พระธรรมปิฎก โสภณ สุภาพงศ์) พวกเขาจะเจยชาต่อคนที่เป็นผู้ร้ายในวิสัยทัศน์ของพวกเขา จะมีกระบวนการร่วมกัน สำหรับการสื่อสารที่แก้ปัญหา จะมีวิสัยทัศน์ร่วมกันว่าอะไรคือหลักฐาน เราจะสร้างกรณีศึกษาได้อย่างไรและจะพิสูจน์ข้อโต้แย้งได้อย่างไร ในวิสัยทัศน์ร่วมกันแต่ละอันจะมีแรงจูงใจ ซึ่งจะเป็นแรงผลักดันให้แก่คนที่เข้ามาร่วม เช่น การศึกษาของลูกคนที่ตกงานจากสถาบันการเงิน เราจะให้ลูกเราได้รับการศึกษาอย่างไรเป็นวิสัยทัศน์ร่วมกัน (rhetorical vision)

จินตสสารที่ 1 การศึกษาสายบัญชี นิติศาสตร์ ควรสนับสนุน

จินตสสารที่ 2 การศึกษาสายวิศวกรรม สถาปัตยกรรม ชลประทาน

จินตสสารที่ 3 การลดบริโภคนิยม

จินตสสารที่ 4 เศรษฐกิจเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

บอร์แมนอธิบายว่า ไม่ใช่ที่เราจะเอ่ยแรงจูงใจขึ้นมาในการสื่อสารแต่ต้องเป็นการสื่อสารนั้นแหละที่บรรจุแรงจูงใจไว้ และต้องเป็นส่วนหนึ่งของ drama นั้น แรงจูงใจจะเป็นตัวทำให้ drama นั้นคงอยู่ได้ตลอดไป

Cragan and Shields (1995a) ได้พูดถึงความหมายเชิงอุปมาสามกรอบ (master analogue) ซึ่งเป็นแนวทางในการอธิบายความจริง (reality) ที่สมาชิกแต่ละคนในชุมชนรับรู้และสื่อสารผ่านการใช้สัญลักษณ์ ความหมายเชิงอุปมาสามกรอบนั้นได้แก่

(1) อุปมาเน้นความถูกต้อง (righteous analogue) เน้นความถูกต้องหรือผิดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ความยุติธรรมหรือไม่ยุติธรรมเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

(2) อุปมาเชิงสังคม (social analogue) เน้นไปที่ความสัมพันธ์ของผู้คน เช่น มิตรภาพ ความเชื่อถือ ความไปกันได้ ความมีมนุษยธรรม เป็นต้น

(3) อุปมาเน้นประโยชน์ (pragmatism) เน้นเรื่องผลเป็นหลัก โดยชี้ให้เห็นถึงประสิทธิภาพ ความคุ้มค่า ประโยชน์ใช้สอย เป็นต้น

กระบวนการ (Procedures)

กระบวนการที่จะค้นพบว่าชุมชนหนึ่งแชร์โลกทรรศน์อะไร โดยใช้การวิจารณ์แบบ fantasy theme จะมีด้วยกัน 5 ขั้นตอนคือ

ก. ค้นหลักฐานว่ามีการสร้างจินตสสารร่วมกันหรือวิสัยทัศน์ร่วมกันคือ ชั้นแรก ต้องหาหลักฐานเสียก่อนว่า มีการลู่อเข้าเชิงสัญลักษณ์ เช่น นักวิจารณ์กำลังสังเกตการณ์การสนทนาในกลุ่มย่อย คนหนึ่งเล่าเรื่อง อีกคนเสริม เป็นกระบวนการที่จะสร้างลีลา (dramatizing process) ไปเรื่อยๆ บางทีเสริมด้วยอวัจนภาษา บางทีการเล่าเรื่องอาจเป็นการใช้รหัส วลี คำขวัญ อวัจนภาษา หลักฐานเหล่านี้สามารถค้นหาได้เมื่อเราไม่ได้เป็นเพียงผู้สังเกตการณ์แต่ได้เข้าไปมีส่วนร่วม การที่รัฐพยายามประชาสัมพันธ์อะไรบางอย่าง มีแก่นเรื่อง มีเรื่องเล่า หรือมส การเปรียบเทียบในสารหลายๆ ชั้นในปริบทหลายอย่างอาจจะทำให้สาธารณชนตื่นตัวในบางเรื่องและสร้างจินตสสารขึ้นมาได้

การลงรหัสจินตสสาร (coding for fantasy themes) วิธีนี้คือต้องสังเกตดูวาทกรรมหรืองานที่ศึกษา (artifact) ที่ละประโยคในต้นบทที่นำมาศึกษาหรือแต่เฉพาะภาพใน visual artifact

ถ้าประเภทของ category ไม่ชัด (ว่าจะลง code ว่าเป็น setting, characters หรือ actions) ให้ลงไปทั้ง 2 ประเภท แล้วค่อยมาเลือกทีหลังเมื่อจะจัด patterns

การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Construction of Rhetorical Vision) ชั้นนี้คือชั้นมองหา pattern เพื่อจะจัด rhetorical vision ซึ่งก็คือจัดเป็น major themes สิ่งที่เกิดบ่อยๆ ใน artifact เช่น พูดถึงบ่อยๆ และ minor themes สิ่งที่เกิดนานๆ ครั้งใน artifact ซึ่งอาจจะมีเรื่องที่มีลีลา หลายเรื่องในตอนหนึ่งๆ ซึ่งทำให้เกิดหลายวิสัยทัศน์ร่วมกันก็เป็นได้ เช่น ในการต่อสู้วิกฤติเศรษฐกิจกับการศึกษาเยาวชนของชาติไทยอาจจะมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน ที่ใช้ทั้งเศรษฐกิจแบบพอเพียงและพุทธศาสนาเข้ามาเป็น 2 แก่นเรื่องก็เป็นได้

การให้ชื่อแรงจูงใจ (Naming motives) นักวิจารณ์ตอนนี้ก็พร้อมแล้วที่จะบอกว่าอะไรเป็นข้อมูลเหตุจูงใจสำหรับวิสัยทัศน์ร่วมที่สมาชิกในชุมชนได้สื่อสารกันและกัน เขาจะเลือกเอาจินตสสารที่ได้รับการเน้นย้ำมากที่สุด ได้รับการพูดถึงมากที่สุด และมีอิทธิพลต่อแก่นเรื่องอื่นๆ ในวิสัยทัศน์ เช่น ในการศึกษาของเยาวชนกับวิกฤติเศรษฐกิจ อาจเป็นแก่นเรื่องให้เอาพุทธศาสนาเข้ามาสอนหรือให้เอาเศรษฐกิจแบบยั่งยืนเข้ามาสอน นักวิจารณ์ที่คุ้นกับ ratios ของ Kenneth Burke อาจเอา ratio มาจับก็ได้ว่าแก่นเรื่องที่สำคัญที่สุดคืออะไร ตัวอย่างเช่นในการพูดถึงอดีต อาจจะมีเพลงหนึ่งได้รับการกล่าวขวัญถึงและเพลงนั้นชื่อ good old days ก็อาจสรุปได้ว่าแรงจูงใจของสมาชิกในชุมชนนี้คือระลึกถึงความหลังและใช้ความหลังเป็นบทเรียน

Cragan และ Shields (0995b) กล่าวถึงการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มด้วยการใช้ทฤษฎีสัญลักษณ์เชิงลู่เข้าว่า การวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยจะจับประเด็นด้วย

การสังเกตถึงความซ้ำ (redundancy) ความเข้มข้น (intensity) และความคิดสร้างสรรค์ (creativity) ของข้อมูล

ความซ้ำ (redundancy) หมายถึง ความซ้ำในเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งผู้เข้าร่วมสัมภาษณ์มักนำมากล่าวถึง, การพูดเรื่องเดียวกันในการสัมภาษณ์ถึง 5 กลุ่มนับว่าเป็นเรื่องที่น่าไปรายงานได้แล้ว บางครั้งก็อนุโลมว่าหากมีการพูดถึงเรื่องเดียวกันถึง 3 กลุ่มก็นับว่าใช้ได้เช่นกัน

ความเข้มข้น (intensity) หมายถึง อารมณ์ที่แฝงอยู่ในการแสดงออกจากการพูดของผู้ร่วมการสัมภาษณ์ ซึ่งรับรู้ได้จากน้ำเสียง สีหน้า หรืออากัปกริยาที่แสดงออกอย่างจริงจังของผู้ร่วมการสัมภาษณ์ ทำให้เห็นได้ว่าสิ่งที่เขาพูดมานั้นมีความจริงในระดับใด

ความคิดสร้างสรรค์ (creativity) เป็นความคิดใหม่ๆ ที่เกิดจากการถกกันในกลุ่มผู้ร่วมการสัมภาษณ์ซึ่งไม่ได้มีอยู่ก่อนการเข้าร่วมการสนทนา ความคิดสร้างสรรค์มีประโยชน์ต่อการหาข้อมูลเพื่อปรับปรุงสินค้าหรือบริการ บางครั้งความคิดสร้างสรรค์เหล่านี้ก็ชี้ให้เห็นถึงความเหมาะสมของการทำวิจัยเช่นกัน

การประเมินวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Assessment of the Rhetorical Vision) เพราะฉะนั้น สรุปได้ว่า วิสัยทัศน์ร่วมกัน ก็คือ จินตสภาวะหลายอันมารวมกัน โดยที่แก่นเรื่องราวจากจินตนาการพวกนี้ก็มาจากตัวละคร ฉาก และพฤติกรรมหลากหลายรูปแบบ งานของนักวิจารณ์ในขั้นสุดท้ายคือ ประเมินวิสัยทัศน์ร่วมกัน ซึ่งทำได้จากหลายมุมมอง เช่น อาจจะพบว่าวาทกรรมจัดการกับปัญหาการสร้างความรู้สึกว่าเป็นชุมชนให้เกิดขึ้นได้อย่างไร วาทกรรมช่วยทำให้เกิดภาพลักษณ์ของกลุ่มและภาพลักษณ์ของปัจเจกแต่ละคนซึ่งแข็งแกร่ง มีความเชื่อมั่นหรือไม่ วิสัยทัศน์ที่ได้มาทำให้คนที่มีความวิสัยทัศน์ต่างจากที่กลุ่มมีอยู่ร่วมกันได้อย่างไร วาทกรรมช่วยหรือขัดขวางชุมชนในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม วาทกรรมได้สร้างความเป็นจริงทางสังคมแค่ไหน ซึ่งจะสร้างปทัสถานสำหรับพฤติกรรมชุมชนในแง่ของความรุนแรง การใช้กำลัง การใช้ประโยชน์ ความอยุติธรรม วาทกรรมได้สร้างวิสัยทัศน์ในภาพกว้างแค่ไหน ซึ่งทำให้เกิดมายาคติแก่สมาชิกในกลุ่มด้วยเรื่องราวของเทพยดา โศกชะตาซึ่งมีความหมายต่อสมาชิกในชมรม

Hart (1990) ได้อธิบายถึงวิธีการศึกษาจินตสภาวะโดยมีคำถามที่อิงโครงสร้างของจินตสภาวะบางอย่างเช่น บทบาท คำโครงเรื่อง แรงบันดาลใจ เข้ามาประยุกต์เป็น 8 คำถามได้แก่

1. จากเค้าโครงเรื่องที่คุณพูดเล่ามา ผู้คนในเรื่องมีบุคลิกลักษณะอย่างไร? คนเหล่านี้เชื่อถือได้หรือไม่? เป็นพวกที่ชอบหลอกหลวงหรือไม่? คนพวกนี้โดดเด่นหรือไม่? โดยพื้นฐานแล้วมีความเลวหรือชอบหลอกหลวงเป็นนิจ? พวกเขาให้ความสนใจพวกเดียวกันหรือไม่?

2. จากเค้าโครงเรื่องที่คุณพูดเล่ามา ผู้คนในกลุ่มมีแนวโน้มว่าจะมีปฏิกิริยาอย่างไร? ความพยายามของกลุ่มคณะมีอิทธิพลเหนือความพยายามของแต่ละบุคคลหรือไม่? กลุ่มมีลักษณะแตกคอกันหรือกำลังประสบเคราะห์กรรม? ปฏิกิริยาของกลุ่มทำให้เราดีขึ้นหรือเลวลง?

3. จากเค้าโครงเรื่องที่คุณพูดเล่ามา ผู้คนที่เกี่ยวข้องใช้อะไรเป็นที่พึ่งได้บ้าง? ปฏิภาณที่รวดเร็ว? ความคล่องตัว? เรื่องจิตวิญญาณ? การทำงานหนัก? คนอื่น? ไม่มีเลย?

4. จากเค้าโครงเรื่องที่คุณพูดเล่ามา คิดว่ามนุษย์เกิดมาเพื่ออะไร? ช่วยเหลือผู้อื่น? ทำความฝันของตนเองให้สัมฤทธิ์ผล? เปลี่ยนแปลงโลก? ปฏิบัติภารกิจ? สร้างประวัติศาสตร์?

5. จากเค้าโครงเรื่องที่คุณพูดเล่ามา หลักเกณฑ์ที่ใช้บอกว่าสิ่งใดผิดหรือถูกคืออะไร? จริยธรรมของแต่ละคน? บัญญัติทางศาสนา? ความรับผิดชอบและข้อตกลงทางสังคม? ประโยชน์ทางการเมือง ซอกฏหมาย?

6. จากเค้าโครงเรื่องที่คุณพูดเล่ามา ความสำเร็จวัดได้อย่างไร? ใช้ตัวเลขเชิงปริมาณ? ความรู้ที่เพิ่มขึ้น? การทำให้กลุ่มสัมฤทธิ์ผล? ความซื่อสัตย์ภักดีต่อหลักการบางอย่าง? การทำให้ศัตรูพ่ายแพ้?

7. จากเค้าโครงเรื่องที่คุณพูดเล่ามา ข้อมูลจากแหล่งใดน่าเชื่อถือได้มากที่สุด? การเรียนหนังสือ? การศึกษาแบบประจักษ์นิยม? ประสบการณ์ส่วนตัว? ภูมิปัญญาท้องถิ่น? การแจกความลับ?

8. จากเค้าโครงเรื่องที่คุณพูดเล่ามา ทำไมเหตุการณ์ต่างๆ จึงเกิดขึ้น? เพราะมีเรื่องที่แฝงอยู่ลึกๆ? เพราะความพยายามของกลุ่มหรือคณะบุคคล? เพราะความบังเอิญ? เพราะสิ่งที่เหนือธรรมชาติ?

การวิเคราะห์ที่สามเริ่มจากการค้นหาทั่วๆไป (generalization) ของสัญลักษณ์ที่มีอิทธิพลต่อสังคมและการใช้สัญลักษณ์ของผู้คนจากการสังเกตอย่างเป็นระบบ นั่นคือใช้การวิเคราะห์สารได้ทั้งในแนวมนุษยศาสตร์ (humanistic method) และสังคมศาสตร์ (social scientific method) กล่าวคือใช้ได้ทั้งการวิเคราะห์ด้วยหลักวิชาแบบตีความ ซึ่งอาจมีการใช้วิชาสถิติเข้ามาร่วมวิเคราะห์สารด้วยก็ได้

งานวิจัยที่มีการใช้การวิพากษ์เชิงจินตสารในบริบทของไทยมี 2 ชิ้นที่ทำเสร็จแล้วคืองานวิจัยของ ดร.พัฒพงษ์ จงติเกตุ เป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก (Chatiket, 1998) และวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตของกฤดา ตันติศิริกร (กฤดา ตันติศิริกร, 2542) ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างการศึกษาของกฤดา ซึ่งได้วิเคราะห์ จินตสาระ วิสัยทัศน์ร่วมกัน ตัวละคร ฉาก การกระทำ ความหมายเชิงอุปมาของชุมชนคลองเตยในโครงการรณรงค์ขยะแลกต้นไม้

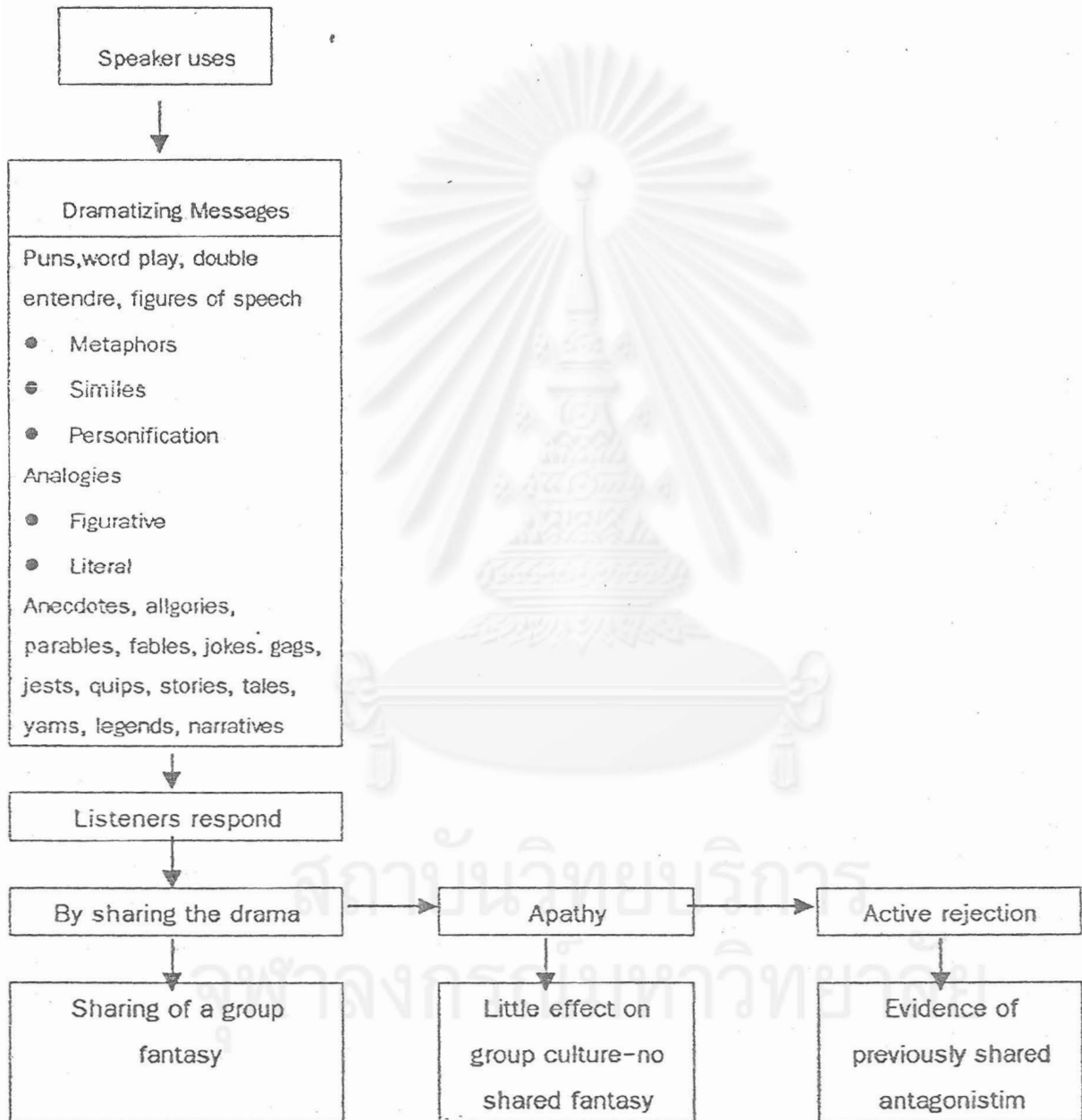
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความคิดหลัก(major concepts) ที่มาประกอบกันเป็นวิสัยทัศน์ร่วมกัน	วิสัยทัศน์ร่วมกัน(rhetorical visions) และจินตสภาวะ(fantasy themes)
<p>ผู้นำการเปลี่ยนแปลง(change agents) และคุณลักษณะ(character)</p> <p>แรงบันดาลใจ(sanctioning agent)</p> <p>เค้าโครงเรื่อง(plot line) และความหมายเชิงอุปมาทางสังคม(social master analogue)</p> <p>สถานที่(scene) และความหมายเชิงอุปมาเน้นความสัมฤทธิ์ผล(pragmatism) ต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม</p>	<p>จินตสภาวะ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. วัฒนธรรมหรือตราบ 2. นิกอูร์กษัตริย์ต้นไม้และสิ่งแวดล้อม ส่วนวลีสั้นคือ "อีโรลีเซีย" <p>วิสัยทัศน์ร่วมกัน (ก) อยากให้ชุมชนลิเซียขอมด้วยต้นไม้ ส่วนวลีสั้นคือ "ความฝันลิเซีย"</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. ความชอบต้นไม้ 4. การเฉลิมฉลองพระชนมายุ 72 พรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว <p>วิสัยทัศน์ร่วมกัน (ข) ช่วยกันคนละไม้คนละมือ เพื่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนของเรา ส่วนวลีสั้นคือ "สิ่งแวดล้อมสวยด้วยมือประสาน"</p> <p>จินตสภาวะ</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. ชุมชนกระตือรือร้นมากขึ้น 6. การกำหนดให้เป็นประโยชน์ 7. ความสามัคคีของคนในชุมชน 8. การใช้เวลาร่วมกันให้เป็นประโยชน์ 9. กิจกรรมให้เด็กได้แสดงออก 10. การไม่มั่วสุม 11. เขายังทั้งเราจึงเก็บ 12. การนำขยะมาประดิษฐ์สิ่งของ <p>วิสัยทัศน์ร่วมกัน (ค) ขยะหมดไป ได้ความสะอาดสดชื่นร่มรื่นแทนมา</p> <p>ส่วนวลีสั้นคือ "ชุมชนเขียวสะอาด"</p> <ol style="list-style-type: none"> 13. ความร่มรื่น 14. ต้นไม้ให้ก๊าซออกซิเจนเวลากลางวัน 15. บ้านสะอาด 16. ความสบายใจ 17. ความเพลิดเพลิน 18. การแก้มือเท้าได้ 19. การลดมลพิษ 20. สภาพแวดล้อมดีขึ้น 21. การมองที่ไหนมีแต่สีเขียว 22. ความสวยงาม 23. ชยะลดลง 24. เขียวสะอาด 25. สดชื่น อากาศดี 26. แม่น้ำลำคลองสะอาด

ตารางแสดงจินตสภาวะ(fantasy themes) และวิสัยทัศน์ร่วมกัน(rhetorical visions) ของประชาชนในชุมชน 70 ไร่

ในบางครั้ง การวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีจินตสสารอาจดูในระดับจุลภาคได้ เช่น บอร์แมน ได้แสดงสารที่มีการแต่งแต้มสีสัน (Bormann, 1990: 105) ดังนี้

กล่าวโดยสรุปแล้ว การวิพากษ์เชิงจินตสสารในบริบทไทยยังมีการใช้ไม่แพร่หลายมากนัก แต่ก็เป็นการก้าวใหม่ที่จะเริ่มมีการใช้กรอบทวิพจน์ตะวันตกเพื่อปรับให้เข้ากับบริบทไทย โดยดูการสื่อสารของปัจเจกในชุมชนต่างๆ เพื่อหาข้อสรุปถึงสำนวนสีสรรที่ใช้ในชุมชนนั้น เพื่อดู

ว่าพวกเขามองหรือรับรู้ความจริงอย่างไร ถ่ายทอดออกมาเป็นสารได้อย่างไร อะไรคือแก่นสาระ
ของจินตนาการนั้นซึ่งจะนำไปสู่วิสัยทัศน์ร่วมกันของชุมชนนั้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วาทวิพากษ์แนวคิดคอนสตรัคชันหรือโพสท์โมเดิร์น

(Deconstruction or Postmodern Criticism)

Scott Brock และ Chesebro (1990) อธิบายว่า Postmodernism หรือ poststructuralism ได้รับความนิยมมากขึ้นตลอดทศวรรษ 1980 และได้เสนอแนวทางวิพากษ์ที่สำคัญแก่นักวิชาการวาทศิลป์ในสหรัฐอเมริกา นักทฤษฎี postmodern ที่สำคัญเช่น Michel Foucault, Jurgen Habermas, Jacques Derrida, Hans-Georg Gadamer, Paul de Man, Ernesto Grassi, Jean Baudrillard และ Pierre Bourdieu การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ postmodern ได้กลายเป็นส่วนสำคัญของนักวิพากษ์วาทศิลป์ในสหรัฐอเมริกา

Postmodernism มีอิทธิพลต่อทฤษฎีและวิธีเชิงวาทศิลป์ สาเหตุที่ทำให้นักวาทศิลป์มีความสนใจใน postmodern criticism มากขึ้นมีดังนี้

- (1.) นักวิพากษ์เปลี่ยนเพราะวาทศิลป์เปลี่ยน ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ปริมาณงานวาทศิลป์เพิ่มขึ้นและได้เปลี่ยนจากการเผชิญหน้าแบบเห็นหน้าค่าตากัน (face-to-face encounters) มาเป็นประสบการณ์ที่ผ่านตัวกลาง (mediated experiences) ระบบสื่อถูกพิจารณามากขึ้นว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลกระทบต่อความเข้าใจ มากกว่าที่จะถูกพิจารณาว่าเป็นแค่ตัวถ่ายทอดข่าวสารเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น เทคนิคการผลิตที่ใช้ในรายการโทรทัศน์อาจจะมีผลกระทบต่อความเข้าใจสารเชิงโน้มน้าวใจของผู้ชม นักวิพากษ์วาทศิลป์ให้ความสนใจกับระบบเหล่านี้มาก และนักวิพากษ์วาทศิลป์หลายคนได้ค้นหาชุดของคำศัพท์เฉพาะใหม่ ที่จะจับอิทธิพลของเทคโนโลยีขั้นสูงที่มีต่อการดำเนินการเชิงวาทศิลป์
- (2.) ความสัมพันธ์ที่มีอยู่ดั้งเดิมระหว่างนักวิพากษ์อเมริกันและนักวิพากษ์ยุโรปตะวันตกได้สิ้นสุดลง โครงสร้างของระบบข้อมูลหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และการเพิ่มปริมาณวารสารด้านการสื่อสารได้ส่งเสริมการลดลงของการกำหนดทิศทางในการวิพากษ์วาทศิลป์ งานเขียนของนักวิพากษ์ยุโรปตะวันตก เช่น Jacques Derrida, Roland Barthes ไม่ได้ถูกจำกัดโดยเส้นแบ่งทางภูมิศาสตร์อีกต่อไป
- (3.) ในขณะที่ตอบสนองต่อความเคลื่อนไหวในการเมืองในทศวรรษ 60 นักวิพากษ์วาทศิลป์ได้ให้ความสนใจกับองค์ประกอบเชิงอุดมการณ์ของสารโน้มน้าวใจมากขึ้น โดยมีการสำนึกตนเองมากขึ้น

- (4.) ความคิดเกี่ยวกับความรู้ในการวิพากษ์วาทศิลป์เปลี่ยนไป ทำให้ลักษณะของวาทศิลป์ต้องถูกพิจารณาใหม่ ระบบสารของมนุษย์ทั้งหมดถูกตระหนักมากขึ้นว่าเป็น epistemic คือการแสวงความรู้ ทรรศนะเช่นนี้ทำให้เกิดผล 2 ประการคือ ประการแรก ซาดความชัดเจนอีกต่อไปว่าสารเชิงโน้มน้าวใจและการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เกี่ยวกับสารโน้มน้าวใจนั้นแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งทั้งสองอย่างนี้มีลักษณะร่วมกัน จริงๆ แล้วสำหรับหลาย ๆ คน การวิพากษ์ในปัจจุบันถูกมองว่าเป็นรูปแบบการโน้มน้าวใจแบบหนึ่ง ประการที่สอง ความแตกต่างระหว่างการบรรยายและการตีความ (description and interpretation) ดูเหมือนจะไม่ถูกยึดถือในปัจจุบันหลายคนถือว่าการบรรยายเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งต้องสะท้อนการกำหนดทิศทาง ทิศนะหรือการตีความของผู้วิพากษ์ ทำนองเดียวกัน การตีความเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งต้องสะท้อนการเลือกบรรยายภาคองค์ประกอบต่างๆ ที่เป็นเหตุผลที่เข้าใจเหตุการณ์หนึ่ง โดยสรุปทฤษฎีการแสวงความรู้ (epistemic theory) เกี่ยวกับความเข้าใจของมนุษย์ได้ทำให้ความแตกต่างระหว่างการโน้มน้าวใจและการวิพากษ์และระหว่างการบรรยายกับการตีความไม่ชัดเจน

ความแตกต่างระหว่างนักวิพากษ์ยุคสมัยใหม่ (modern critic) และยุคหลังสมัยใหม่ (postmodern critic) มีดังนี้

- (1.) นักวิพากษ์สมัยใหม่และนักวิพากษ์หลังสมัยใหม่ มีทรรศนะที่ต่างกันในเรื่องข้อมูลอะไร และมนุษย์ได้จัดการข้อมูลอย่างไร สำหรับนักวิพากษ์สมัยใหม่สันนิษฐานว่าข้อมูลนั้นเป็นปรากฏการณ์ภายนอก เป็นอิสระจากการรับรู้ของมนุษย์ ส่วนนักวิพากษ์หลังสมัยใหม่ถือว่าปัจเจกบุคคลเป็นระบบการประมวลข้อมูล (an information processing system) ที่ได้บูรณาการอย่างเลือกสรร และสร้างอะไรก็ตามที่ถูกรับรู้ว่าเป็นข้อมูล
- (2.) นักวิพากษ์สมัยใหม่และนักวิพากษ์หลังสมัยใหม่แตกต่างในแง่ความแยกกันของรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ (symbolic form) และการวิพากษ์ (criticism) นักวิพากษ์สมัยใหม่แบ่งแยกรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ส่วนใหญ่จากการวิพากษ์ จะปฏิบัติกับรูปแบบเชิงสัญลักษณ์นี้ในฐานะที่เป็นผลิตผลจากการสร้างสรรค์หรือการประดิษฐ์ ส่วนการวิพากษ์เป็นการตอบสนองและการประเมินรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ นักวิพากษ์หลังสมัยใหม่ลบความแตกต่างระหว่างรูปแบบเชิงสัญลักษณ์และการวิพากษ์ โดยถือว่าทั้งสองอย่างเป็นรูปแบบของการโน้มน้าวใจหรือการควบคุมทางสังคม ดังนั้นทั้งสองอย่างจึงเป็น “power text”

- (3.) คำถามเชิงภาวะวิทยา (ontology) เกี่ยวกับความเป็นภววิสัยและความ เป็นอัตวิสัยได้แบ่งแยกนักวิพากษ์สมัยใหม่กับนักวิพากษ์หลังสมัยใหม่ โดยที่นักวิพากษ์สมัยใหม่ถือว่าศาสตร์และศีลธรรมเป็นระบบของตรรกะ ที่มีลักษณะเฉพาะ ส่วนทางด้านนักวิพากษ์หลังสมัยใหม่นั้น ทุกความ เห็นเป็นอุดมการณ์ การบรรยายสามารถสะท้อนทฤษฎีของการรับรู้ และอคติของผู้ใช้สัญลักษณ์ในสถานที่และเวลาหนึ่งเท่านั้น
- (4.) นักวิพากษ์สมัยใหม่และนักวิพากษ์หลังสมัยใหม่มีทฤษฎีเกี่ยวกับสังคม แตกต่างกัน สำหรับนักวิพากษ์สมัยใหม่นั้น ยุคสมัยใหม่เป็นช่วงแห่งการ จัดระบบ การวางโครงสร้างและการพบสิ่งที่เป็นสากล ส่วนทางด้านนัก วิพากษ์หลังสมัยใหม่นั้น ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต้องสะท้อนทฤษฎีของ populist (ผู้ที่ยึดถือระบบการปกครองที่เน้นการได้รับความสนับสนุน จากประชาชนเป็นส่วนใหญ่) ดังนั้น จึงสันนิษฐานว่าความแตกต่างดำรง อยู่เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์ได้สื่อสาร และประเมินการสื่อสารมนุษย์ว่าเป็น ชุดของความตรงข้ามกัน
- (5.) นักวิพากษ์สมัยใหม่จะระบุหลักการพื้นฐานทางทฤษฎีในการอธิบายรูปแบบของมนุษย์และระบบการจัดระเบียบ ด้วยการวิเคราะห์ในฐานะที่เป็น วิธีสำคัญในการสร้างสิ่งที่จะถูกเข้าใจ ส่วนนักวิพากษ์หลังสมัยใหม่นั้น ความเฉพาะตัวของแต่ละสถานการณ์และลักษณะของสภาพแวดล้อมทั้งหมด power texts จะต้องถูกหรือสร้าง (deconstructed) ถ้าแต่ละชุมชนมีการมอง(vision) และอัตลักษณ์ที่เฉพาะตัวไม่มีสิ่งใดเป็นสากลอีกต่อไป

วาทศิลป์และการวิพากษ์ (Rhetoric and Criticism)

ในขณะที่การวิพากษ์ทางวาทศิลป์สมัยใหม่ถูกพิจารณาว่าเป็นการบรรยาย การตีความและการประเมินเทคนิคทางสังคมและรูปแบบ ส่วนการวิพากษ์วาทศิลป์หลังสมัยใหม่ ได้ตัดสินใจถึงวิธีที่อำนาจที่มีลักษณะขัดแย้งกันสามารถอยู่ร่วมกันได้

สำหรับนักวิพากษ์หลังสมัยใหม่ work เป็นสิ่งของทางกายภาพ ในขณะที่ text เป็นการตอบสนองต่อหรือประสบการณ์ที่มาจาก work ลักษณะพิเศษของ text-work นี้ได้แสดง นัยในการกำหนดการวิพากษ์วาทศิลป์สำหรับนักวิพากษ์หลังสมัยใหม่ดังนี้

- (1.) การวิพากษ์ทางวาทศิลป์ได้ทำหน้าที่เป็นอิสระจากงานต้นแบบ (original work) กล่าวคือมาแทนที่งานต้นแบบ ในฐานะที่เป็นรูปแบบของ textual analysis การวิพากษ์ทางวาทศิลป์โดยตัวเองจึงถูกพิจารณาว่าเป็นงานต้นแบบ ในความหมายนี้ text หรือการวิพากษ์ถึงงานในเชิงวาทศิลป์ได้ แทนที่งานต้นแบบ การวิเคราะห์เชิงวาทศิลป์ได้สร้างการกำหนดทิศทาง

เชิงสัญลักษณ์ของงานต้นแบบในลักษณะใหม่ (1) เชื่อมโยงงานต้นแบบกับแนวความคิดทางสัญลักษณ์ใหม่ ความสัมพันธ์ และคำขยาย (qualifiers) ไม่สัมพันธ์กับงานต้นแบบ (2) สร้าง setting และ context ใหม่ในการประเมินงานต้นแบบ (3) มีผลกระทบต่อคุณสมบัติ (ethos) ของงานต้นแบบ

- (2.) การวิเคราะห์เชิงวาทศิลป์เป็นการประกอบสร้างเชิงอุดมการณ์ (ideological construction) ดังที่มีคำกล่าวว่า การใช้สัญลักษณ์ทั้งหมดเป็นการกำหนดขึ้นเอง (arbitrary) และเป็นไปตามแบบแผน (conventional) การใช้ภาษาไม่มีความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ภายนอกในกรอบของหลังสมัยใหม่นั้น การใช้ภาษาเป็นตัวแทนของแรงผลักดันและความต้องการของผู้ใช้สัญลักษณ์ ซึ่งก็คือ จุดยืนทางอุดมการณ์ของผู้ใช้สัญลักษณ์
- (3.) การวิเคราะห์เชิงวาทศิลป์ทุกอย่างได้ถ่ายทอดความหมายมากมายและตรงข้ามกัน เมื่อตรวจสอบปฏิบัติการของผู้รับสาร ประเด็นไม่ใช่ว่างานนั้นสามารถสร้างปฏิบัติการที่แตกแยกกันได้อย่างมีศักยภาพ แต่ประเด็นอยู่ที่สิ่งที่ Marin ได้กล่าวไว้ว่า “ความหมายเป็นพหุนิยม” (Meaning is plural) ไม่มีองค์ประกอบใดที่อธิบายได้ในตัวเอง ความโดดเด่นขององค์ประกอบนั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนกับองค์ประกอบอื่น และในความแตกต่างจากองค์ประกอบอื่นเท่านั้น

วิธีการวิพากษ์ยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodern Rhetorical Methods)

กลวิธี กลยุทธ์ และวิธีการนำเสนอของการวิพากษ์หลังสมัยใหม่ มีขอบข่ายตั้งแต่เชิงประวัติศาสตร์ไปจนถึงเชิงสัญลักษณ์ (the historic to the semiotic) มีความหลากหลายในการวิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ในหมู่นักวิพากษ์

นักวิพากษ์หลังสมัยใหม่ได้มีการปฏิบัติการพื้นฐาน 4 ประการดังนี้

- (1.) นักวิพากษ์หลังสมัยใหม่ได้แบ่งแยกงานต้นแบบ (original work) ที่ถูกวิเคราะห์จาก text ของนักวิพากษ์ ความแตกต่างมีอยู่ระหว่างประสบการณ์และความเข้าใจที่ได้วางรูปแบบของงานต้นแบบของผู้เขียนและ text ที่ถูกสร้างโดยนักวิพากษ์ กระบวนการแรกของนักวิพากษ์คือระบุกลยุทธ์ที่เห็นความแตกต่างระหว่างทัศนะของ งานต้นแบบของผู้เขียนและนักวิพากษ์
- (2.) นักวิพากษ์จะเชื่อมความแตกต่างทางอุดมคติ มุมมองต่อโลก หรือวิถีชีวิตที่ถูกสะท้อนในงานต้นแบบของผู้เขียนและ text ที่ถูกสร้างโดยนัก

วิพากษ์ ในความหมายนี้ จุดประสงค์ที่สำคัญคือ การสร้างทฤษฎีของความเป็นจริงและระบบความรู้ที่ควบคุมงานต้นแบบและ text นักวิพากษ์อาจจะระบุบทบาท อารมณ์ คุณค่า ทศนคติ และการใช้ภาษาที่แยกแยะผู้เขียนและนักวิพากษ์ ลักษณะเฉพาะตัวระหว่างงานต้นแบบและ text ต้องสะท้อนความแตกต่างในวิถีชีวิต เช่น ผู้ชาย และผู้หญิง ดำ และขาว เป็นต้น

- (3.) จุดประสงค์ โครงสร้าง และกระบวนการของสังคมประกอบขึ้นเป็นขอบเขตสำหรับการสำรวจ ตัวอย่างเช่น ความแตกต่างในวัฒนธรรมสังคม นโยบายเศรษฐกิจอาจจะเป็นพื้นฐานสำหรับระบุความแตกต่างในประเภทสังคม
- (4.) ความสัมพันธ์ทางการเมืองหรืออำนาจแยกแยะงานต้นฉบับกับ text นักวิพากษ์จะตัดสินว่างานต้นฉบับของผู้เขียนให้อำนาจคนบางกลุ่มอย่างไร

ศาสตราจารย์ฮาร์ท (Hart, 1990) ได้สรุปว่า กลุ่มดีคอนสตรัคชันมีสมมติฐานอยู่ 3 ประการ

1. ความหมายมีปัญหา (Meaning is problematic) ที่เป็นเช่นนี้เพราะภาษามีความสลับซับซ้อนเป็นประเด็นสำคัญของพวกดีคอนสตรัคชัน คำๆ เดียวกันอาจจะมีความหมายหลายอย่างต่อหลายคนหรืออาจจะมีความหมายหลายอย่างต่อคนๆ เดียว แต่ต่างวาระ เพราะฉะนั้นพวกดีคอนสตรัคชันจึงได้ชื่อว่าพวกภาษาศาสตร์วิมตินิยม (linguistic skeptic) ในที่นี้ Derrida อธิบายถึงการเลื่อนความหมายของตัวบท ("deferral" of meaning in a text) สิ่งที่ทำให้เกิดการเลื่อนความหมายคือโครงสร้างภาษา (language structure) เช่น อักษร b ไม่มีความหมายจนกว่าไปผสมกับอักษรอื่น เช่น bat หรือ bit (ฉะนั้น b จึงต้องเลื่อนความหมายไปจนกว่าจะผสมกับตัวอื่นจึงก่อเกิดความเข้าใจ) คำ bat และ bit เองก็จะเลื่อนความหมายไปจนกว่าจะผสมกันเป็นคำ batch หรือ bitter ฉะนั้น คำจะมีความหมาย "เลื่อน" อยู่เสมอ ถ้าเป็นเช่นนั้นจริงเหตุใดนักวิพากษ์จึงจะสามารถหาความหมายที่สมบูรณ์ให้กับบทพูดหรือบทเขียนชิ้นหนึ่งได้ นี่คือคำถามแบบวิมตินิยม

ความหมายยังเป็นปัญหาเนื่องมาจากบริบทของภาษา (verbal context) ขอให้สังเกตดูความหมายของคำว่า "มด" ในคำว่า "มดงาน" กับในคำว่า "น้ำตาลใกล้มด" "กรดมด" ซึ่งแสดงว่าเป็นมดคนละอย่าง ซึ่งทำให้สรุปว่า งานสื่อสารทุกชิ้นจะมีความหมาย "ส่วนเกิน" (surplus of meaning) แฝงอยู่เสมอ ฉะนั้นหน้าที่ของนักวิพากษ์คือ แทนที่จะดูว่าความหมายที่ดีที่สุดของสารนี้คืออะไร ดีคอนสตรัคชันกล่าวว่า หน้าที่ของนักวิพากษ์คือหาว่า มีกี่วิธีที่จะเข้าใจสารชิ้นนี้ได้

บริบททางสังคม (social context) เป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่ทำให้ความหมายแปรเปลี่ยนไป เช่น ประโยคว่า Democracy will ensure that we extend the boundaries of civilization ถ้าประโยคนี้ผู้รับสารคือประเทศในโลกตะวันตก ซึ่งมีวัฒนธรรมของการมีเสรีภาพในการพูด ทางเลือกของผู้บริโภค และการเลือกตั้งที่เปิดเผยมุม เขาจะฟังสารนี้แตกต่างผู้รับสารซึ่งเป็นประชาชนในโลกที่สาม 'ซึ่งจะนึกถึงการเอาเปรียบอาณานิคม สงครามกองโจร และความเสื่อมโทรมทางวัฒนธรรม และประโยคเดียวกันนี้จะแตกต่างกันไปถ้าผู้พูดเป็นสมาชิกรัฐสภาของอังกฤษ หรือเป็นนักสังคมนิยมที่เสียสละเพื่อส่วนรวม หรือเป็นประธานบริษัทเป๊ปซี่โคล่าจำกัด โดยสรุปก็คือ พวกดีคอนสตรัคชัน กล่าวว่าความหมายไม่คงที่ตายตัวแน่นอน

2. สารทั้งหมดเกี่ยวข้องร้อยรัดกัน (All messages are intertwined) ซึ่งหมายความว่า พวกดีคอนสตรัคชันจะไม่นำพาดังงานของผู้พูด/ผู้เขียนคนหนึ่งคนใด แต่จะสนใจแก่นหลัก (general themes) ซึ่งสะท้อนอยู่ในสังคมนั้น นั่นคือพวกดีคอนสตรัคชันจะมองว่างาน (text) นี้เป็นภาคหนึ่ง เป็นส่วนหนึ่ง (intertext) ของเครือข่ายในสังคม เช่น พวกดีคอนสตรัคชันอาจวิเคราะห์สถานีวิทยุแบบ format station (กรีนเวฟ, กรีดเรดิโอ, สไมล์เรดิโอ ฯลฯ) ว่าเป็นรายการบันเทิงด้านดนตรี การสนทนาหาเพื่อนในหมู่คนฟัง การเกี่ยวพาราตี (ระหว่างดีเจกับผู้ฟัง) การให้คำปรึกษาเชิงจิตวิทยา การประชาสัมพันธ์ตัวดีใจเอง รายการสารคดีและข่าวสั้น การโฆษณาสินค้า ฯลฯ) นักวิพากษ์แบบดีคอนสตรัคชันจะวิเคราะห์องค์ประกอบของรายการวิทยุแบบนี้โดยมองว่าเป็นองค์ประกอบย่อยของรายการวิทยุใหญ่ที่มีความเกี่ยวพันกันของเนื้อหา ความน่าตื่นเต้นน่าใจในเชิงวาทศิลป์ในระดับต่างๆ กัน อาจจะต้องตั้งคำถามหลักๆ ว่า โดยเหตุที่เนื้อหาเหล่านี้แฝงเร้นอยู่ ผู้ฟังที่อยู่ในกลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงานที่เป็นกลุ่มเป้าหมายจะต้องการรายการเหล่านี้เหมือนสิ่งเสพติดหรือไมในสภาพสังคมปัจจุบัน นี่คือนสิ่งที่เสนอให้ที่ดีที่สุดแล้ว หรือ หรือรายการสารคดีเชิงสืบสวนสอบสวนก็จะวิเคราะห์ได้ถึงลักษณะดาบสองคมของรายการเช่นกัน กลุ่มดีคอนสตรัคชันจะกล่าวว่า เราไม่สามารถหนีจากลักษณะความเกี่ยวพันของเนื้อหา (intertextuality) ได้ เนื้อหาส่วนย่อย (subtexts) ไม่เพียงแต่ส่งผลต่อสิ่งที่เราได้ยินและอ่านแต่ยังเตรียมเราไว้ด้วยว่าเราจะได้ยินและอ่านเนื้อหาหนึ่งๆ อย่างไร เช่น แม้แต่เรื่องสงครามกลางเมืองของสหรัฐ ผู้รับสารที่มีมายาคติ (myth) หรือความเชื่อเกี่ยวกับฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ต่างกันก็รับรู้สารได้ต่างกัน ฉะนั้น บทสรุปคือ นักวิพากษ์ไม่จำเป็นต้องให้ความหมายที่ตายตัวเหมือน "ความจริง" ที่เป็นระบบ การตีความทำได้หลากหลายรูปแบบ Foucault เองยกตัวอย่างว่าบางครั้งในประวัติศาสตร์ความบ้า (madness) เช่น จีนซีฮ่องเต้ เกณฑ์คนสร้างกำแพงเมืองจีนซึ่งทำให้ผู้คนตายนับไม่ถ้วน หรือความหมกมุ่นในกามารมณ์ (hypersexuality) เช่น การมีพระสนมเยอะแยะของพระเจ้าแผ่นดิน ก็เป็นสิ่งที่ผู้คนทั้งถูกเหยียดหยามหรือให้ความนับถือยกย่องในบางโอกาส (Foucault, 1981)

3. วาทศิลป์เป็นสิ่งที่ปัญหา (Rhetoric is problematic) นักวิพากษ์ที่เป็นมาในอดีตจะมีทรรศนะว่า ผู้พูด/ผู้ประพันธ์รู้ว่าตนกำลังทำอะไรอยู่ แต่พวกดีคอนสตรัคชันจะไม่ตั้ง

สมมติฐานเช่นนั้น เขาจะคิดว่าผู้ประพันธ์ “หาชีวิตไม่แล้ว” และเขาจะตีความตามที่เขามี
 วรรณคดี โดยเหตุที่การวิเคราะห์แบบตีคอนสตรัคชันเริ่มต้นที่วรรณคดีซึ่งวรรณคดีโดยเนื้อแท้
 ของมันก็เป็นเรื่องแต่งขึ้น (fictive) อยู่แล้ว แต่การวิเคราะห์วาทะไม่เป็นเช่นนั้น วาทะที่มีผู้พูด
 ถือว่าเป็นสิ่งจริง และโดยเหตุนี้นักวิพากษ์จากสำนักตีคอนสตรัคชันจะต้องมองหาความหมายที่
 ตรงข้ามหรือช่องว่างในความหมาย อีเกิลตันได้แสดงความเห็นว่า โดยเหตุนี้ ภาษาจึงเป็นการ
 อุปมาอุปไมยชนิดหนึ่ง (all language is metaphorical) ไม่ว่าจะ เป็นภาษาปรัชญา การเมือง
 กฎหมาย และธุรกิจ ต่างเป็นการอุปมาอุปไมยทั้งนั้น แต่ในบรรดาภาษาทั้งหมด ภาษาวรรณ
 คดีจัดเป็นภาษาที่มีการอุปมาอุปไมย “เข้มข้นที่สุด” (Eagleton, 1983) เพราะฉะนั้น พวกตี
 คอนสตรัคชันจึงจะวิเคราะห์วาทะเสมือนหนึ่งวาทะเป็นวรรณคดี และจะวิเคราะห์วรรณคดี
 เสมือนหนึ่งเป็นวาทะ (วาทะจะเกี่ยวเนื่องกับชีวิตจริงมากกว่าในขณะที่วรรณคดีจะเป็นเรื่อง
 แต่ง) เมื่อใช้หลักวิเคราะห์เช่นนี้ พวกตีคอนสตรัคชันก็จะเตือนผู้อ่านวรรณคดีว่า จงอ่านวรรณ
 คดีอย่างจริงจัง เพราะเรื่องราวในวรรณคดีจะส่งผลต่อทัศนคติและความคาดหวังของผู้อ่านได้
 เช่นกัน เมื่อวิเคราะห์วาทะเช่นเดียวกับวิเคราะห์วรรณคดีแล้ว นักวิพากษ์สำนักตีคอนสตรัคชัน
 ก็สามารถสร้างหลากหลายความหมาย (“pluralizing” a text) ให้แก่วาทะ ฉะนั้น กล่าวโดย
 สรุป หน้าที่ของนักวิพากษ์สำนักนี้ก็คือ (1) พิจารณาวาทะหรืองานสื่อสารชิ้นหนึ่งชิ้นใดโดย
 ละเอียดและพยายาม “สกัด” ความหมายออกมาให้หลากหลายมากที่สุดที่จะทำได้ (2) เสนอ
 ความหมายหลากหลายหรือความหมายที่ตรงข้ามกับสิ่งที่ผู้ประพันธ์/ผู้ส่งสารพยายามจะสื่อกับ
 ผู้รับสาร

ฮาร์ทกล่าวว่า วิธีการวิพากษ์ของพวกตีคอนสตรัคชันจะไม่มีอยู่เป็นระเบียบ
 ระบบ พวกเขาจะมองหาแก่นหลักของเรื่อง ความไม่คงเส้นคงวาของผู้ส่งสาร ความหมายที่แอบ
 แฝงอยู่ Derrida และสำนักตีคอนสตรัคชันกล่าวว่า งานที่เหมาะสมแก่การวิเคราะห์คืองานที่มี
 ความหมายนามธรรมเหนือจริง (“transcendentat significations”) ซึ่งได้แก่ กฎหมายต่างๆ
 บทบัญญัติทางศาสนา รายงานทางวิทยาศาสตร์และวาทะทางการเมือง

ต่อไปนี้เป็นบทความที่ผู้วิจัยจัดสรรมาเพื่อแสดงการวิพากษ์แนวโพสต์โมเดิร์น
 แต่มิใช่เป็นการวิพากษ์วาทะ หากแต่เป็นการวิพากษ์วรรณคดี เรื่องเอกของไทยคือ รามเกียรติ์
 โดยผู้ใช้นามปากกาว่า นาคราช แผลงฤทธิ์ ตีพิมพ์ในนิตยสาร มติชนรายสัปดาห์ ฉบับวันที่
18 มกราคม 25 มกราคม และ 8 กุมภาพันธ์ 2543 โดยผู้เขียนให้ชื่อบทความว่า
 “รามเกียรติ์ รื้อเรียนเพื่อรื้อรัฐ”

“รามเกียรติ์ รื้อเรียนเพื่อรื้อรัฐ”

วรรณคดีที่มีอิทธิพลโดยส่งผลกระทบต่อทั้งยังกลมกลืนวรรณคดีอื่นๆ มีให้ขึ้นมา ยิ่งใหญ่เทียมเท่า และถูกยกเป็นเป้าหลอมหมายเลขหนึ่งสำหรับตอกตรึงความคิดของสังคมให้นิยมลัทธิเทวราชแห่งชนชาติสยาม นั่นคือรามเกียรติ์

แม้จะมีผู้เขียนผู้รู้และผู้ศึกษาได้ค้นคว้าเรียบเรียงโต้เถียงแสดงทรรศนะเชิงวิพากษ์ไว้หลายด้านหลายกรณี แต่ก็ยังมีแก่นสารเท่าใดนัก

เพราะลงท้ายมักยกย่องความสำเร็จของรามเกียรติ์อยู่รำไป ไม่ว่าจะเนื้อหาและความพยายามตลอดจนความเกริกไกรทั้งหมด

โปรดอ่านคำชวนให้เชื่อของอาจารย์เจือ สตะเวทิน ครูวรรณคดี ณ แผ่นดินเรา แต่เก่าก่อนตอนหนึ่งดังนี้

“อิทธิพลของวรรณคดีรามเกียรติ์นั้นมีอยู่มากมายหลายประการ อาจแยกออกได้เป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

1. รามเกียรติ์ในฐานะที่เป็นวรรณคดีไทยเรื่องหนึ่ง ก็เป็นหนังสือที่ได้รับความนิยมกันอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่สมัยโบราณจนกระทั่งบัดนี้คนก็ยังเรียนหนังสือรามเกียรติ์ ได้มีการเล่นโขน เล่นละครบนเวที ไม่ว่าจะไปตามสโมสรหรือตามโรงเรียน เรื่องวรรณคดีเรื่องนี้ย่อมเข้าไปแทรกอยู่ทั่วไป
2. นอกจากนี้รามเกียรติ์ยังดลใจให้จิตรกรสร้างภาพอันวิจิตรบรรจงไว้ตามสถานที่สำคัญ เช่น ตามโบสถ์ ตามวิหาร และตามศาลา เป็นต้น จิตรกรรมเหล่านี้ที่มีค่าที่สุดก็คือจิตรกรรมเรื่องรามเกียรติ์ที่วาดไว้ในวันพระศรีรัตนศาสดารามเป็นจิตรกรรมที่เราได้ทอดตาต่างประเทศอยู่แม้จนกระทั่งทุกวันนี้
3. นอกจากนั้นรามเกียรติ์ยังก่อให้เกิดศิลปะแห่งการแกะสลักซึ่งมีอยู่ทั่วไป บางทีก็แกะสลักกันบนไม้ บางทีก็แกะสลักกันบนหิน ที่ขึ้นหน้าขึ้นตาที่สุดก็คือภาพแกะสลักบนหินที่วัดพระเชตุพน ภาพแกะสลักบนหินนี้ ปัจจุบันชาวต่างประเทศก็นิยมมาคัดลอกเอาไว้เป็นสมบัติของตนก็ยังมี
4. ในเรื่องศิลปะการเย็บปักถักร้อย เราก็ยังเห็นอยู่เสมอว่า

บรรดาสตรีไทยนั้นเอาเรื่องวรรณคดีเรื่องนี้มาเย็บปักถักร้อยให้เป็นรูปวิจิตรบรรจง เช่น ปักหมอนด้วยรูปทูลุมาทวเป็นดาว เป็นเดือน หรือปักผ้าปูโต๊ะด้วยรูปอื่น ๆ อีกมากมายหลายอย่าง

5. แม้แต่ในตำราโหราศาสตร์ของไทยเราก็นิยมเอาเรื่องในรามเกียรติ์มาเป็นข้อเปรียบเทียบสำหรับพยากรณ์โชคชะตาของบุคคล เช่น อ้างว่าท่านผู้นั้นผู้นี้ตกตอหนีภกฏกษัตริย์ เป็นต้น
6. แม้แต่ในเรื่องวิชาการครัว วิชาปรุงอาหารเราก็เห็นกันอยู่ทั่วไปว่าเรื่องรามเกียรติ์เข้ามามีบทบาทอยู่ด้วยเหมือนกัน พ่อครัวแม่ครัวนิยมตั้งชื่ออาหารด้วยเรื่องในรามเกียรติ์ที่พบกันมากที่สุดก็คืออาหารชื่อพระรามลงสรง
7. บรรดาผู้แต่งหนังสือโดยมากนิยมถือว่าเรื่องรามเกียรติ์เป็นเรื่องสำคัญ คนที่แต่งหนังสือภายหลังมักเอาเรื่องรามเกียรติ์มาเปรียบเทียบเป็นแบบอยู่เสมอ เช่น เวสสันดรชาดก ลิลิตตะเลงพ่ายหรือเรื่องอื่นใดก็ตีก็ต้องกล่าวถึงเรื่องรามเกียรติ์เป็นพื้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ จึงเห็นได้ว่าวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์มีอิทธิพลต่อชีวิตคนไทยมาทุกยุคทุกสมัย แม้จนกระทั่งทุกวันนี้ (จากคลังวรรณคดีเล่ม 2 น.117-119 โดย เจือ สตะเวทิน)

ยังไม่สิ้นกระบวนการความสำหรับรามเกียรติ์ เพราะผู้เขียนเห็นว่าอาจารย์เจือ ยังเหลือคำชวนให้เชื่ออยู่อีกหลายด้าน เช่น การรับข้าราชการของคนไทยเราได้ยึดเอารามเกียรติ์เป็นหลักในความจงรักภักดีถึงกับมีคำว่า “อาสาเจ้าจนตัวตาย” อาสานายจนสิ้นลม

ใครที่นิยม ทูลุมาทว ชมพูพาน สุครีพ หรือองคต ย่อมสังเกตเห็นแบบบทดังกล่าว

ใครที่ย่านรามเกียรติ์แล้ว อาจมีแนวความคิดว่าเรื่องนี้ น่าจะตอกย้ำสำแดงถึงการแบ่งชนชั้นวรรณะเต็มตัว

โดยฝ่ายชั่วร้ายหรือยักษ์ทั้งหลายเหล่าที่แท้ก็คือพวกวรรณะจัณฑาลและศูทร พวกที่มีฤทธิ์หรือคือพราหมณ์-กษัตริย์-แพศย์แวดล้อมกันไป หรือไม่ว่าจะมองว่าเป็นเรื่องที่บูชาพระผู้เป็นเจ้าได้ดังตามราวมหาไศลกทั้งโลกมารวมกัน

จุดสรรเสริญเยินยอคือการอวดมาราปราบมารร้ายของพระนารายณ์ อีกจุดหนึ่งได้แก่การยกย่องความซื่อสัตย์ของนางสีดาอันมีต่อสามี

หากรามเกียรติ์เป็นการแข่งขันกีฬา หรือว่าเรื่องยาวเข้าประกวด ถ้าผู้เขียนเป็นผู้ตรวจหรือเป็นกรรมการตัดสิน ขอยินดีที่จะจับเรื่องนี้แพ้พาลตั้งแต่เข้าสนาม

เพราะรามเกียรติ์เหี้ยมเอาเปรียบคู่ต่อสู้ตั้งแต่แรกเริ่ม

เดิมทีนนทกผู้ตกเป็นจำเลยสังคมเทวดาเป็นยักษ์มีหน้าที่ล้างเท้าเทพที่ขึ้นเฝ้าพระอิศวร ถูกมวลเทวดาลูบหน้าตบหัวและมัดถึงขนาดดึงทั้งผมเล่นมาช้านาน จนกระทั่งหนักบาลล้านเกลี้ยง

ถูกแกล้งเยี่ยงนี้มีหรือมีคังแค้น นนทกเลยวิ่งแจ้นเข้าเฝ้าพระอิศวรพื้โอดพินครวญขอให้มีนิ้วเพชร ชีไครเป็นเสรีจสรระดับดินกันที่ แค่นี้จึงชำระ นนทกชี้ตะไใส่เทวดาตายคาเขาไกรลาส แดมเที่ยวอาละวาดไปทั่วสวรรค์ พระอิศวรจึงบัญชาให้พระนารายณ์เป็นผู้ปราบ แล้วดั่งที่ทราบกัน นนทกนั้นโดนมายาพระนารายณ์เข้าเต็มอก นนทกจึงว่า

- เหตุใดไม่ทำชิงหน้า
มารยาเป็นหญิงแสนบัดสี
ถ้าวากล้นนิ้วเพชรนี้
จะชี้พระองค์ให้บรลย์
ตัวข่ามีมือแต่สองมือ
ถาจะสู้ทั้งสี่กรได้
แม้สี่มือเหมือนพระองค์ทรงชัย
ที่ไหนจะทำได้ดังนี้

ถูกจิตใจดาพระนารายณ์ก็ทำเป็นใจกว้างพูดเปรี้ยวปร่างออกมาว่า

- ชาตินี้มีงมีแต่สองหัตถ์
จงไปอุบัติเอาชาติใหม่
ให้สิบเคียรสิบพัคตร์เกรียงไกร
เหาะเหินเดินได้ในอัมพร
มีมือยี่สิบซ้ายขวา
ถือคทาอาวุธอานุสร
กูจะเป็นมนุษย์แต่สองกร
ตามไปราญรอนชีวี
ให้ลิ้นวงศ์พงค์มีงอันคักดา
ประจักษ์แก่เทวดาทุกราศี...

เล่นสาปอย่างนี้อย่าว่ายี่สิบมือเลย ถึงจะออกเงยเป็นล้านมือก็สั้นช้อยู่ดี เพราะพระนารายณ์มีวาจาศักดิ์สิทธิ์ ถือเป็นเทพทรงอิทธิฤทธิ์นอง ๆ พระบิดา

ชบวนการปราบมารจึงก่อตัวทันทีที่หัวนนทกกระเด็น (ไปเกิดเป็นทศกัณฐ์)

พระยศวร (ตัวแสบ) ก็แลบบัญชาการว่า

● เจ้าไปเกิดเกิดเป็นกระษัตริ

สุริยวงศ์จักรพรรดิมหาศาล

ทรงนามพระรามอวตาร.....

และ

อันพระลักษมีบังอร

ไปเกิดในนครลงกา

ชื่อว่าสีดานงลักษณ์

เป็นบุตรทศพิศตรีศึกษา....

ซึ่งก่อนหน้านั้น ก็บัญชาการให้ใครและอะไรต่อมีอะไรลงไปเกิดเป็นทหารรับใช้ พระรามล่วงหน้าเป็นทิวแถว แล้วยังให้เวสสุญาณเทพบุตรจุติมาเกิดเป็นพิเภกโทรเอกน้องทศ กัณฐ์โดยมีบัญชาว่าให้ทรยศพี่มาอยู่กับพระราม คอยคำนวณฤกษ์ยาม บอกความลับทั้งหมดของ ทศกัณฐ์พูดกันอย่างหน้าด้านๆ คือพิเภกเป็นตัวการสายลับล้วงลับทำลายโคตร

วางแผนโหดเหี้ยม ตระเตรียมเป็นฉากๆ ผูกปากให้ทศกัณฐ์เป็นตัวมหันตภัย ผลักไสพวกยักษ์แพะแค้นในมุ้ง มุ่งร้ายโจ่งแจ้ง แกล้งให้สีดาตามมาเกิดเป็นลูกแล้วอุกจะเอาเป็นเมีย ยังเลือกเจียบเสียดขงั้น

นี่หรือสวรรค์

นี่หรือการสรรเสริญเกียรติยศพระนารายณ์

เป็นความน่าละอายเสียมากกว่า เพราะจะหาความชอบธรรมไปทำไมเมื่อบังคับ ให้เขาเลวทรามแล้วปราบปรามอย่างสนุกมือ

นี่คือจุดควรร้องอย่างยิ่ง

ตัวละครหญิงสำคัญที่นามว่าสีดา ถูกตำราวรรณคดีไทยเทิดทูนให้เพียบพร้อม ไปทุกอย่าง ไม่ว่าจะทำทางกิริยาหรือว่าความสะอาดและด้วยรากฐานด้วยความซื่อสัตย์ ทุกทัศนคติจึงลงมติให้สีดาเป็นยอดกัลยาณีของนางในวรรณคดีทีเดียว

แต่หาได้เฉลียวใจไม่ว่า ทลายคราที่นางสีดาไม่น่าจะโง่งอย่างมหาศาลปานนั้น (หรือบรรดาตัวเองที่ละเลงเรื่องคลุกเคล้าไม่เท่ากัน เหมือนที่ทำกับนางวันทองด้วยมือองควีมือ เสภาฯ)

กำเนิดนางสีดา ดังที่ว่ามาจากนางลักษมีเมเหสีพระนารายณ์ ซึ่งรามเกียรติ์เรา ใช้สีดาตัวนี้เป็นมูลเหตุดำเนินเรื่อง กระทั่งเกิดเรื่องล้างผลาญ

(ในนิทานชาดกของพุทธก็อุตสาหกรรมเรื่องรามโศกสัตว์ตัดแปลงแข่งกับฝ่าย พราหมณ์ โดยให้พระรามคือชาติปางก่อนของพระพุทธเจ้า ดังเอาโยสโธรามาเป็นสีดา หนุมาน คือพระอานนท์ เป็นต้น)

ตัวจักรกลอีกคนหนึ่งคือพิเภก ซึ่งสวรรค์เสกคำทำนายว่าสีดาจะทำลายวงศ์
ยักษ์ แต่ไม่ยกกะบอกว่าเป็นธิดาทศกัณฐ์กับนางมณฑิลา (เมื่อตอนเติบโตและถูกลักพาไป) พูด
แต่เพียงว่าให้คืนนางสีดาไป

ครั้นตัวเองถูกขับไล่คืนทะเลเห็นในที่พึ่งพึ่งคือพระราม เลยข้ามน้ำข้ามทะเล
ซัดเซมาขอพึ่งใบบุญซะตั้งๆ และตัวทำลายวงศ์ยักษ์ต่างๆ คือพิเภกนั่นเอง

ย้อนมาฟังภาพนางสีดาอีกครั้ง หลังจากได้อยู่เป็นคู่ครองของพระราม และคิด
ตามออกมาเดินดูด้วยความจงรักภักดี ด้วยความมีความเพียบพร้อม ครั้นเห็นม้ารี้ศแปลงเป็น
กวางทองตัวย่อมงดงาม นางสีดาก็มีความไม่งามเกิดขึ้นทันที เป็นเพราะกวีหรือพรหมณ์ผู้แต่ง
แกล้งลืมหรือไฉนไม่รู้ ดูอาภัพของสีดา:-

- พระองค์ผู้ทรงศักดิ์ดาเดช
จงโปรดเกศข้าบาททศศรี
ช่วยจับสุวรรณมฤคี
มาเลี้ยงไว้ที่ศาลา
น้องรักจักได้เซยชม
ให้เป็นบรมสุชา
แม้ตายจงเอาหนึ่งมา
ตัวข้าจะลาดเป็นอาสน์นอน

อ้อนวอนจะเอากวางให้ได้ จับตายจับเป็นได้ทั้งนั้น นี่หรือนางแห่งวรรณคดี พอ
สามีบอกว่าเป็นกวางแปลงมา นางสีดาทำท่าจะตายอยู่นั้นไม่หยุด สุดท้ายหักห้ามพระราม
(จอมโง่อีกคน) ก็รีบลนลานไปล่ากวางทองทันควินโดนพระลักษมณ์กั้นขวางว่าเป็นกวางปลอมแน่
สีดาจึงอองแหว่าพระลักษมณ์แกล้งตัดทอน จึงพาลเป็นลมเอาคือๆ

ผลก็คือพระรามยิงม้ารี้ศตาย แต่ก่อนตายม้ารี้ศแกล้งร้องเป็นเสียงของพระราม
จะให้พระลักษมณ์ไปตาม (ด้วยความอวดดีถือดี) พระลักษมณ์มีเหตุผลชี้แจงว่ายักษ์แกล้ง
หลอกร้อง ดูนางสีดาเธอสำนองเถิดว่า:-

- ทั้งนี้เพื่อจิตเจ้าคิดคิด
ทรยศต่อองค์พระเชษฐา
เพราะอยู่แต่สองในศาลา
แสร้งบิดเบือนว่าทุกสิ่งไป
ถึงมาตรตัวเราจะเป็นหม้าย
ที่จะหมายพึ่งเจ้านั้นหาไม่
ผู้เสียชีวิตชีวาลัย
ตายไปตามองค์พระสีกร

น่าอ่อนนอกอ่อนใจจริง ๆ กับหญิงพรรคนี่ ตีโพยตีพายจนได้เรื่องแล้วยังมายัก
เยื้องคิดเลยเถิดเคล็ดถึงเรื่องชู้สาว

ราวกับมิใช่นางในวรรณคดีตัวจริง!

สิ่งที่น่าฉงนใจว่าเหตุใดสตรีในสายตามผู้ชายถึงกลายเป็นของโง่งง่า เข้าใจยาก
และมากเรื่อง หากจะฉลาดปราดเปรื่องก็จืดจางเสียแล้ว หรือเพราะบรรณพิภพเก่าแก่มีแต่เพศผู้
เป็นผู้จรรยาเล่ห์สสาระความเป็นจริงว่าผู้หญิงย่อมมีคนมีเหตุมีผลที่จะกระทำหรือล้ำแดง การ
แต่งเรื่องผูกเรื่องราวหรือที่จะกล่าว

ดัง:-

การกล่าวเท็จ, ใจง่าย, มายา, หึงหวง, ละโมบ, ไม่เห็นคุณค่า, ลามก, โทษ
เหล่านี้ฝังอยู่ในใจของสตรีเป็นสภาพ”

และ...

“สตรียอมทราบกันแล้วว่ามีอาหาร 2 เท่า, มีเซวหน์ปัญญาแยะบยล 4 เท่า, และ
เล่ห์กลมายา 6 เท่า, กามราดถึง 8 เท่า”

จากทีโศปเทศ

นางสีดาแม้ว่าจะมีท่าสุมเพชแรงร้าย แต่เซวหน์ปัญญานางหายแน่นอน หลังจาก
ศัตรูอนาคิตพ่อพระลักษมณ์จนถูกทศกัณฐ์ลักไปสำเร็จ นางมีเหตุอย่างว่าจะอยู่อย่างนี้ รอพระราม
มากหรือหาทัพปราบทศกัณฐ์ เพื่อสรรคสร้างเสริมส่งเกียรติยศองค์พระสวามี โดยไม่ยอมหนีไปกับ
หนุมาน...

การยกโวหารเช่นนี้ผิดกับท่วงท่าท่วงที่ที่มีก่อนหน้า เพราะนางสีดาตั้งใจผูกคอตาย
ด้วยถูกบรรดานางสนมร้ายของทศกัณฐ์รุมบรรเลงเพลงด่าเป็นว่าเล่น

ไม่เห็นจะคิดรักษาสีริพระเกียรติขององค์พระรามตรงไหน

พูดกันอย่างไม้อิ่งยังชอบว่า เนื้อหาวรรณคดีเราไม่เอาอ่าวเรื่องเนื้อหา แต่ง
ขึ้นมาเพื่อจะยกศรัทธาขอบารมีเป็นที่ตั้งจึงพลาดปลั่งความเป็นไปได้ทั้งมวลชวนเหลือเชื่อเบื้อ
หน้าอยู่รำไป

ในรามเกียรติ์จะเห็นการเวียนวนเช่นนี้ อันมีตั้งแต่ต้นจนจบ โดยตรลบกระหวัด
ทศนะประจำแห่งพราหมณ์ปุโรหิตซึ่งเพียรคิดฝังลึกรากสำนึกว่า ถ้าใครบูชาพระเจ้าเฝ้าเคารพ
นบหม่อมยอมได้ดีทุกรายไปไม่ว่า อสูรรากษส นักพรต มนุษย์ นาคครุฑ หรือแม้แต่สัตว์
เดรัจฉาน ฯลฯ ความวิปริตพิสดาร บางทีอาจฎีกาถึงขั้นสามัญของเหล่าพระเจ้าที่สุดจะเอารัด
เอาเปรียบพร้อมเพียบด้วยเล่ห์กลโหดฉลจึ่งพากันถูกปล่อยปละ เช่น พระอินทร์ที่เยวเล่นชู้ พระ
อิศวรไม่ดูตาม้าตาเรือให้พรพราห์เพรื่อ พระอุมาโหดเหลือดี แม้แต่ฤาษีไซโรก็ชิงความยิ่งใหญ่
ต่ำกว่าทาสไซโรในเรือนเบี่ยเสียอีก

ถ้าจะฉีกหรือตำราเรียน รามเกียรติ์สมควรจะถูกฉีกก่อนหนังสืออื่นใด (มิได้
หมายถึงการฉีกทั้งฉีกเผา แต่รื้อฉีกเพื่อเราจักได้ทำความเข้าใจใหม่ ไม่ใช่รับเหมาเอามาทั้งดุ้น

โดยลืมนวลยพินิจ ลืมคิดลึกซึ้งถึงข้อเท็จจริง เช่น ลิงคือสิ่งใด ทำไมถึงไล่ล่ายักษ์ และภักดีพระเจ้า
เท่าชีวิต เป็นต้น)

แท้จริงลิงก็คือกลการสร้างทางการเมืองแบ่งชนชั้น วรรณะ เพื่อมารับใช้ กษัตริย์
กับพราหมณ์ตามแนวแบ่งแยกแล้วปกครองเบื่อง่าย ถึงร้ายจึงแทบไม่มี (และยักษ์ที่ดีก็มีไม่มาก
เช่นกัน)

จุดสำคัญอีกอันหนึ่งของวรรณคดีเรื่องนี้คือนอกจากจะมีเนื้อหาทลวมโพรก แต่
ยกย่องบทโคลงเกินเลย แล้วยังควรจะเอ่ยกันตรง ๆ ว่า ถ้าสภษาร้อยกรองของฉบับพระราช
นิพนธ์ของรัชกาลที่ 1 ซึ่งทรงให้นักปราชญ์ราชกวีประชุมแต่ยังกระพริ่งกะแพรงด้านความ
อลังการ ลีลาของกลอน และความอ่อนเชิงชั้นทางวรรณศิลป์

(มิได้เป็นการหมิ่นแคลนทรัพย์สินแผ่นดินเพราะอาจมีสาเหตุอื่นๆ เป็นตัว
บอกกล่าว เช่น แต่งเอาไว้เล่นละครเป็นหลัก นักปราชญ์ราชกวียังไม่เข้าที่เข้าทางเพราะเห็น
สร้างเมืองหลวง เวลาที่ลู่ล่งทำไม่อำนวยพอ และก็ความยืดยาวของตัวสารนั่นเอง)

เอ่ยกันอย่างไม่เกรงใจอีกครั้ง กวีดัง ๆ พ.ศ.นี้มีลำนวนลีลาดีกว่ามาก อยากให้
อ่านตัวอย่างสาธิตสักนิดหน่อย:-

• บัดนั้น

นกระจาบตอบคำพระฤาษี

พระองค์เป็นกษัตริย์อภีบดี

ยังไม่มีโอรสและธิดา

ละสมบัติออกมาทรงพรต

บวชเป็นดาบสอยู่ในป่า

ให้ชาวดวงกษัตริย์ชัตติยา

ซึ่งจะครองพาราสิปไป

อินบาปกรรมของพระมุนี

ข้อนี้จะเป็นโทษใหญ่

ข้าสาบานตัวด้วยกลั้วภย

จงตรึกไตรดูเถิดพระนักรต

บัดนั้น

องค์พระมหาอุบาล

ได้ฟังดังอมฤตรด

เห็นจริงด้วยหมดทุกสิ่งไป

อย่าเลยกจะตั้งพิธี

กองกฐนที่อาหุติโดยไสย

ให้เกิดเป็นนางขึ้นกลางไฟ

เลี้ยงไว้สู่สมภิรมยา

คิดแล้วชำระหนวดเครา

สะสางเคียรเกล้าเกล้า

ครั้นเสร็จก็เดินออกมา

ยังหน้าอารัญญา

สังเกตดูลีลา ดูซ้ำๆ เยื่อยๆ เอื่อยๆ อ่อนๆ ไม่สมกับการเล่นละครเท่าไร
อะไรก็ไม่น่าเชื่อเท่าเนื้อหาที่ว่า ฤาษี (โคดม) ผู้สั่งสมมานมาพันปี มีอดีตประวัติเป็นถึงกษัตริ
ยาธิราช โฉมความฉลาดเฉลียวจึงสู้ทนกระจำตัวเดียวไม่ได้ สร้างพรตเท่าไรไม่แจ้งธรรม
พอนกพราวดลลงดินเกิดดวงตาแจ้งธรรมขึ้นคือ

หรือ:-

● ครั้นถึงน้อมเกล้าบังคมทูล

นเรนทรสุรัสวดีทรงศร

ซึ่งพระองค์ให้ช้าวานร

ครอบครองพระนครอุททยา

ด้วยความเมตตากรุณย์

พระองค์ใหญ่หลวงหนักหนา

ยิ่งกว่าแผ่นพื้นพสุธา

หวังว่าจะให้เป็นสวัสดิ์

อันอุททยากรุงไกร

ไม่ควรแก่ข้าบาทศรี

บันดาลร้านร้อนทั้งอินทรีย์

ด้วยเคียรเกล้านี้จะแตกตาย

อันแสนสมบัติพัสดาร

ไอศูรย์ศฤงคารทั้งหลาย

กับมหาเศวตฉัตรเพชรพราย

ขอถวายเบื้องบาทพระสี่กร

เข้าใจว่าที่สุนทรภู่มานะใส่สร้างสัมผัสนั้นก็เพื่อความไพเราะเป็นเบื้องต้น ด้วย
กลอนตัวอย่างมีช่องว่างแทรกใส่สัมผัสให้ได้หลายช่วงหลายวรรค ทว่า ที่น่าใส่ไว้ให้หนักคือ
ความคิด...

ทำไมพระยาอนุชิต (หनुมานทหารศุใจ) ถึงได้นั่งบัลลังก์เมืองอุททยาอันเป็น
เอกอัครนคราของพระราม...เป็นการตอบความชอบในผลงานของทหารกล้าว่าถ้าพลีกายถวาย
ให้พลีใจถวายเห็นยอมเป็นเช่นเดียวกับหनुมานคือ ได้รับพระราชทานยศดาบรดาศักดิ์ หรือจัก
เอาถึงบัลลังก์ก็ยังไม่

(แต่นั่งจริงไม่ได้ด้วยไรบารมีที่จะเทียบทัน)

*****

การวิพากษ์แบบโพสต์โมเดิร์นหรือแบบดีคอนสตรัคชันคือการยึดถือว่า ทั้งตัวต้นแบบ (original work) และบทวิพากษ์เป็นบทที่มีพลังอำนาจ (power texts) ที่เราจะทำการศึกษา การวิพากษ์แนวชนบประเพณีที่ทำวิพากษ์รามเกียรติ์คงจะยึดแนวสุนทรียะ (formal criticism) เป็นหลักใหญ่ ตามแนวการวิพากษ์ของอาจารย์เจือ สตะเวทิน ที่ผู้เขียนคือ นาคราช หยิบยกมาให้ดู นั่นคือการยกย่องรามเกียรติ์ว่าเป็นต้นแบบของวัฒนธรรมหลายๆ อย่างของไทย และเป็นยอดของวรรณคดี การวิพากษ์แนวดีคอนสตรัคชันได้ “รื้อ” ตัวต้นแบบซึ่งในที่นี้ นาคราชได้ตีความใหม่คือให้ตัวเอกมีความ “ด้อย” กว่าตัวร้ายโดยเกริ่นนำว่า “หากรามเกียรติ์เป็นการแข่งขันกีฬา หรือว่าเรื่องยาวเข้าประกวด ถ้าผู้เขียนเป็นผู้ตรวจหรือเป็นกรรมการตัดสิน ขอยินดีที่จะจับเรื่องนี้ แพ้พาลตั้งแต่เข้าสนาม เพราะรามเกียรติ์เพียรเอาเปรียบคู่ต่อสู้ตั้งแต่แรกเริ่ม”

นาคราชได้ชี้ให้เห็นว่าแก่นเรื่อง (theme) คือการแสดงความเหนือกว่าระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ซึ่งเรียกว่า hegemony ซึ่งพูดถึงพระเป็นเจ้าคือพระอิศวรและพระนารายณ์ วางแผนกันมาปราบทศกัณฐ์ โดยให้เสียเปรียบทุกประการตั้งแต่คำสาบพระนารายณ์ และให้เวสสุธามาเทพบุตรไปเกิดเป็นนิเภกคอยเป็นไล่ศึกของทศกัณฐ์ให้พระราม นาคราชชี้ให้เห็นว่านี่คือความอยุติธรรมซึ่งก็ตรงกับที่ฮาร์ตลิ่งข้อสังเกตว่า ปรับททางสังคม ทำให้เกิดการตีความต่างกัน ในยุคที่วรรณคดีสโมสรซึ่งตั้งขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรุ่งเรือง รามเกียรติ์ ได้รับการยกย่องว่าเป็นเอกทางด้านบทละครที่ใช้สำหรับแสดง การยกย่องนี้มีเรื่อยมาจนถึงยุคอาจารย์ภาษาไทยอย่างอาจารย์เจือ สตะเวทิน แต่ด้วยอิทธิพลของวัฒนธรรมการวิพากษ์ของตะวันตกที่หลังไหลมาสู่ประเทศไทย หรือนักคิดนักวิชาการไทยได้ไปจำเรียนมา แนวคิดแบบดีคอนสตรัคชันจึงได้เกิดขึ้น การตีความวรรณคดีไทยในรูปแบบใหม่ จึงเริ่มเข้ามาในวงวิชาการไทย กอปรทั้งการศึกษาทางด้านสังคมวิทยา การเมืองการปกครองที่เปลี่ยนจากอำนาจนิยมมาเป็นการย้าสิทธิมนุษยชน (เช่น นนททุกที่อุกรังแก) ทำให้มุมมองในรามเกียรติ์แตกต่างกันไป

นาคราชได้ตีความพฤติกรรมของเหล่าลิง โดยใช้ความหมายในเชิงอุปมาโดยอธิบายว่า “แท้จริงลิงก็คือกลการสร้างทางการเมืองชนชั้น วรรณะ เพื่อมารับใช้กษัตริย์กับพราหมณ์ตามแนวแบ่งแยกแล้วปกครองเบื่อง่าย ลิงร้ายจึงแทบไม่มี (และยักษ์ที่ดีก็มีไม่มากเช่นกัน)” นั่นคือ ลิงคือชนชั้นผู้ถูกปกครองซึ่งว่านอนสอนง่ายและจงรักภักดีและยักษ์คือฝ่ายตรงข้ามนั่นเอง

เป็นที่น่าสังเกตว่าในขณะที่นาคราชได้ “รื้อ” วรรณคดีเรื่อง รามเกียรติ์ เมื่อมาถึงจุดที่เขาวิพากษ์ลักษณะของคำประพันธ์ นาคราชเขียนว่า “ด้านภาษาร้อยกรองของฉบับพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 1 ซึ่งทรงให้นักปราชญ์ราชกวีประชุมแต่งยังกะพร่องกะแพรงด้านความอลังการ ลีลาของกลอน และความอ่อนเชิงชั้นทางวรรณศิลป์” แล้วนาคราชก็ให้เหตุผลถึงปัจจัยอันอาจเป็นสาเหตุของความบกพร่อง อาทิ แต่งเอาไว้เล่นละครเป็นหลัก (เพราะฉะนั้นลักษณะคำกลอนจึงคล้ายร้อยแก้วคือ สั้น กระชับ ไม่เน้นสัมผัสใน) นักปราชญ์ราชกวียังไม่เข้าที่

เข้าทางเพราะเพิ่งสร้างเมืองหลวง เวลาที่ใช้รจนากวีมีไม่พอ (เพราะรัชกาลที่ 1 ทรงเน้นการรบ และทรงครองราชย์ไม่นาน) และตัวสารมีความยืดยาว กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเหตุผลที่จะคำหิหรือวิพากษ์บทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์นั้นถูกทำให้อ่อนด้อยลงด้วยเหตุผลต่างๆ ที่นาคราชหยิบยกขึ้นมาเอง และยังทำให้การยกบทกวีในยุคปัจจุบัน (พ.ศ.2543) มาเปรียบเทียบดูเป็นสิ่งที่ไม่น่าจะเข้ากันได้เพราะนาคราชได้ทำประหนึ่ง “ถามเองตอบเองเสร็จ” ซึ่งทำให้การวิพากษ์ของเขาตรงจุดนี้ดูไม่สมเหตุสมผล

กล่าวโดยสรุป ทั้งพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์เองและบทวิพากษ์ของนาคราช แผลงฤทธิ์จัดว่าเป็นตัวบทที่มีอำนาจโน้มน้าวใจให้ศึกษา รามเกียรติ์เองนั้นเป็นบทละครที่มีเสน่ห์อยู่ไม่น้อย เพราะได้ครองใจคนอ่านมาทุกยุคทุกสมัย แต่นาคราชแผลงฤทธิ์ได้ “รื้อ” ออกมาเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ใหม่ให้แก่คนอ่าน เป็นการตีความใหม่จากมุมมองแบบดีคอนสตรัคชัน ซึ่งเขาทำได้สมควรแก่คำชมเชย นาคราชได้นำทฤษฎีการบงการตามอำนาจ (hegemony) เขาได้ใช้เกณฑ์สองเกณฑ์ในการประเมินลักษณะภาษาและร้อยกรอง นั่นคือสุนทรียะของภาษาและประโยชน์ของภาษา เช่น ใช้เพื่อรำละคร (aesthetic and pragmatic values) ซึ่งบางครั้งก็ไปด้วยกันไม่ได้จึงทำให้งานเขียนของเขา มีประเด็นที่น่ามาตั้งเป็นข้อวิพากษ์ได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

บทสรุปและอภิปราย

งานวิจัย “กรอบวาทวิพากษ์ตะวันตก ค.ศ.1925-2000 กับบริบทไทย” สสำรวจแนวคิดทางตะวันตกที่นำมาใช้วิจารณ์วาทวิทยาในบริบทไทย คำว่าวาทวิทยาครอบคลุมถึงลักษณะงานที่ผลิตโดยมนุษย์ (artefact) ที่มีศักยภาพในการโน้มน้าวใจ งานวิจัยแสดงให้เห็นว่า กรอบวาทวิพากษ์ตะวันตกเริ่มพร้อมกับ บทความของศาสตราจารย์วิเชลน์ลีในปี ค.ศ.1925 ซึ่งชี้ให้เห็นว่าวาทวิพากษ์ (rhetorical criticism) ต่างจากวรรณคดีวิพากษ์ (literary criticism) ตรงที่ฝ่ายแรกมุ่งศึกษาผลที่เกิดแก่ผู้ฟังซึ่งอยู่ ณ ที่นั้นเวลานั้น ในขณะที่วรรณคดีวิพากษ์มุ่งศึกษาความเป็นอมตะของงานชิ้นหนึ่งๆ (permanence)

กรอบวาทวิพากษ์ตะวันตกเริ่มมีการศึกษากันอย่างจริงจังมากขึ้น หนังสือที่มีอิทธิพลมากคือ Speech Criticism ที่พิมพ์ในปี 1948 ของ Baird และ Thossen แต่หนังสือที่ได้รับการอ้างอิงบ่อยมากที่สุดเล่มหนึ่งคือ Rhetorical Criticism : A Study in Methods ของศาสตราจารย์ Edwin Black ซึ่งก่อให้เกิดระเบียบวิธีวิพากษ์และศัพท์ที่ใช้ในวงการวาทวิพากษ์อย่างกว้างขวางและลึกซึ้งซึ่งพิมพ์ครั้งแรกในปี 1965

ในประเทศไทย ผู้ที่นำกรอบวาทวิพากษ์ตะวันตกมาใช้ในบริบทไทยที่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรคือหนังสือวาทะสำคัญของไทยและการวิเคราะห์ ของ อรรถพร ปิณฑน์ โอวาท ซึ่งตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี พ.ศ.2526 งานวิจัย “การวิเคราะห์และวิจารณ์วาทะของพยุรี ชาญณรงค์” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากโครงการวิจัยเสริมหลักสูตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.2530 ได้พูดถึงนิยามของการวิจารณ์วาทะ บทบาท และหน้าที่ของวงการวิจารณ์และแบบแผนที่ใช้ในการวิจารณ์วาทะ นักวิชาการทั้งสองได้เสนอแบบจำลองวาทวิพากษ์หลายแบบ โดยสรุปแล้ว แบบจำลองหรือกรอบวาทวิพากษ์ที่นักวิชาการไทยทั้งสองคนเห็นว่าสำคัญและนำมาใช้ในบริบทไทยได้คือ กรอบวาทวิพากษ์แบบนีโอริสโตลีสเลียน กรอบวาทวิพากษ์ของเคนเนธ เบิร์ก และกรอบวาทวิพากษ์แบบรวมทฤษฎี (eclectic)

การวิจัย “กรอบวาทวิพากษ์ตะวันตก (ค.ศ.1925-2000) กับบริบทไทย” สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. ลักษณะและขอบข่ายของการวิพากษ์

ลักษณะและขอบข่ายของการวิพากษ์กำหนดไว้ว่า นักวิพากษ์จะไม่ตัดสินสิ่งที่เกิดโดยธรรมชาติ (ก้อนดิน ไม้ ผึ้ง ฟิวเจอร์ ฯลฯ) นักวิพากษ์จะสนใจสิ่งที่มนุษย์ทำขึ้น ในขณะที่นักวิทยาศาสตร์จะสนใจสิ่งที่เกิดตามธรรมชาติ การวิพากษ์บ่งถึง การพูดถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่าง

เฉพาะเจาะจง นักวิพากษ์มีแนวโน้มที่จะมองการกระทำของมนุษย์ว่าเป็นผลผลิตจากแรงจูงใจและความตั้งใจ เราศึกษาแรงจูงใจจากพฤติกรรมภายนอกที่แสดงออก วิธีการที่ผู้สร้างสารใช้สภาพการณ์ที่มีการกระทำเกิดขึ้น และผลลัพธ์ด้านสังคมที่เกิดขึ้น ถึงกระนั้นก็อาจจะได้แค่บทบาท (persona) ที่แสดงออกมาเท่านั้น นอกเหนือจากแรงจูงใจและความตั้งใจ การวิพากษ์หมายถึงการประเมินค่า การประเมินค่าคือการตัดสินใจว่าพลังใดเป็นปฏิบัติและพลังใดเกื้อหนุนต่อการอยู่รอดของชีวิตหนึ่งๆ เราต้องให้ชื่อหน้าที่และสัมพันธ์ภาพแก่พลังเหล่านั้นเพื่อที่ว่าเราจะจัดการกับมันได้ และในการให้ชื่อเหล่านี้เราสร้างบุคลิกและทัศนคติของเราด้วยการใช้ศัพท์ต่างๆ เพื่อบอกว่าพฤติกรรมที่จะตามมาคืออะไร และนี่คือมิติทางด้านการประเมินค่าหรือการตัดสินใจ แต่เราไม่ควรตัดสินใจด้วยการวิพากษ์จนทำลายความเชื่อมั่นในตนเองของบุคคลอื่น อย่างไรก็ตามเมื่อเป็นประเด็นทางด้านการเมือง ศาสนา สุนทรียศาสตร์ โครงการทางด้านสังคม เศรษฐกิจ เราควรแสดงความคิดเห็นและประเมินค่าลักษณะของการวิพากษ์ที่ดีคือต้องมีเหตุผลและมีหลักฐานประกอบ นอกจากนี้ การวิพากษ์จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายทางสังคม นั่นคือ เป็นสิ่งที่มุ่งการกระทำ พยายามปรับเปลี่ยนสภาพของมนุษย์ การวิพากษ์ช่วยทำคุณค่าหรือค่านิยมให้กระจ่างขึ้นและโยนค่านิยมเหล่านี้เข้ากับแนวโน้มของสังคม เพราะฉะนั้นการวิพากษ์จึงเป็นกิจกรรมที่แฝงจริยธรรมไว้ด้วย

2. วาทศิลป์ในฐานะสิ่งที่เราจะวิพากษ์

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า วาทศิลป์นี้เราให้คำนิยามไว้ว่าเป็นความพยายามของมนุษย์ที่จะก่อให้เกิดความร่วมมือ โดยการใช้อยุทธศาสตร์หรือวิธีการต่างๆ ที่สามารถใช้ใหม่ซ้ำได้ โดยคำนิยามเช่นนี้ วาทศิลป์หมายถึงกระบวนการที่ก่อให้เกิดความร่วมมือหรือหมายถึงผลผลิตของกระบวนการนั้น ถ้าเราวิพากษ์วาทศิลป์โดยมุ่งที่กระบวนการ เราอาจจะเริ่มวิพากษ์ตั้งแต่จุดที่วาทศิลป์เริ่มเกิดขึ้นในสมองของผู้สร้างสารปฏิสัมพันธ์ระหว่างวาทศิลป์กับสภาพแวดล้อม (บริบททั้งทางสังคมและกายภาพ) การวิพากษ์วาทะในฐานะเป็นวาทะ (ดูไวยากรณ์ ลีลา ฯลฯ) หรือการวิพากษ์วจนะและอวจนะภาษาที่แฝงเร้นในวาทะและก่อให้เกิดชนบประเพณีหลายอย่างในสังคม การวิพากษ์ผลผลิตจะสนใจวาทะ บทบรรณาธิการ นิยาย ละคร บทละคร การรณรงค์ การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ฯลฯ บางครั้งนักวาทวิพากษ์อาจสนใจช่องทางสื่อสารซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญของการกำหนดความหมายของสัญลักษณ์

3. ขั้นตอนหรือกระบวนการในการทำวาทวิพากษ์

ผลการวิจัยสรุปว่า ขั้นตอนหรือกระบวนการในการทำวาทวิพากษ์มี 4 ขั้นตอนคือ

- 1) การวิเคราะห์เชิงพรรณนาของกิจกรรมทางวาทะ
- 2) การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ บริบทระหว่างวาทกรรมและสภาพแวดล้อม

3) การพัฒนามุมมองหรือชนิดของวาทวิพากษ์ที่จะนำไปสู่การวิพากษ์วาทกรรม

4) การประเมินหรือการตัดสินวาทกรรมโดยใช้เกณฑ์ 4 เกณฑ์คือ ผลของวาทกรรม ความจริงที่ปรากฏในวาทกรรม จริยธรรมในวาทกรรม และความเป็นศิลปะของวาทกรรม

4. การประยุกต์วาทวิพากษ์ตะวันตกกับบริบทไทย

วาทวิพากษ์ตะวันตกเริ่มเข้ามาในประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ 1970 เมื่อนักวิชาการอย่างสวณิต ยมาภัย และ อรรวรรณ ปิณฑน์โอวาท ซึ่งสำเร็จการศึกษาจากสหรัฐอเมริกาได้เริ่มสอนนิสิตในคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในการนำกรอบวาทวิพากษ์ตะวันตกมาใช้ จะเป็นการนำกรอบที่ยึดแนวคลาสสิกมาใช้ในระยะแรก โดยได้อิทธิพลจากสหรัฐอเมริกา และในระยะต่อมาจะเป็นการนำกรอบวาทวิพากษ์จากยุโรปมาใช้ประยุกต์กับบริบทไทย ผู้วิจัยขอสรุประยะเวลา 2 ช่วงและกรอบวาทวิพากษ์ที่ประยุกต์ใช้ดังนี้

1) ช่วงทศวรรษที่ 1960 จนถึงปัจจุบัน เป็นช่วงที่กรอบวาทวิพากษ์ของอเมริกามีอิทธิพลต่อนักวิชาการไทย กรอบที่ใช้คือ วาทวิพากษ์แนวนีโออริสโตเติลเลียน ผนวกกับวาทวิพากษ์แนวเคนเนธ เบิร์ก ซึ่งผู้วิจัยได้บูรณาการเป็นกรอบวาทวิพากษ์ 6 กรอบคือ กรอบวาทวิพากษ์แนวเหตุผล (rationalistic criticism) กรอบวาทวิพากษ์แนวจิตวิทยาสังคม (psychosocial criticism) และกรอบวาทวิพากษ์แนวละครหรือแนวที่เน้นองค์ห้า (dramatic or pentadis criticism) กรอบวาทวิพากษ์แนวรูปแบบหรือสุนทรีย์ (formal or artistic criticism) วาทวิพากษ์เน้นความจริง (truth criticism) และวาทวิพากษ์เน้นจริยธรรม (ethical criticism) ผลการวิจัยแสดงว่า กรอบการวิพากษ์เหล่านี้ สามารถนำมาประยุกต์กับบริบทไทยได้อย่างสอดคล้อง ประเด็นสำคัญคือวาทวิพากษ์แนวเหตุผลซึ่งได้รับอิทธิพลจากวีธีนีโออริสโตเติลเลียนได้มีการปรับเปลี่ยนจุดอ่อนของวาทวิพากษ์นีโออริสโตเติลเลียนคือ การศึกษาเฉพาะผู้ฟัง ซึ่งอยู่ ณ ที่นั้น เวลานั้น (immediate audience) วาทวิพากษ์แนวเหตุผลได้ถูกปรับเปลี่ยนให้สามารถศึกษาผู้ฟัง ณ ยุคใดสมัยใดก็ได้ โดยเราจะศึกษาศักยภาพในการโน้มน้าวใจ (suasory potential) ในกรณีที่เราไม่สามารถเข้าถึงผู้ฟัง ณ ที่นั้น โดยการวิเคราะห์กระบวนการของวาทศิลป์ในการที่จะทำให้เกิดผล

2) ช่วงทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา เป็นเวลาที่นักวิพากษ์ไทยได้อิทธิพลจากยุโรป อันได้แก่ กระแสวิพากษ์ที่เรียกว่าโพสต์โมเดิร์น (postmodern criticism) และในขณะเดียวกันอิทธิพลจากอเมริกาก็ยังหลั่งไหลเข้ามาในวาทวิพากษ์แนวการเล่าเรื่อง (narrative criticism) และวาทวิพากษ์แนวจินตสสาร (fantasy theme criticism) ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การเริ่มประยุกต์ใช้กรอบวาทวิพากษ์ที่ต่างไปจากชนบเดิมคือ แนวนีโออริสโตเติลเลียนและแนวเคนเนธ เบิร์ก ยังเป็นไปอย่างช้าๆ ในสังคมไทย แต่เท่าที่มีผู้ลองประยุกต์ดูตามตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้

วิเคราะห์แสดงให้เห็นว่าไม่พบปัญหาในเรื่องโครงสร้างและรูปแบบ การค่อยเป็นค่อยไปในการประยุกต์ใช้ อาจจะเป็นเพราะความใหม่ของกรอบวาทวิพากษ์ชนิดนี้ในการเสนอตัวเข้ามาในสังคมไทยเมื่อเทียบกับกรอบวาทวิพากษ์ในยุคทศวรรษ 1960 อาจเป็นเพราะนักวิชาการในสาขาวิชาที่สนใจทางด้านนี้ยังมีไม่มากและนิสิตนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษายังผลิตงานวิจัยและวิชาการทางด้านนี้ไม่มากนักเพราะการศึกษาระดับมหาบัณฑิตในสาขาวิชา คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพิ่งเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ.2541

โดยสรุป งานวิจัย “กรอบวาทวิพากษ์ตะวันตกกับบริบทไทย (ค.ศ.1925-2000)” แสดงให้เห็นว่า แบบแผนการวิพากษ์วิจารณ์วาทะของตะวันตกสามารถนำมาปรับใช้ให้เหมาะกับบริบทของไทยได้ แต่สิ่งที่น่าจะทำและควรจะเป็นก้าวต่อไปของการวิจัยคือ การนำเสนอกรอบวาทวิพากษ์ของไทยเองโดยพึงพิงภูมิปัญญาไทยตั้งแต่โบราณกาล และเผยแพร่ออกไปสู่โลกตะวันตก เพราะงานวิจัยที่ผู้วิจัยกำลังทำอยู่นี้บ่งเป็นนัยยะแล้วว่า กรอบวาทวิพากษ์เหล่านี้หรือกรอบวิพากษ์การสื่อสารเหล่านี้มีองค์ประกอบหลักๆ ที่เป็นสากลซึ่งสามารถถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กฤดา ศิริคันติกร. “วาทวิเคราะห์เชิงจินตสภาวะ : กรณีการเข้าร่วมโครงการรณรงค์ชยะแห่ง
 แลกกันไม้ของประชาชนในชุมชนแออัดคลองเตย” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตร
 มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2542.
- พยุรี ชาญณรงค์. “การวิเคราะห์และวิจารณ์วาทะ” กรุงเทพฯ : โครงการวิจัยเสริมหลักสูตร
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.
- พรพรม ทิพยมนตรี. “วาทวิเคราะห์บทละครของหลวงวิจิตรวาทการกับการสร้างค่านิยม”
 วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2543
- อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท. วาทะสำคัญของไทยและการวิเคราะห์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2526.
- อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท. วาทวิทยาในประวัติศาสตร์ไทย : ยุคกรุงธนบุรีและกรุงรัตน
 โกสินทร์. งานวิจัยทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน. 2542.
- อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท. หลักและปรัชญาของวาทวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2539.

ปริบททางวัฒนธรรมเขื่อนปากมูล

บทความทางหนังสือพิมพ์

- กิลิน ประลองเชิง. วันเวลาที่ผ่านไป. มติชนรายวัน (2 สิงหาคม 2543) : 2.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. ลบความขัดแย้งมือบ-รัฐด้วยการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน.
 มติชนรายวัน. (2 สิงหาคม 2543)
- เกษียร เตชะพีระ. ความอภัยของแผ่นดิน. มติชนรายวัน. (22 กรกฎาคม 2543) : 6.
- ข้อคิดเห็นต่อมติ ครม. 25 ก.ค. เรื่องการแก้ไขปัญหามลพิษสาหัส. ข่าวสด. (1 สิงหาคม
 2543) : 11.
- ชวนไม่ทมิฬ. มติชนรายวัน. (24 กรกฎาคม 2543) : 2.
- นงนุช สิงหเดชะ. ชวนกับปัญหาปากมูลไม่ใช่เรื่องหลักการแต่เป็นความดี. (15 สิงหาคม
 2543).
- บุญเลิศ ช่างใหญ่. ชวนเล่นกับไฟ. มติชนรายวัน. (28 กรกฎาคม 2543) : 6.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. ข้อเสนอเพื่อก้าวพ้นความรุนแรงกรณีเขื่อนปากมูล. มติชนรายวัน
 (24 กรกฎาคม 2543).
- ป่าเดือนที่ปากมูล. มติชนรายวัน.
- ปิดฉากเวทีสาธารณะ มองคนละมุม รัฐบาล-คนจน. มติชนรายวัน. (18 สิงหาคม 2543):2

เปิดเอกสารลับสันติบาลวิเคราะห์มีอบคนจน แขนงนำ-พันธมิตร-สื่อ คือผู้ร้าย.

มติชนรายวัน (22 กรกฎาคม 2543) : 2

เปิดประเด็นร้อนเวทีสาธารณะ ปัญหาความขัดแย้งรัฐบาล-สมัชชาคนจน. มติชนรายวัน (17 สิงหาคม 2543) : 2.

มติ กก.กลาง แก้ปัญหาสมัชชาคนจน ข้อเสนอวัดใจ ครม.ชวน. มติชนรายวัน.

(21 กรกฎาคม 2543) : 2.

รุจน์ โกมลบุตร. เอฟ 16-ปากมูล-นามสกุล ความรุนแรงจากใจรัฐบาล. มติชนรายวัน

ลีลาชวนแก้ปัญหาคนจน. มติชนรายวัน. (22 กรกฎาคม 2543) : 2.

เลียบค่ายแม่มนันยีน หมู่บ้านคนจนหน้าทำเนียบ. มติชนรายวัน. (10 สิงหาคม 2543):2.

สมหมาย ปารีจฉัดค์. ลำคัญที่สุดคือตัดสินใจ. มติชนรายวัน. (31 กรกฎาคม 2543): 6

สร้างปัญหาเขื่อนปากมูล. มติชนรายวัน. (31 กรกฎาคม 2543) : 2.

สร้างปัญหาเขื่อนปากมูล. มติชนสุดสัปดาห์. (31 กรกฎาคม 2543) : 2.

อีกหายนะเขื่อนปากมูล โบราณคดีล้ำค่า. ข่าวสด. (1 สิงหาคม 2543) : 1,10.

ข่าว

คนจน. ข่าว. มติชนรายวัน. (18 สิงหาคม 2543)

ฉลาด. ข่าว. มติชนรายวัน. (7 พฤศจิกายน 2543)

มีอบคนจน. ข่าว. มติชนรายวัน. (24 กรกฎาคม 2543)

มีอบปากมูล. ข่าว. มติชนรายวัน. (22 พฤศจิกายน 2543)

ปากมูล. ข่าว. มติชนรายวัน. (22 พฤษภาคม 2543)

ปากมูล. ข่าว. มติชนรายวัน. (9 มิถุนายน 2543)

เอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. “ข้อมูลและความเห็นต่อข้อเรียกร้องของสมัชชาคนจน กรณีเขื่อนปากมูล เสนอต่อคณะกรรมการกลางเพื่อแก้ไขปัญหาของสมัชชาคนจน” 12 มิถุนายน 2543.

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. “เอกสารรวบรวมความเป็นมาและเหตุการณ์บางส่วน ของเขื่อนปากมูล”

ฝ่ายประชาสัมพันธ์การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. “ความจริงที่เขื่อนปากมูล” มิถุนายน 2543.

สำนักกิจการภายนอกของธนาคารโลก-เซตเอเชียตะวันออกเฉียงและแปซิฟิก. “เขื่อนปากมูล ข้อเท็จจริง ความเป็นมา คำถามและคำตอบ” เอกสารแปลจากรายงานธนาคารโลก

ภาษาไทยอังกฤษ

- Barney, R., Uncanny Criticism in the United States, in J. Natol (ed.) Tracing Literacy Theory. Urbana: University of Illinois Press, 1987.
- Black, Edwin. Rhetorical Criticism: A Study in Method. New York : Macmillan. 1965.
- Black, Edwin. "The Second Persona" Quarterly Journal of Speech. 56, 2 (April, 1970).
- Bormann, E.G. "Fantasy and Rhetorical Vision: Ten Years Later," Quarterly Journal of Speech, 68 (1982), 288-305.
- Bormann, E.G. "Fantasy and Rhetorical Vision: The Rhetorical Criticism of Social Reality" Quarterly Journal of Speech, 58. (1972), 396-407.
- Bormann, E..G. Small Group Communication: Theory and Practice (3re.ed.) New York: Harper and Row, 1990
- Brock, Bernard L., Robert L. Scott and James W. Chesebro. Methods of Rhetorical Criticism: A Twentieth Century Perspective. Wayne State University Press, 1990.
- Burgess, Park G., "The Rhetoric of Black Power : A Moral Demand?" Quarterly Journal of Speech 55,2(April, 1969).
- Burke, Kenneth. A Rhetoric of Motives. Berkeley : University of California Press, 1969.
- Burke, Kenneth. Attitude toward History Boston. M.A.: Beacon Press, 1959.
- Campbell, George. The Philosophy of Rhetoric. ed. by Lloyd F. Bitzer. Carbondale : Southern Illinois University Press, 1988.
- Campbell, Karlyn Kohrs. "Criticism: Ephemeral and Enduring" Communication Education. 23,1 (Jan, 1974).
- Campbell, Karlyn K. and Thomas R. Burkholder. Critiques of Contemporary Rhetoric. Belmont: Wadsworth Publishing Company 1997.
- Chatiketu, Phatanaphongse. "A Convergence Information Dissemination Model: Integrating Diffusion of Innovations and Symbolic Convergence Theory and a Test of Model to Identify the Members Rhetorical Visions of the Housewives Against - AIDS Program" Unpublished Doctoral Dissertation, 1998.
- Cragan, J.F. and Shields, D.C. Symbolic Theories in Applied Communication Research : Bormann, Burke, and Fisher. N.J.: Hampton Press, 1995a.
- Cragan, J.F. and Shields, D.C. "Using SCT-Based Focus Group Interviews to Do Applied Communication Research" L.R. Frey (ed.) Innovation in Group Facilitation: Applications in Natural Setting. N.J. Hampton Press, 1995 b.

- Engleton, M. Literary Theory: An Introduction. Minneapolis: University of Minneapolis Press, 1983.
- Fisher, Walter. "Narrative as a Human Communication Paradigm: The Case of Public Moral Argument," Communication Monographs (March 1984): 1-22.
- Foss, Sonja. Rhetorical Criticism: Exploration and Practice. Illinois: Waveland Press, Inc., 1989.
- Foucault, Michel. The History of Sexuality (vol.I) An Introduction. N.Y.: Vintage Books, Random House, 1980.
- Foucault, Michel. "The Order of Discourse," in R. Young (ed.) Untying the Text: A Post-Structuralism Reader. London: Routledge and Kegan Paul, 1981.
- Haiman, Franklyn. "The Rhetoric of the Streets: Some Legal and Ethical Considerations." Quarterly Journal of Speech 53,2 (April, 1967)
- Hall, Stuart, "The Rediscovery of 'Ideology' Return of the Repressed in Media Studies," Culture, Society and the Media. eds. Michael Gurevitch, Tong Bennett, James Curran, and Janet Woolacott (London: Methuen, 1982) 56-90.
- Hart, Roderick. Modern Rhetorical Criticism. Glenview, Ill.: Scot Foresman, 1990.
- Haynes, W. Lance. "Of that Which We Cannot Write: Some Notes on the Phenomenology of Media" Quarterly Journal of Speech 74,1 (Feb, 1988).
- Kaplan, Charles. Criticism: The Major Statements. New York: St. Martin's Press, 1986.
- Monroe, Alan H. Principles and Types of Speech. 1st ed. Now York: Scott, Foresman, 1935.
- Norris, C., Deconstruction: Theory and Practice. London: Methuen, 1982.
- Ong, Walter J. Quality and Literacy: The Technologizing of the Word. New York: Methuen, 1982.
- Petty, Richard E., and John T. Cacioppo. Communication and Persuasion: Central and Peripheral Routes to Attitude Change. New York: Springer-Verlag, 1986.
- Priestley, Joseph. A Course of Lectures on Oratory and Criticism e. Vincent Bevilacqua Carbondale, Ill., Southern Illinois Univ. Press. 1965.
- Rowland, Robert C. "Narrative: Mode of Discourse or Paradigm?" (Communication Monographs) 54 (September, 1987): 264-275.
- Schell, Jonathan. The Fate of the Earth. New York: Knopf, 1982.
- Scott, Robert L. "Focusing Rhetorical Criticism" Communication Education 33,2 (April 1984).

Scott, Robert L. and Donald K. Smith. "The Rhetoric of Confrontation," Quarterly Journal of Speech. 55,1 (February, 1969)

Sillars, Malcolm O. Messages, Meanings and Culture. New York: Harper Collins, 1991.

Wander, Philip. "The Third Persona: An Ideological Turn in Rhetorical Theory" Central States Speech Journal. 35 (Winter, 1984) : 197-216.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย